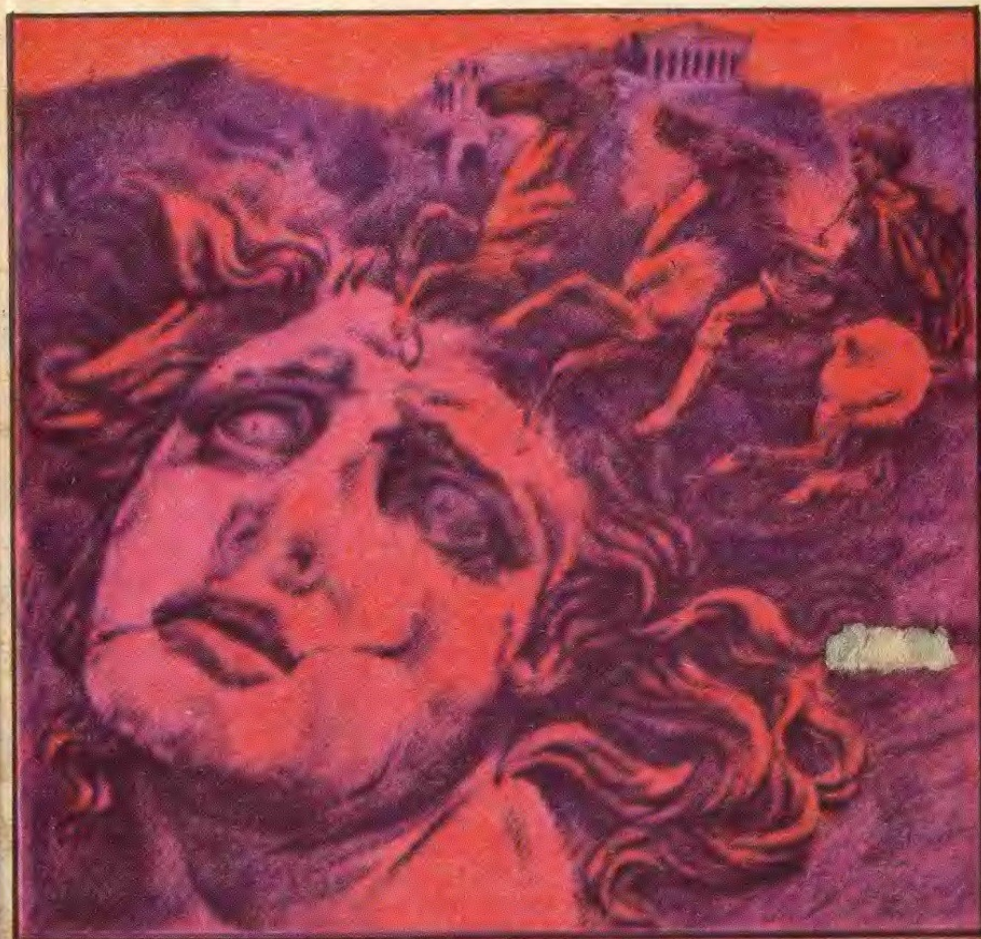

COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC

Kostas Assimakopoulos

OMORURI ÎN SPARTA

Kostas Assimakopoulos

OMORURI ÎN SPARTA

— roman istoric —

Traducere de Ketty Sismanoglu și Andrei Brezianu

Coperta de Vasile Olac

ΦΟΝΟ ΕΤΗ ΕΠΑΡΤΗ
© ΚΩΣΤΑΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, 1978

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sunt rezervate Editurii UNIVERS

București • 1983
Editura UNIVERS

„Vrednicia celui de la cârmă nu stă doar
în puterile încredințate lui, ci și în felul
cum se știe el însuși învrednici de ele”.

Epaminonda citat de Plutarh, în
Îndrumări politice, XV, 2

Capitolul I

Trebuia cu orice chip să afle ce se întâmplase. Bunica lui îl chemase în taină, încredințându-i rugămintea să se ducă la Gythion¹, ca să întrebe prin port dacă nimeni nu-l zărise cumva urcând la puntea unei corăbii. Trecuse aproape o săptămână de când Polydoros nu mai fusese văzut pe la ospătăriile unde era cunoscut — acele phiditia, unde obișnuia să cineze după răsăritul lunii; lipsise, de altfel, și de la adunarea obștească, apella. Păreau să fie la mijloc semne îngrijorătoare. De la o vreme, mulți cetățeni de frunte începuseră să se facă, unul câte unul, nevăzuți, ca mai apoi să se descopere că luaseră calea străinătății, rușinați de sărăcia lor la Sparta, unde nu mai dovedeau să-și plătească hrana la ospătării și nici cale cinstită de a se despovăra de datoriile către cetate. Trei inși de vază fuseseră astfel șterși din registre într-o singură lună. Părăsiseră Sparta spre a-și găsi rosturi în alte cetăți, ca niște necunoscuți, îndurând acolo printre străini, amarnica umilință a sărăciei și decăderii. Aceasta era frământarea care o muncea cel mai mult pe regina-mamă, arătându-i limpede declinul Spartei și mersul ei spre mai rău, până la marginea prăpastiei... Deși rămăsese văduvă și nu mai era regină, nu încetase de a fi îngrijorată de soarta cetății. Trăind zi de zi alături de obște, sporise în inima ei și conștiința neadormită a dragostei de țară; în fiecare fiu al cetății vedea un fiu al său, nu mai puțin vrednic ca și propriul său vlăstar. A purta de grijă rosturilor obștii devenise pentru ea o îndatorire, și mulțumirea ei sufletească cea mai mare era de a putea împărtăși aceleași simțăminte nurorii sale, Agesistrata, al cărei soț — propriul ei fiu — era unul din cei doi regi ai Spartei.

Și aflând încă din zori că înțeleptul Polydoros nu fusese zărit nici seara din ajun la locul de întâlnire al apellei de pe faleză, se grăbi să destăinuie nurorii sale teama ei din suflet, spaima că poate și Polydoros se înstrăinase. Apoi, ca și cum ar fi putut, prin cuvintele ei, să preîntâmpine încă fapta de taină petrecută, chemă în grabă pe Agis la ea în iatac; acesta tocmai își încheia,

¹ Port în Peloponez, la sud de Sparta.

Înaintea altarului, ruga de dimineață către zei. Bătrâna îi zise în șoaptă:

— Nepotul meu drag, se întâmplă lucruri foarte rele pentru noi toți. Sparta se duce de răpă. N-are rost să ne facem că nu vedem nimic și să închidem ochii. Ar însemna să ne mințim. Ești om în toată firea și se cuvine să știi tot ce se întâmplă în această cetate a noastră.

Tânărul o privi plin de nerăbdare, mișcat de îngrijorarea ei. Arhidamia îi spuse mai departe, pe nerăsuflăte.

— Am mai aflat de încă unul care ne-a părăsit: Polydoros. N-am să destăinui nimic tatălui tău, mai înainte de-a mă convinge, ca să nu-l tulbur degeaba, cu un ceas mai devreme. Acasă la Polydoros nimeni nu suflă o vorbă, toți se fac a nu ști nimic. Aș putea bănuî că s-a strecurat spre miazănoapte, trecând hotarul spre Arcadia. Dar, mai curând s-ar mai putea să o fi luat spre miazăzi, spre Gythion, în nădejdea unei corăbii... Grăbește-te așadar să ajungi acolo și uită-te bine prin port pretutindeni în jurul tău, iscodește, caută să afli... Dacă-l descoperi, adu-l cu tine înapoi acasă. Spune-i: „Bunica te vrea“. Dacă va ști că eu îl chem, nu va pregeta să se întoarcă, sunt sigură!

— Și eu cred la fel, încuviință tânărul Agis.

Bătrâna își puse dreapta pe umărul lui.

— Bagă de seamă, toate mișcărilor tale să fie însoțite de cuviință și cumpătate, să nu prindă nimeni de veste, să nu se stârnească vreun zvon. Și mai presus de toate, să nu știe nimeni că tu, cel care întrebi de Polydoros, ești fiul regelui. Ai înțeles?

Agis simți povara răspunderii pe umerii săi. În ochii lui limpezi și migdalați, strălucea însă hotărârea neclintită de a fi la înălțime.

— Te poți bizui pe mine, spuse el bătrânei regine; și fiorul credinței în datorie îi luminează chipul puternic. Îi sărută mâna și se grăbi să plece. Ajuns în curtea palatului, încăleacă fără să stea pe gânduri pe calul său cel mai sprinten, unul dintre cei mai vestiți din bidivii de soi ai Thesaliei. Dar, nedorind să pornească singur la drum, trecu mai întâi pe la palestre, să-l caute pe Teucros, prietenul său cel mai bun, căruia îi ceru să-l însoțească; acesta primi bucuros și-și înșeuă calul în grabă.

Cei doi coborâră la trap de-a lungul râului Eurotas, lăsând în urmă rovinele și bălțile lângă care hiloții își duceau zilele în colibe, îndeletnicindu-se cu tăiatul stu-

.....

Îmbuce ceva la repezeală. Când începu să amurgească, cei doi intrau istoviți în cetatea Gythion. Vântul dinspre mare adia ușor, aducând pe aripa lui o boare sărată și răcoritoare. Și pe măsură ce se apropiau de port în galop, boarea se întetea spulberându-le oboseala, ștergând parcă urmele istovirii după un drum atât de lung. Nici unul din ei nu mai fusese de multă vreme pe acolo. Și așa cum li se dezvăluia deodată — aurit de reflexele unui soare de vară târzie, scăpătând peste culmile Taygetului, în port cu o armată de catarge strălucind ca niște sulite de aramă, gata să străpungă norii — cetatea de la mare le apăru cu mult mai frumoasă decât altădată și îi vrăjea. Sânul mării, ca scutul unui semizeu viteaz, oglindea în razele amurgului o strălucire triumfală. Dar, totodată, în licărul acestui ceas de asfințit, nu numai frumusețea firii și priveliștii îi încinta, ci și vechi, nebănuite amintiri stârnite de tot ce le vedeau ochii. De aici, într-adevăr, porneau odinioară corăbiile lacedemonienilor, care, chiar fără a fi fost regine ale mărilor, știau să se înapoieze, mai întotdeauna, încununate cu laurii unei izbânzi, sau cu folosul unei demne alianțe.

Astfel de gânduri se perindau prin mintea lui Agis, stârnite de șirul acelor corăbii trase la mal, gata să ridice din nou ancorele. Dar tânărul fiu de rege nu se lăsă furat de amintiri, căci nu de ele era timp. N-avea vreme de irosit, dacă voia să-și îndeplinească cu bine însărcinarea. Era cazul să se zorească spre a mai prinde lumea în agora și năieri pe lângă acele corăbii, și să-i descoasă repede, până ce umbrele înserării nu i-ar fi împrăștiat pe toți pe la casele lor. Teucros fu de părere ca amândoi să-și lase mai întâi caii în curtea unui gimnast, cîmotie de-a mamei lui, care de altfel, avea să-i găzduiască peste noapte, iar după aceea să iasă pe ulițe, să dea o raită și să încerce să mai afle din noutăți. Se spălară în fugă la cișmeaua gazdei lor, își scuturară tunicile pline de colbul drumului și, proaspăt întremați, își îndreptară pașii spre agora.

Se opreau din loc în loc și intrau în vorbă cu cine le ieșea în cale, încercând să afle dacă nimeni nu zărise pe acolo un bărbat măsurat în purtări și cuvinte, om în puterea vârstei, arătând la chip și la port ca un spartan de viță, dacă nimeni nu-l văzuse urcând pe vreo corabie gata de plecare. Tot întrebând astfel, în dreapta și în stînga, nu le-a fost greu să afle curînd că, cel pe care-l căutau, părăsise cu două zile în urmă Laconia la puntea unei corăbii ce se îndrepta spre Creta. Nemaiavînd nici o îndoială, Agis fu cuprins de mîhnire. Vedeă parcă, prin depărtări,

chipul îngrijorat al bunicii sale, și cu gândul la ea, încercă să-și aleagă cele mai potrivite cuvinte, pentru a-i da vestea atât de puțin dorită. Cugetă el însuși mai adânc la fapta săvârșită de acel spartan deosebit, nu neapărat dintre cei mai de văză, dar a cărui plecare lăsa în urmă un semn dureros, prevestind asfințitul valorilor Spartei. Cel plecat i se părea într-adevăr asemănător cu oricare pasăre călătoare, care alăturându-se celorlalte surate ale ei, îngroașă stolul negru care se pierde în zare, aidoma unui zăbranic prevestind o toamnă mai mohorâtă și mai apăsătoare încă. Pentru Agis acesta era tâlcul ascuns în propria sa solie către regina-bunică; și conștiința acestei prevestiri îi sfâșia inima... Îndreptându-se apoi prin întunericul serii spre casa unde trăsese la sosire, îl podidiră, fără voie, lacrimile. Teucros încercă să-l dojenească, nu fără blândețe, în numele prieteniei lor.

— Nu-ți pierde cumpătul, îl îmbărbătă el, știi bine că trecerea mea și a ta pe aici nu trebuie să bată la ochi în nici un fel.

— Ai dreptate, dar mi-e teamă, Teucros, răspunse el. Mă înspăimânt pentru Sparta.

Glasul său șoptit, încărcat de emoție, pornea din adâncul sufletului. Dar prietenul lui, învăluindu-l în privirea sa caldă, se strădui să-l liniștească.

— Nu te lăsa furat de gânduri atât de negre, nu te pierde cu firea, stăruie el.

Dar nu era timp pentru despicarea firului în patru, cei doi ajunseră aproape de locuința unde erau găzduiți și gazda îi aștepta de bună-seamă cu cina. Într-adevăr, le ieși în întâmpinare ca să-i poftască să ia loc la masa pregătită pentru ei, chiar acolo, în curte. Era o cină simplă și frugală, după obiceiul lacedemonienilor. Teucros se ferise să spună omului că cel care-l însoțea era fiul mai mare al regelui, și nimeni nu ar fi putut de altminteri bănuie, sub purtările atât de la locul lor ale tânărului, că aveau în fața lor un vlăstar regesc. Nimeni în cetate și în port nu îl recunoscuse. Ocrotit de umbrele amurgului și de întunericul nopții, Agis putuse sta de vorbă cu oamenii fără a stârni mirarea nimănui. Căci nimic nu trăda faptul că acel băiețandru chipeș, un efeb ai zice, întrebând cu atâta cuviință despre un cetățean al Spartei — propriul său tată poate — era însuși fiul regelui. Dacă privirile lor l-ar fi recunoscut, și-ar fi putut da seama că, sub purtări curate și obișnuite, fără surle,

trâmbiță și fală, se ascunde adevărata noblețe care alină suferințele.

Dar cei doi trebuiau să plece din Gythion mai înainte de a fi recunoscuți. Gândul lui Agis era numai la Sparta, la bunica lui, frământată de neliniști cu privire la viitorul cetății, muncită acum, ca și el, de aceleași griji. Dar ca și cum fuga, acum adevărată, a lui Polydoros n-ar fi fost de-ajuns, se mai petrecu un fapt neașteptat, chiar pe când cei doi călători luau masa împreună. Cina era tocmai pe sfârșite, când se auziră strigăte sălbatice venind din curtea alăturată. Toți tresăriră de uimire și spaimă. Vecinul, însoțit de fiul său, plecaseră de câteva zile de la pământul lor de lângă Helos și întorcându-se acasă, în drum spre Gythion, căzuseră pradă tâlharilor. Fuseseră jefuiți de toate roadele, iar băiatul, care se împotrivise, fusese bătut de moarte: acum îl adusesse pe șaua calului, gemând și trăgând să moară. Mama și frații lui tocmai săriseră în ajutor, îngroziți de cele ce le vedeau ochii; Agis, Teucros și gazda lor, împreună cu toți ceilalți, se sculară de la masă și alergară într-un suflet să le fie de ajutor, fiind, de fapt, doar martorii jalei și nenorocirii lor.

Asemenea întâmplări nu mai erau demult o noutate. Tâlharii ieșeau la drumul mare tot mai des, jefuind, bătând, omorând, chiar în disprețul tuturor legilor, spunea gazda cu deznădejde și durere. Agis, foarte mișcat, lua aminte și înțelegea prea bine cum asemenea grozăvii nu erau defel străine de celelalte pricini de îngrijorare care-l frământau, cu privire la starea țării. Și căzu pe gânduri plin de amărăciune. Mergând apoi la culcare, nu-l putea lua somnul. Sta întins, cu ochii deschiși, și gândurile lui zburau înfrigurate la cele viitoare. Pe la miezul nopții, se ridică și se furișă în curte, se așeză pe treapta de piatră a pragului și, ridicându-și privirea, începu să urmărească alunecarea târzie a lunii pe crugul cerului, cu gândul mereu la Sparta: la drumul ei prin ani, la creșterea ei spre slava de pe vremuri, la măreția cununii ei pierdute, la scăpătarea din ultimul timp, la toate desfășurările care acum o trăgeau spre pierzanie. Cufundat în gânduri, Agis cugetă pe rând la toate întâmplările Spartei, depănate din clipa aceea îndepărtată când, în Lacedemonia, descălecaseră primele cete din marele neam al Dorienilor, descoperind acolo o țară vrăjmașă. Căci ei veneau acolo drept cuceritori, iar băștinașii biruiți priveau la ei cu ură, așa cum, de altfel, priveau la ei și celelalte neamuri din vecinătate. Dar spre deosebire de aceia, aceștia erau neasemuit de mulți. Ar fi putut oricând, prin unire, să-i răstoarne. Ca Dorienii să poată rămâne

În asemenea împrejurări stăpâni pe ținutul Peloponezului, fuseseră nevoiți să-și rânduiască toate rosturile, fiind gata oricând de apărare și de luptă. Astfel își începuse Sparta istoria, cu legi simple și aspre, menite să dea copiilor o creștere severă, obișnuindu-i să îndure lipsurile și suferințele trupului, cultivând ca ideal suprem o nemărginită dragoste de patrie. Pentru această dragoste, spartanii fuseseră, cândva, crescuți să lupte cu jertfire de sine și dârzenie, până la ultima lor suflare, încredințați că în fața unui asemenea prinos, moartea nu avea nici un preț. Asemenea înalte simțăminte însuflețiseră pe strămoși, întărind credința lor că prin acte de vitejie aveau să dobândească măreția cetății lor, făcând din ea o fortăreață puternică între toate, cea mai mândră dintre cetățile vechii Elade, care, cum se știe, erau fiecare din ele state de sine stătătoare.

Fiecare din acestea, atât în Lacedemonia cât și în Elada, se străduiseră, pe căi și după rânduiele proprii, să-și întărească stăpânirea, astfel încât la vremea marei înfruntări cu împărăția perșilor, s-au putut înfrăți ca să-i țină piept. Sparta, în ceea ce o privea, cunoștea în acel timp o împărțire a obștei în trei: spartani cu drepturi pline, cei ce locuiau în cetate, fiind socotiți cetățenii ei de viță; megieșii, pripășiți în jurul cetății mari și, alături de ei, locuitorii celor șase cetăți mai mici ale Laconiei; și, în sfârșit, hiloții. Rândurile acestora erau alcătuite din vechi băștinași, lucrători ai pământului, îngroșate de mesinienii prinși în războaie și ținuți ostateci la muncile câmpului, lipsiți ca atare de orice drepturi, putând chiar să fie vânduți ca robi. Pătura suprapusă, își reamintea Agis, îi ținuse pe toți ceilalți departe de orice drepturi, agonisind toate bunurile, toți numai pentru sine. Tocmai de aceea, atunci când se pornea la război, spatele nu era întotdeauna acoperit. Deseori, atunci când oștirea se afla departe, hiloții se răsculau, iar megieșii puneau și ei la cale răzmerițe și răzvrătiri. Tocmai în asemenea împrejurări se vedea limpede că rânduiala era plină de cusururi, ușurând îmbogățirea fără măsură și fără de rușine a unora, în timp ce pe ceilalți, prin nedreptăți și asuprire, îi aducea în stare să urască și să-și dorească răzbunarea. Noimele acestei rânduielei rele se făcuseră vinovate de decăderea și dărăpănarea Spartei. Se cereau găsite alte căi, care să țină mai mult socoteală de legile sfinte. Fără îndoială că mulți își dădeau seama de acest lucru, dar cine ar fi fost în stare să facă un pas pentru schimbarea stării de fapt, cine s-ar fi încumetat să pornească la drum făcând o cotitură

aducătoare de primeniri pentru Sparta? Dar, într-o bună zi — își amintea Agis — ursita surăsese Spartei prin preavrednicul Lycurg, dătătorul acelor legi care reîntemeiaseră cetatea. Ursita fusese blândă cu Sparta, într-adevăr, căci Lycurg nu fusese de la început sortit să fie rege. Istoria vieții lui, păstrată prin negura timpului, era veche de cel puțin cinci-șase veacuri de la vremea domniei lui Agis. Plutea o ceață în amintirea obștei: să fi putut trăi cu adevărat un asemenea legiuitor mărinimos și drept?

Tatăl său, regele Eunomos, fusese ucis în timpul unei răscoale a poporului. L-a urmat la tron fiul său mai mare Polydectis. Dar nici acesta n-a fost mai norocos. A murit curând, fără de moștenitori, precipitând venirea la tron a lui Lycurg. Om cu minte ageră și cu inima curată, ar fi putut domni toată viața dacă nu s-ar fi petrecut un lucru care l-a împiedicat s-o facă, dar care i-a dezvăluit, în schimb, întreaga noblețe sufletească. Cumnata lui, îngrijorată de îndepărtarea sa de la tron, datorită altei virtuale regine, și dorind aprig să nu-și piardă coroana, îi mărturisise că, mai înainte de a muri, regele o lăsase însărcinată; acum, cu ajutorul unor leacuri ar fi gata să lepede pruncul, numai s-o ia el de soție. Auzind asemenea propunere josnică, Lycurg se îngrozi, dar, pentru a salva copilul, nu-și trădă cu nimic sentimentele. Se prefăcu așadar că se învoiește, dar o sfătui să nu-și pună sănătatea în primejdie cu leacuri, ci să-și poarte copilul până la naștere, și abia atunci urma să-l ucidă chiar el, Lycurg. Își avea el planul lui. De îndată ce sosi ceasul facerii, trimise doi mamosi pricepuți cărora le porunci ca, în cazul în care pruncul avea să fie băiat, să i-l aducă neîntârziat. S-a întâmplat să sosească acea clipă, tocmai pe când Lycurg dădea un ospăț în cinstea eforilor și a altor fruntași ai țării: cei doi i-au adus copilul fără ca mama să știe. El l-a luat în brațe, fericit că era vlăstarul fratelui său mort, și arătându-l oaspeților, le spuse pe bună dreptate:

— Iată-l pe cel ce are dreptul la tron. Regele azi născut.

Curând după aceea, Lycurg renunță la tron numindu-se — până la majorat — doar tutorele lui. Și prezicându-i de la început că domnia-i va fi o „bucurie pentru popor“, i-a dat numele de Harilaos¹. Bună sau rea, prezicerea avea să-l privească pe Harilaos. În schimb, nelegiuirea lui mamă n-avea de ce se bucura. Aflând de isprava lui Lycurg, care-i spulbera disperata încercare de a-și păstra coroana, se mânie cumplit, jurându-i chiar pe patul

¹ Hara: bucurie — Laos: popor.

unde născuse, răzbunare! Și trecu la fapte neîntârziat. Găsi fără prea multă greutate pe cei câțiva pizmuitori, cu care împreună începură să scornească pe seama lui Lycurg tot felul de calomnii, defăimându-l, acuzându-l că pusese la cale uciderea copilului, cel ce-i răpise demnitatea regală. Dar în fața tuturor clevetirilor, Lycurg, lipsit de vanități, rămânea neatins. Răbdător și mărinimos, se hotărî să plece din țară și să nu se mai întoarcă decât atunci când copilul va ajunge bărbat în toată firea și va fi dat viață, la rândul său, unui urmaș. Bineînțeles, dacă avea să trăiască până atunci. Și zeii îl ajutară, dându-i zile și putere din belșug, să poată ajunge prin călătoriile lui, destul de departe. S-a oprit în Creta, în Ionia, în Lycia. A ajuns până și în Egipt. „A cunoscut orașe cu oameni mulți, ca și firea lor“, cum zice Homer în peripețiile rătăcitorului Ulysse. Și din toate aceste călătorii, Lycurg culegea înțelepciune. Aduna și punea deoparte tot ce credea de cuviință că era mai bun ca legi și obiceiuri. Sosi și vremea când, întors în Sparta cum făgăduise, avea să folosească tot ceea ce culesese. Dar rămase atunci uimit de decăderea cetății. Și folosindu-se de toată înțelepciunea și experiența adunate, puternic pătruns de simțul său de dreptate, încercă să stăvilească puhoiul lăcomiei de câștig, târând ca într-un vârtej pe toți spartanii, îndepărtându-i de la binele țării: căci se îngrijeau numai de binele lor, iar Harilaos, ca să poată înfrâna tulburările ce izbucneau la fiecare pas, începuse să desființeze pe rând libertățile, încât, în loc de bucurie, domnia lui ajunsese un blestem pentru popor.

În acea clipă de grea cumpănă se ivi Lycurg, spre binele și mântuirea țării, ca și când Sparta însăși, cu glas tainic, l-ar fi chemat s-o salveze. Nu mai era scăpare decât într-o nouă legislație și în reforme. Dar ideile salvatoare se aflau la Lycurg, iar el căuta un mod înțelept de a le impune. Nu se îndoia de faptul că avea de înfruntat împotrivirea celor păgubiți de pe urma reformelor, avu însă un gând fericit. Plecă în pelerinaj la cel mai de seamă oracol, oracolul sacru de la Delphi, și, la întoarcere, spuse concetățenilor săi că Pythia îi făcuse preziceri ce se cereau îndeplinite sub chiar forma legilor sale. Totodată convinge și o legiune de soldați să-l ajute în acțiunea sa cinstită, însoțindu-l în agora; demonstra astfel că și oastea se afla de partea sa. Ajutându-se de prezicerea sacră și de o demonstrație de putere bine ticluită, își atinse scopul. Poporul l-a primit cu atâta căldură, încât regele Harilaos, deși-i era nepot, fugi cuprins de mare teamă închizându-se într-un templu. Dar Lycurg îi

făgădui că nu-i va face nici un rău, el doar se întorsese în patrie cu gând de pace și de mai bine, nu de răzbunare pătimașă.

Legile lui fură socotite sacre. Niciodată n-au fost gravate pe tăblițe, ci, doar săpate adânc în mintea poporului. De aceea se mai numeau și noime sau datini. Toată Sparta le-a învățat pe de rost transmițându-le apoi cu sfințenie, ca pe un cântec, copiilor ei. S-au bătut apoi și monezi noi, atât de mari și de grele, încât lăcomia de câștig a fost învinsă, iar îmbogățirea deveni anevoioasă și-n același timp zadarnică, căci statul se îngrijea de aproape toate nevoile oamenilor. Cumpătarea deveni pentru toți o virtute aflată nu numai în traiul simplu, modest, dar descoperită și-n vorbire. Învățau să vorbească cuviincios și cu miez, și în loc să-și piardă vremea în vorbărie fără rost, încercau să facă ceva bun și folositor pentru țară. Noile legi au reînviat și flacăra iubirii de patrie; eroismul, jertfa de sine au devenit din nou idealuri pentru toți, iar eroica moarte ivită în luptă, o cinste.

În scurt timp, o dată cu noile temelii puse de Lycurg,

.....
impunându-se celorlalte orașe din vecinătate, fiecare dintre ele fiind un mic stat. Din orice război ieșea aproape întotdeauna învingătoare. Chiar și din întrecerea cu Atena, — stat ce se bucura de cea mai mare glorie prin artele, literale și întâietatea sa pe mare —, tot Sparta a ieșit învingătoare. Datorită ei, alianța elenilor ținând piept perșilor asiatici se prefăcu în zid de netrecut către Europa. Pe scurt, gloria Spartei ajunsă la apogeu stârni invidia în inima orașelor prietene, iar pe dușmani îi făcu să-i caute alianța. Vestea măreției ei izvorâtă din înalte virtuți, se răspândi în întreaga lume.

Aceste aduceri aminte despre trecutul glorios al Spartei, umplură sufletul lui Agis de tristețe, ca și când un vânt puternic s-ar fi stârnit peste ruine, acoperindu-le cu pulberea lor. Simțea în gură un gust amar și, cu această amărăciune, adormi istovit pe pragul pe care se așezase. Abia acum îl doborâse oboseala, dar n-avu parte de un somn prea lung. După două ceasuri, stelele începură să se stingă și din mare începu să mijească rumeneala zorilor. Se auzi cântatul unor cocoși, scripetele unei fântâni, roțile unui car trecând pe drum. Ziua își începea viața, cu zgomotele ei obișnuite. Agis întredeschise ochii și, îndată ce-și dădu seama unde se află, somnul îi pieri și sări în picioare. În pragul casei se ivi și Teucros, care se miră că-l găsește acolo, atât de îngândurat.

- Ai dormit afară? îl întrebă.
- Dacă am dormit?... Poate oi fi așipit...
- Prietenul îl cercetă atent și-i spuse cu blândețe:
- Ai ceva pe suflet?

Dar Agis nu-i răspunse imediat. Gândurile lui se uneau parcă într-un singur fir, care-l trăgea după el, departe. Șopti:

- Sparta... Sparta...

Peste puțin timp ieși și gimnastul, care, de obicei, se trezea primul. Le aduse ștergare, dar ei îl vestiră că pornesc de îndată la drum, să apuce mai multă răcoare, să scape pe cât puteau de dogoarea amiezii de vară. Până ce gazda le pregăti gustarea de dimineață și câte ceva de-ale gurii de pus în traistă, făcură câțiva pași să se desmorțească și, totodată, să-și pregătească caii de drum. Între timp se deșteptase și soția cu fata gimnastului. Mai schimbară câteva cuvinte și-și luară rămas-bun.

Cei doi tineri porniră spre casă întorcându-se pe același drum și schimbând între ei păreri și impresii despre tot ce auziseră și, mai ales, despre multe lucruri care-i îngrijorau; cetele de tâlhari, care apăreau tot mai des la drumurile singuratice, prin ținuturile mlăștinoase, semănând spaima peste tot; despre sărmanii hiloți ai Spartei, care, în sărăcia lor, mocneau de ură, iar când armata pornea la război, deveneau o a doua primejdie; despre locuitorii de la periferie, megieșii care invadaseră orașele, îmbogățindu-se prin negoțurile lor, lăsând meșteșugurile cele mai grele pe seama spartanilor; despre toate câte se schimbau în rău și care prevesteau împreună și cu alte pricini aflate în afara statului, sleirea și declinul, asfințirea gloriei de altădată. Dar când asemenea gânduri amenințau să-i cufunde într-o amară tristețe, sufletul lor tânăr se strunea împotriva și schimbau vorba despre lucruri mai plăcute și mai apropiate de vârsta lor. Vorbeau de pildă despre nume noi între atleți, întrebându-se care din aceia ar fi pregătit să meargă la marile jocuri de la Olympia; sau despre talentatul cântăreț Myron, venit din Tegea și care cânta cu neasemuită artă versurile lui Terpandros; despre înțeleptul Sphairos Borysthenitis — elev al filozofului Zenon, cipriotul — venit să-și înfățișeze învățătura la Sparta. Mai aduceau vorba și despre două tinere fete. Teucros iubea pe Agiata, fiica generalului Gylippos. Și se gândea statornic la ea, căci urmând exemplul vrednicei spartane Kynisia, învingătoarea curselor de cai de la Olympia, Agiata își petrecea mai tot timpul la țară, călărind bidiviii cei mai iuți. Îi destăinuise dragostea, și ea nu-l

respinse; hotărâra însă împreună să amâne nunta până după sărbătoarea Carneelor, care se ținea în cinstea lui Apollon, toamna, o dată cu căderea frunzelor.

Pe Agis dragostea nu-l încercase încă; îi simțise doar, nedeslușit, adierea. La ultima sărbătoare a Karyatidelor, una din preotesele care dansau i se păruse atât de gingașă, de diafană: era ca și când zeița ei adorată, Artemis, ar fi înălțat-o ușor de la pământ. Aflase că era fiica consulului Euristhenes, și de atunci, trecea uneori prin fața casei lor, să mai prindă un sunet, adus de vânt, din lira ei.

Visători, cei doi vorbeau cu încântare despre tinerele lor iubite. Tot pălăvrăgind și înaintând de-a lungul drumului șerpuitor, pe malul râului Eurotas, se apropiau de Sparta. Prăfuiți cum erau, le-a trecut prin gând să poposească într-un luminiș mai ferit, sub desigur de platani, să se dezbrace, să se scalde și chiar să înoate puțin în apele râului. Și-au aruncat la repezală hainele pe mal, trăgându-și apoi și caii în șuvoiul de apă, să se răcorească și ei. Unda îi înviora topind parcă oboseala, alungând gândurile apăsătoare: doi bărbați tineri se zvăpăiau în apă, împreună cu caii lor, bucurându-se laolaltă de jocul cu șuvoaiele binefăcătoare. Nu le mai venea să iasă pe mal și prelungeau la nesfârșit zbenguiala. Erau parcă ținuți locului de o presimțire, de teama ca acesta să nu fie ultimul lor prilej de a zburda în voie, de a amâna soarta, cu grelele ei răspunderi, o povară pentru tinerețea lor. Leșind din apă, i-a cuprins un fior rece, cum e firesc să se întâmple atunci când trupurile goale sunt încă neobișnuite cu adierea văzduhului. Cu puțină mișcare le-ar fi trecut tremurul, dar erau stăpâniți amândoi de aceeași senzație apăsătoare, că fiorul era adus de vântul dinspre oraș ca un semn rău prevestitor. Grăbiți să se înapoieze, încercară să se ajute unul pe altul, ștergându-se și îmbrăcându-se cât mai iute și ieșiră la drum. Dar, înainte de a se așterne pe mers, semnul rău prevestitor le apăru și mai limpede, înfiorându-i pentru a doua oară. De departe răzbea până la ei un zgomot surd, sunete repetate de talange își deslușeau tonul trist... Nu le-a fost deloc greu să priceapă ce însemnau, deși rar se puteau auzi în Sparta.

— Ascultă!... se opri Agis. Sunt voci de femei care au ieșit în stradă să jelească. A murit un rege.

Gândul, îi fugi cu groază la tatăl său. Prietenul lui simți și vru să-l îmbărbăteze.

— Nu te pripi, nu te teme, nu poate fi ceea ce gândești.

Dădură pintoni cailor pentru a ajunge cât mai repede în oraș. Și cu cât galopau mai iute, cu atât zgomotele se înteteau, răspândind jalea lor apăsătoare. Curând întâlneau și alți călăreți gonind dinspre oraș ca să trâmbițeze și să vestească moartea unui rege. Doi dintre ei strânseseră hățurile cailor, oprindu-se întristați în fața lor. Se uitară cu respect la fiul regelui, dar le venea greu să spună ce aveau de spus. Agis îi îndemnă:

— Spuneți, ce s-a întâmplat?

— Noi te așteptam în oraș, Măria ta.

Astfel, cu duhul blândeții și al cuviinței, vestitorii îl înștiințau că tatăl său nu mai trăia și că lui îi revenea demnitatea de rege. Agis tăcu. Prietenul său îi puse mâna pe umăr. Un timp se priviră în adâncul ochilor, priviri încărcate de gravitate, durere și răspundere; apoi tăcuți, se dezmeticiră.

— Duceți-vă, li se adresă Agis încet și demn celor doi vestitori.

Alergară să ducă vestea mai departe, spre marginile stăpânirii, lăsând pe cei doi prieteni — acum și mai strâns legați — să se îndrepte grăbiți spre oraș. De la primii pași făcuți în cetate, îi întâmpinară larmă și forfotă. Pe străzi se puteau vedea grupuri de femei tânguindu-se și lovind în vase de aramă, cele mai grele pe care le găsiseră; după datină, dangătul lor arăta că pământul însuși se cutremură de jale pentru pierderea unui rege.

Cei doi își croiră drum prin mulțime, grăbindu-se să nu fie recunoscuți și împiedicați să treacă. Ajunseră la palat în goana mare. Acolo, lume multă, fețe însemnate, efori, consuli, dregători. Era și celălalt rege, Leonidas venit să înfățișeze familiei părerea sa de rău. Cobora treptele pe când Agis le urca îngândurat și grăbit. Îi puse mâna pe umăr și-i spuse cu toată înțelegerea bărbatului matur:

— De acum, amândoi vom trăi pentru Sparta.

Cu o expresie de adâncă tristețe, Agis încuviință. Dar n-avea timp, voia să ajungă lângă mama lui, așa că se strecură cât mai repede, făcându-și loc politicos, printre cei ce-i prezentau condoleanțe la fiecă pas, pe trepte, pe coridoare. Mama lui îl aștepta în iatacul ei, tăcută, înlăcrimată, ascunzându-și cu demnitate durerea. Lângă ea, în aceeași atitudine, fratele său, Arhidamos, la fel de tăcut, cu mâhnirea săpată adânc pe chipul lui de adolescent.

— Cum a murit? întrebă Agis încet, sărutându-i pe rând.

— Liniștit, îi răspunse mama lui. Cred că n-a simțit nimic. Moartea l-a surprins la fereastră, privind spre drumul pe care ai plecat. Și s-a prăbușit.

— Unde-i acum?

— La el în cameră. Îl spală cu vin, îl pregătesc.

Și văzându-l gata să intre:

— Așteaptă puțin!

Vorba lor era liniștită, reținută, așa cum se cuvenea mai marilor Spartei, învățați să-și stăpânească durerea. Agis o ascultă, dar ea schimbă vorba.

— Ai îndeplinit porunca bunicii tale?

El îi răspunse fără cuvinte, din priviri.

— Te așteaptă, du-te și spune-i!

Agis ieși, trecând în camera de alături. Arhidamia sta singură, întinsă pe un pat, cu capul în palme, furată de gânduri. Durerea cumplită adusă de moartea neașteptată a fiului ei nu-i tulburase judecata. Prefera izolarea tuturor condoleanțelor inutile ale acestei lumi, vorbelor serbede și obositoare; încerca să chibzuiască în liniște cum să fie preîntâmpinate urmările nefaste, ale morții regelui, când Agis intră și-o găsi cufundată în gânduri. Din cuviință, șovăi o clipă să-i vorbească. Dar curând, ea tresări și-și întoarse privirea către el.

— Ei, ce-ai aflat? îl întrebă ea, și o rază de speranță îi lumină durerea.

— Ne era atât de drag... iar acum suferim deopotrivă, spuse el, fără a-și găsi cuvintele potrivite, fără a reuși să-și ascundă cugetul tulburat de chinurile durerii. Bătrâna îi simți sufletul și, în toată suferința ei, îi spuse cu mândrie:

— Ascultă, dragul meu nepot, moartea tatălui tău, chiar dacă a sosit pe neașteptate, era scrisă în steaua lui, așa cum e în destinul tuturor muritorilor și se cuvine s-o primim ca atare. Nu stă în puterea nici unui om s-o respingă. Și poate, nu va aduce nici un rău după ea. Vorbește-mi, mai bine, despre cel după care te-am trimis. Ce-ai aflat?

Agis făcu un semn șovăitor, ca și cum ar fi dorit să amâne. Și bătrâna înțelese.

— S-au adevărit, cumva, temerile mele?

— A plecat pe ascuns, cu o corabie, sosi răspunsul, pe același ton trist care o lovi cumplit pe bătrână. Un timp tăcu, gânditoare, apoi șopti înfricoșată:

— Asta va aduce rele și mai mari, pentru care vom purta toată răspunderea...

Rostite parcă de gura unui oracol, vorbele ei păreau să ascundă un tâlc. Unii bătrâni, prin experiențele lor de o viață, ca și prin cunoștințele agonisite întru luminarea minții — ajung să știe uneori cu clarviziune semnele și întâmplările vremii lor, prevestind ca adevărate oracole, cele ce vor urma. Și, ca și cum tânărul n-ar fi înțeleș, îi desluși mai departe:

— Când cetățenii de seamă, ca Polydoros, părăsesc țara și dispar, pierе și țara o dată cu ei.

Ochii i se umeziră, dar nu se feri de nepotul ei.

Dimpotrivă, îl privi în adâncul ochilor, ca și cum ar fi vrut să-i deșerte în suflet lacrima ei, spunându-i înduioșată, și-n același timp, neliniștită:

— Sparta noastră se năruie. Domnia ta începe într-un ceas greu, fiule.

Ca să-i aline durerea, Agis ar fi vrut să tăgăduiască. Dar nu mai avu timp: de-afară, începeau să-l cheme.

Capitolul II

Între timp, călăreții goneau vestind în toată Lacedemonia moartea regelui Eudamidas. Încă de cu noapte începură să sosească în Sparta mii de lacedemonieni pentru a cinsti măreața înmormântare. Bărbați, femei și copii veneau cu carele sau pe jos, pentru a-și găsi un loc pe drumurile pe unde urma să treacă cortegiul funerar. Își aduceau cu ei și de-ale gurii, fiindcă trei zile, după datină, nu se vindea nimic, nici măcar un codru de pâine; prăvăliile se închideau și toată piața se așternea cu paie, ca să înăbușe pașii trecătorilor. Apoi, pe timp de încă șapte zile, nimic nu putea fi întreprins în oraș. Abia în cea de a zecea zi, doliul se ridica și lucrurile intrau pe făgașul lor, o dată cu prinosuri de jertfă aduse zeiței Demetra și zeului morții, Hades. Între timp, până la înmormântare spartanii băteau zi și noapte în talgerele lor de aramă, împreunând sunetul lor jalnic cu tânguirea femeilor care, după cum soseau, se puneau și ele pe bocit. Cuprins de vuietul tânguitor, întregul oraș se umplea de atâta tristețe, încât, închizând ochii, ai fi putut crede că pietrele înseși și întreaga fire gemeau și se tânguiau. În acest fel poporul își plângea regele, mai cu seamă dacă fusese bun, iubitor și viteaz. Poporul, atunci, îl plângea din toată inima. În schimb, la moartea celor ce se

arătaseră nepăsători față de suferința oamenilor, aceeași jelire devenea, de fapt, un prilej de ușurare — pentru femei mai ales, care, oricum, n-ar fi renunțat la bocit; jalea, tânguirea, după cum socotesc unii înțelepți, sunt la femei și o formă străveche de manifestare a bucuriei.

Înmormântarea se desfășură simplu, fără slujbe deosebite, ca și cum Eudamidas ar fi fost un spartan oarecare. Rămășițele pământești îi fură înfășurate într-un giulgiu roșu și așezate pe o targă acoperită cu frunze de palmier și ramuri de măslin. Astfel a fost purtat de tinerii din garda sa până la cimitirul din inima cetății, ca spartanii să-l aibă în mijlocul lor zi de zi, nedând uitării cât de aproape de om este moartea, punând mai puțin preț pe bogăția și bunurile vieții trecătoare. Tocmai de aceea nu-i așternură în mormânt nimic dintr-ale lui, lucruri ale traiului său zilnic, acestea fiind socotite de ei semne ale deșertăciunii pământești. Nu orânduiră nici stelă pe mormânt, cu vreo cugetare pe ea. Sparta nu cunoștea asemenea obiceiuri. Dacă răposatul căzuse în luptă, trupul său era ars pe scut; dacă era rege, ridicau memoriei lui un monument în mijlocul orașului.

Trei zile după înmormântare ar fi trebuit ca — drept prim născut al acestuia — Agis să preia demnitatea regelui decedat. Cârmuia desigur, în acel răgaz, celălalt rege, care, dacă s-ar fi petrecut ceva de seamă, avea dreptul de-a întruni senatul, numit gerusia. Însă, această demnitate, pentru alții prilej de mândrie și trufie, îl pune pe Agis în cumpănă, umplându-i inima de teamă. Nu fiindcă abia pășise pragul celor nouăsprezece ani și-i lipseau maturitatea și experiența, ci tocmai fiindcă își dădea seama de la bun început de răspunderea domniei, pentru că încerca, plin de râvnă, să-i afle înțelesul. Știa de la bunica sa că în palatul lui Minos din Creta, tronul era o strană strâmtă, cu spătarul drept și nimic altceva de care să-ți poți rezema brațele. Cine ședea pe el nu-și găsea odihna, ci dimpotrivă, își încorda trupul supunându-l încercării. Acest tron incomod nu simboliza altceva decât faptul că domnia, și îndeobște, puterea, nu înseamnă nici odihnă, nici plăcere, ci anevoioasă îndeplinire a unei îndatoriri. Iar la Sparta, unde scaunul domniei era încununat de glorie, răspunderea devenea cu atât mai mare. Cum, așadar, să nu-l îngrijoreze tronul și cum să nu-i fie teamă? Își dădea prea bine seama că vremurile erau grele pentru țară, cetățenii ei începură să nu-și mai cunoască vrednicia și obștea, și multe alte abateri se săvârșeau în dauna ei. I-o spusese și bunica, cât se poate de limpede, cu un fel de milă, căci domnia lui începea într-o clipă de

cumpănă, ca și cum ar fi vrut să-i arate că aștepta de la tinerețea lui însușirile unui bărbat bun conducător, care să readucă țara pe calea propășirii. Știa bine că o mare răspundere apasă pe umerii săi. Mai erau, desigur, și alții care-și puseseră în el toată speranța, la fel ca bunica lui, și nu trebuia să-i dezamăgească. Conștient de toate acestea care se adevereau a-i fi fost sortite, luă hotărârea de a învăța și de a se strădui să-și îndeplinească datoria. Zelul care-l înflăcăra, îi insufla sentimentul unei chemări, convingerea că destinul său este slujirea Spartei.

Era tânăr, un flăcău încă, de nici douăzeci de ani, dornic de bucuriile nevinovate ale tinereții, de jocurile lipsite de griji cu prietenii, de frumoasele legături frățești pe care începuse să și le înstrăineze intrând într-o lume îngândurată, a eforilor posomorâți, a generalilor obosiți, și fără îndoială, a unor dușmani vicleni, potrivnici înfăptuirilor pe care avea de gând să le ducă la capăt. O dată cu încoronarea, avea să pună pentru totdeauna stavilă vieții duse până atunci. Chiar dacă, cine știe, avea să încerce și alte bucurii și mulțumiri de pe urma înfăptuirilor sale, nu avea să mai poată fi niciodată tânărul nepăsător de altădată, făcându-și veacul pe stadioane, prin grădini, pe lângă apele Eurotasului; n-avea să se mai poată întrece la sulită cu prietenii, n-avea să mai poată înota gol în râu, la umbra platanilor, împreună cu Teucros, și nici să mai aibă răgazul de a asculta cu încântare, trecând pe drum, lira unei fete. Toate acestea erau pierdute pentru totdeauna, își zise cuprins de melancolie.

Noaptea, după înmormântare, nu-l lua somnul. Se gândea la moartea tatălui său, se gândea și la viața lui care apuca acum pe un nou făgaș. Simțea că nici fratele său mai mic, Arhidamos, nu avea un somn mai liniștit. Ațipea și iar se trezea îndurerat și el de moartea regelui. Dar spre revărsatul zorilor, când, obosit, acesta se cufundă în somn, Agis se sculă și îmbrăcându-se părăsi încăperea. Ieși tiptil din palat și se află afară, în drum. Înainta prin întuneric — nu începuse să se crape de ziuă — și ajunsese la cimitir, îndreptându-se spre mormântul tatălui său. Pământul proaspăt săpat mirosea a reavăn și, aplecat asupra lui i se păru că primește prin el răsuflarea tatălui său. Îi mulțumi pentru închipuirea de-al mai avea o dată aproape, față-n față, de a-l auzi parcă, și închizând ochii l-ar fi văzut aievea — așa i se părea — la palat, zdravăn și plin de suflet, ca mai deunăzi; ar fi putut chiar să citească de pe buzele lui ce-ar fi avut de făcut pentru a domni în dreptate. Se lumina de ziuă când, un zgomot îl făcu să tresară, și temându-se că cineva l-ar fi putut zări la acel ceas

acolo, sărută țărâna și plecă. Deasupra lui pe cer, cloșca își călăuzea puii spre culcare, stingând pe rând cele șapte luminițe. Mai era ceva timp până la revărsatul zorilor, așa că se îndreptă și spre terenul de gimnastică. Intră și se tupilă într-un cotlon, ca nu cumva, apropiindu-se cineva, să-l zărească. Dar după forfota din ajun prilejuită de înmormântare, orașul istovit dormea încă. O liniște deplină domnea. Doar vântul fremăta în jurul rodiilor și al sălciilor, împrăștiindu-i gândurile ca frunzele copacilor de pe cărare.

Terenul de gimnastică era, de fapt, locul unde se făcea istoria Spartei. Aici își petreceau anii copilăriei și adolescenței, toți spartanii, călindu-se pentru a deveni bărbați în deplină putere, vrednici să-și apere patria. Începeau de timpuriu, la numai șapte ani, strunindu-și trupurile în jocuri atletice bărbătești. Dar deprindeau și dansul, și jocul, și muzica — învățau să cânte din flaut sau din harfă — recitau din Homer și Alkeon. Pedagogii și eforii orașului îi supravegheau cu grijă părintească, iar când avea loc sărbătoarea imaculatei castități, erau pe cât de chipeși și frumoși, pe atât de neprihăniți în goliciunea lor. Porneau de aici, din prima zi de cum se înălța soarele pe cer, goi și neînfricați, scăldați în lumina razelor blânde și se îndreptau dansând și cântând spre agora. Aici erau adunați toți spartanii, precum și oaspeți de prin străinătăți veniți să ia parte la aceste sărbători și să vadă splendoarea trupurilor, ca simbol al sufletului neprihănit, al simțământului frumos. Iar copiii, de la cei mai mici și drăgălași, până la cei mari, efebi iradiind bărbăție, dansau cu toții în jurul statuilor lui Apollon și ale Diane, cântând neistoviți imnuri dorece. Unii urmau altora, în timp ce primii se odihneau, alții reîmprospătați duceau cântarea mai departe cu înnoit avânt. Serbările se încheiau în cea de a zecea zi, la apusul soarelui, când tinerii cu frumusețea lor se întorceau din nou pe terenul de gimnastică. Aici continuau să învețe pe de rost preceptele lui Lycurg, legile nescrise ale patriei, și de asemeni, lucrul cel mai frumos dăruit omului: să știe să moară cântând. Fiindcă acum, când erau tineri și viguroși, în timpul sărbătorilor, învățau imnurile lui Tyrteu, pe care le cântau mai târziu în lupte. În ajun își spălau părul, își puneau veșminte roșii ca să nu se vadă pe ele sângele rănilor și, împodobiți ca și cum s-ar fi dus la o întâlnire cu dragostea, intrau în luptă strângându-se unii în alții, cântând și jucând, gata de moarte. Nu erau chemați de trâmbițe și nici de sistrele războiului, ci de lirele și lăutele care cântau cât ținea lupta. Și atât de mare le era

curajul, încât deseori biruiau ei, cei puțini, o numeroasă armată dușmană. Și chiar dacă se întâmpla să nu câștige lupta, minunea tot se înfăptuia, triumfând prin moartea lor, însuflându-i astfel și pe cei ce nu participaseră la luptă alături de ei cărora le aduceau izbânda. La fel făcuseră și luptătorii gloriosului Leonidas, la Thermopyle, cu două veacuri și jumătate în urmă, când, cei trei sute de viteji au luptat singuri cu o întreagă armată de perși¹...

Toate acestea îi veniră în minte în timp ce privea singur terenul pustiu și liniștit. Mijea de ziuă când își luă rămas bun de la viața sa de până atunci, făgăduindu-și alte înfăptuiri întru cinstirea Spartei.

A treia zi fu uns rege. Ceremonia se desfășură simplu și modest, cetatea fiind în doliu și el însuși nedorind o slujbă strălucită și vâlvă prea mare. Totuși, ceremonia își avea rânduielile ei. O rudă apropiată a noului rege, o persoană vrednică, începea prin a-l conduce la Gerusia, unde, în fața unui altar, jura să păzească neștirbite legile și să se dăruiască cu abnegație binelui Spartei. Întru întărirea celor spuse, trebuia să rostească câteva din legile lui Lycurg și să-și cresteze singur mâna cu sabia, ca picături din sângele său să stropască altarul. Apoi, plin de supunere, trebuia să îmbrățișeze bătrânii, ca reprezentanți ai poporului și autorității supreme. La ceremonie mai asistau familiile celor doi regi, trimișii apellei, adunarea obștească, alți fruntași, fețe de vază ale școlii — și înaintea tuturor, filozoful Sphairos Borystenitis — ofițeri însărcinați cu supravegherea femeilor, și, dacă apucau să ajungă, alți soli veniți din ținuturile megieșe Spartei.

Agesistrata fu de părere că nu ea, ci bunica lui să-l conducă la ceremonie pe tânărul rege, spre a arăta astfel că, tradiția obârșiei sale domnești avea mai mult decât o singură generație. El primi cu condiția ca să li se alăture și ea. Bunica însă nu fu de aceeași părere.

— Nimeni nu se îndoiește, zise ea, de respectul pe care mi-l purtați. Eu simt acest lucru mai bine decât toți. Ce rost ar avea asemenea întărire? Drept este să te conducă celălalt rege. Vei dovedi în felul acesta că nu-l socotești rivalul tău, ci că vezi în el un însoțitor, un bun tovarăș de drum.

Dar în sinea ei, nici ea nu credea că Leonidas ar fi vrednic să-l conducă pe viitorul rege la altar. Nu-l accepta nici ca om,

¹ Lupta de la Thermopyle, 480 î.e.n.

socotindu-l nedemn de numele gloriosului erou. Acum însă părerea ei avea mai puțină importanță. În primul rând, trebuia să se stingă dușmănia, care mocnea de atâta vreme în inima celor doi regi ai Spartei. Fiecare îl pizmuia pe celălalt dorindu-i în mod viclean pieirea, fie ea și în dauna țării. Era o poveste veche, încă de pe vremea când dorienii coborâseră în Laconia și, o dată cu întemeierea celor șase orașe ale lor, înființaseră statul; cei șase regi începură întrecerea întâietăților, fiecare dorind să fie el cel mai mare rege, singurul. O războire neîncetată. Trei dintre ei, cei mai slabi, fură curând supuși, apoi încă unul, iar cei doi rămași pe același picior, neputând prevedea izbânda finală, căzură la învoială, de teamă: în loc să riște fiecare înlăturarea, să-și lase apoi părțile moștenire urmașilor lor pe din două. Astfel se întemeie ocârmuirea Spartei, având în fruntea ei câte doi bazilei, din vechile spițe de neam ale Laconiei. Și tot ce se povestește despre miticul rege Aristodimos, tatăl a doi gemeni, cărora dintr-un sentiment de dreptate părintească le-ar fi poruncit cu înțelepciune să domnească împreună, pilda lor întregitoare fiind urmată întocmai, nu e decât un basm, praf aruncat în ochii mulțimii. Căci rădăcina răului stă — din nefericire — ascunsă în dușmănie, în război; lăcomia, pofta nesățioasă de agonisiri e o pornire cuibărită adânc în sufletul omului. Se întâmplă uneori, e drept, să biruie și binele. Aceasta era, de altfel, nădejdea bătrânei regine când își sfătuisse nepotul ca să se poarte pe tron ca fin lăsând pe Leonidas să-i fie nașul. Căci, dacă familia ei își avea obârșia în vestitul neam al europontizilor, iar strămoșul Agesilaos fusese marele erou al elenilor ajuns cu biruințele până la regatul mezilor, Leonidas, la rândul lui, se trăgea dintr-un neam spartan tot pe atâta de vestit, cel al Agilor: era urmaș al lui Pausanias, învingătorul perșilor la Plateea și al chipeșului Kleomenes, care izgonise tirania din Atena. Acești eroi, reprezentând gloria Spartei, erau cinstiți acum prin urmașul lor, Leonidas. Bătrâna regină stăruie și asupra acestui fapt, iar Agis văzând cuminența propunerii, consimți. Numai că, într-un moment atât de însemnat al vieții sale, și-ar fi dorit să aibă în jurul său și pe cei apropiați inimii lui, prietenii săi iubitori și fără gânduri ascunse. Mai înainte de orice, își pofti așadar toți prietenii să ia parte la slujbă alături de fratele său, înfrățiți cu toții sub semnul aceleiași virtuți pe tot timpul domniei ce avea să înceapă. Lui Teucros îi încredință misiunea de a merge la Amykles în numele său, pentru a ieși în întâmpinarea cetățenilor de vază așteptați să sosească cu corăbiile din insula Cythera

pentru însemnatul prilej. Prin Teucros ținea să arate celor dintr-un ținut supus Spartei, că le dă încrederea sa dintru început, fără umbra bănuielii, punându-i pe același picior cu cetățenii unei Sparte libere. Întru întărirea gândului său, Teucros urma să-i întâmpine cu daruri: ștergare frumos țesute, să se șteargă cu ele când s-or răcori la izvorul rece de lângă locul întâlnirii și cupe de aur ca să bea apă.

Sosi în fine și ceasul cel mare al ceremoniei. Întreaga gerusie se adunase, fiecare luându-și locul, după rang. Mai era așteptat Teucros, și Agis porunci eforilor să amâne începerea slujbei până la sosirea acestuia. Dar așteptară zadarnic. Fruntașii din Cythera se aflau de acum în sală și când fură întrebați dacă-l întâlniseră pe Teucros, răspunseră că nu știau nimic de el. Curând, zvonul se răspândi, în șoaptă mai întâi, pentru a nu ajunge la urechile regelui și să-l tulbure în aceste momente. Amykles adusesse vestea. Pe drum Teucros fusese ucis de niște tâlhari care-i furaseră cupele de aur aduse în dar fruntașilor insulari. Câțiva tineri din vecinătate îi descoperiseră trupul înjunghiat într-un loc singuratic și acum îl aduceau în Sparta. La primirea știrii toți fură puternic tulburați, căci Teucros era foarte iubit, iar moartea lui timpurie părea tuturora o crimă sălbatică. Totuși unii nădăjduiau mai departe, crezând că întârzierea lui era datorată unei rătăcirii de drum, sau că greșise izvorul unde, cine știe, mai aștepta și acum. Și intrucât nu se cuvenea ca toți ceilalți să aștepte pe unul singur, Agis dădu poruncă să înceapă ceremonia. Se apropie de altar, vădit mișcat, avându-l alături pe Leonidas, în urma lui, de-a dreapta și de-a stânga păseau cele două regine, mama și bunica, impunătoare prin ținuta lor plină de demnitate. Se întoarse o clipă și primi, din privire, încă o dată binecuvântarea lor. Aruncă o privire și fratelui său și celorlalți prieteni, și i se păru că-l vede și pe Teucros în primele rânduri, citindu-i parcă tot sufletul lui dintr-o ochire.

Înainte de a-și începe jurământul, simți un ușor tremur al buzelor. Și cuvintele răsunară parcă ieșite de-a dreptul din străfundul inimii, curate și strălucitoare șoapte aduse la țărmlul rostirii de valurile unei mări, descoperind atâtea minuni ascunse la sânul lor. Răspunderea pentru cele chezășuite prin jurământ înfrumuseța cu un fior de teamă înțelesul celor rostite. Candoarea cu care buzele lui pronunțau legile lui Lycurg, aduse lacrimi în ochii celor de față, amintindu-le de măreția țării lor; părea că din glasul lui se revărsa în întreaga sală o adiere ușoară, o mireasmă de grădini pustii; era ca și cum asupra lor s-

ar fi abătut o melancolică mustrare, gândul tuturor plutea înălțându-se în văzduh spre culmi sacre. Iar în clipa când și-a crestat mâna cu ascuțișul lamei, mai sus puțin de încheietură, și sângele a picurat pe altar, în ochii lui de culoarea cerului nu s-a citit durerea, ci lumina unor zori prevestind o zi binecuvântată. Pe neașteptate însă, ochii i s-au umbrit. Zărise pe cineva intrând și apropiindu-se neliniștit de tatăl lui Teucros, ca să-i șoptească ceva la ureche. Și neîntârziat ieșiră împreună foarte tulburați, urmați și de alții, ceea ce-i dădu de gândit. Se întâmplase ceva neobișnuit, își zise, și sufletul i se întunecă. Cuprins de neliniște și bănuială, se grăbi să încheie ceremonia. Dar nici când primi urările de bine, nimeni dintre cei de față nu-i pomeni de uciderea lui Teucros. Toți șovăiau, așa că el, muncit de sumbre presimțiri își întrebă prietenii:

— Nu s-a întors încă Teucros?

Dar nu primi nici un răspuns, ca și când nimeni n-ar fi știut nimic. Abia când ieșiră din gerusia îndreptându-se spre galeria persană, Agis înțelese singur adevărul. Prin fața lor trecu alergând Agiata, mușcându-și buzele ca să-și înece urletul de durere. Nu mai era în stare nici măcar să se oprească spre a se înclina în fața alaiului regesc care trecea: părea o turturică cu aripile străpunse de o durere de neîndurat. Dar de ce? Ce nenorocire ar fi putut să îndurereze atât de mult o fată? Nu auzise să se fi abătut vreo nenorocire asupra familiei ei. Și atunci, care să fi fost pricina? Văzu și pe alții alergând în goană pe urmele ei spre casa lui Teucros. Cu toții tulburați și mâhniți. Așadar, acolo se afla pricina. Își întrebă prietenii, le ceru să-i spună pe loc adevărul. Află atunci ce se întâmplase.

Sfâșiat de durere, rămase pironit în mijlocul drumului, întrebându-se dacă o asemenea rană, ivită chiar în ziua jurământului său, avea să se poată vreodată închide prin uitare, sau dacă rămânând larg deschisă, avea s-o simtă sângerând la fiecare hotărâre a vieții lui.

Uciderea lui Teucros îl chinui cu o îndoită durere. Pierdea în el pe cel mai bun tovarăș tocmai când pornea la drum într-o viață plină de răspunderi și greutăți, tocmai când ar fi avut nevoie mai mult ca oricând de caldă lui prietenie, precum drumețul ce înaintează sub arșiță, căutând umbra unui copac. Prietenia lui era pentru el o dulce odihnă, un refugiu; sprijin și totodată vigoare. El i-ar fi fost alături, ca un frate, în toate greutățile ce le-ar fi avut de întâmpinat. Cu o singură vorbă l-ar fi îmbărbătat în fața tuturor opreliștilor, făcându-l să-și

Îndeplinească greaua misiune. Însuflețiți de una și aceeași credință, n-ar fi putut fi decât un sprijin de nădejde unul pentru altul. Dar împrejurările morții lui nu conteneau să-l frământe, această moarte fulgerătoare putea să mai însemne și altceva. Era prea simplu să spui: „L-au ucis ca să-l jefuiască”. Asta nu-i de-ajuns. Trebuia mers mai departe: de ce unii oameni jefuiesc, ce-i face pe unii să fie tâlhari, ucigași și mișei? Desigur, puțini sunt aceia din sămânța rea a ucigașilor, cei ce trăiesc pentru a ucide. Dar când vezi țara umplându-se de tâlhari, mergi cu gândul mai departe, cauți pricina acestei stări. Ar fi zadarnic să închizi ochii, sau să încerci calea atât de ușoară de a prinde tâlharul și a-l pedepsi: de a-i lua viața în schimbul vieții răpite. Acest fel de a face dreptate e nesănătos și șubred, vrednic de mințile scurte ale unor netrebnici, urmărind doar foloasele lor. Atunci când cei doi ucigași ai lui Teucros au fost prinși, în ascunzișul lor găsimându-se și cupele de aur, Agis a ținut să-i vadă și să le vorbească între patru ochi spre a afla din gura lor adevărul. Merse așadar la închisoare, lăsându-și însoțitorii afară, spre a sta singur cu tâlharii, față-n față și a putea vorbi cu ei ca între bărbați. Dar aceștia se simțeau apăsăți în spatele gratiilor, cu călușul la gură, neputincioși să spună ce aveau pe suflet, datorită osândeii și împrejurărilor ei, având de fapt convingerea că zadarnic ar fi spus orice ar fi spus. Dar tânărul rege porunci un lucru care-i umplu pe toți de uimire, iar pe răufăcători îi făcu să-și schimbe puțin părerea. Îi pofti să iasă împreună cu el din închisoare, și în cotigă cu toții să facă o plimbare afară din cetate, ba chiar, dacă ar fi dorit, până la casele lor. Doi însoțitori i-ar fi urmat cu altă trăsură la oarecare depărtare. Șovăind a nedumerire cei doi tâlhari se învoiră totuși. Pentru oamenii din gardă ca și pentru însoțitorii regelui, aceasta deveni prilej de șușoteli: cârteau într-ascuns, cât de ușuratic se dovedea a fi, cât de necopt pentru domnie; dacă astfel avea de gând să-și înceapă stăpânirea, murmurau ei, la ce se mai putea aștepta Sparta pe mai departe? Nu-i ajungeau de-a dreptul la urechi, dar presimțea cârâitul lor, de care, dealtfel nici nu se sinchisea. Căci avea pe suflet un singur lucru: să cerceteze cu de-amănuntul toate câte se întâmplaseră, să descopere pricina ascunsă... Porni astfel chiar în dimineața aceea, cu tâlharii împreună, până în satul lor, intră în colibele lor și văzu cu ochii lui pământul pe care-l munceau. Erau din neamul hiloților, osândiți la legătura cu glia pentru toată viața, împreună cu moșii și strămoșii lor, legați de țarină până la sfârșitul zilelor lor. Pruncii lor văduviți de

frăgezimea vârstei, trudiți și ofiliți înainte de vreme, nu purtau urma unui singur zâmbet pe buze. Legați de glod și ei, până la moarte, trudeau din zori și până noaptea pe pământurile altora, sau lângă locuri mlăștinoase, pregătind acolo cărămizi și plinte pentru grajduri. Iar nopțile, când se culcau trudiți pe rogojini, somnul lor cel mai adânc și greu părea și el o scufundare într-o mocirlă. Un asemenea trai în lipsuri și sărăcie lucie, n-avea nimic bun de făgăduit vieții lor. Și totuși, singură licărirea unei nădejdi îi mai ținea. Sperau în izbucnirea unui război, când oastea, plecând departe, ar fi putut să se iște răscoale care să nu fie îndată înecate în sânge. Mai visau la altele, la o lege nemărturisită, în temeiul căreia să-și facă singuri dreptate, chiar nedreptățind în jur pe alții. „Mă jupoi, am să te jupoi la rândul meu“, suna o asemenea lege, care sărind dincolo de măsură, ducea la crimă, la omor, la jaf. Astfel va fi fost ucis Teucros, la fel ca și alții... Acum lui Agis i se arăta limpede pricina. Dar își dădea seama că răul nu putea fi smuls din rădăcini printr-o simplă pedeapsă; nu tăind o cracă, ci punând securea la rădăcina răului. Dar o iertare dată tuturor răufăcătorilor, n-ar da ea oare apă la moară și altora să jefuiască? De aceea ieșise cu osândiții după el, gândind să ceară judecătorilor un dram de înțelegere și iertare. Nu putea face altceva. Ar fi fost dovada unei lipse de cuviință față de memoria prietenului său, un blestem pentru sângele lui vărsat. Dar asupra acestor lucruri avea să mai cugete.

Îngândurat se întoarse la palat unde întâmplările zilei lui se și aflaseră. Regina-mamă, Agesistrata, se feri însă să-l judece, de teama de a nu greși într-un fel sau altul. Bătrâna Arhidamia, dimpotrivă, găsi fapta lui bună și folositoare. Înțelepciunea vârstei o ajuta într-adevăr să vadă lucrurile în adâncime și dincolo de întâmplarea mărunță, până la înțelesul celor viitoare. Se bucura, deci, într-ascuns că nepotul ei căutase să se apropie de cei doi osândiți și socotea asemenea faptă de bun augur, un semn că noul bazileu avea să fie un altfel de rege pentru țară, un rege deschis noutății prin tinerețea și celelalte înzestrări ale sale, credințe aducătoare de viață. Cât de mult și-ar fi dorit să fi fost și Arhidamos și Eudamidas, bărbatul și propriul ei fiu, regi în felul acesta! Dar nu oricui dintre muritori le este dată o înzestrare deosebită, care să-i învrednicească prin faptele lor, să intre și să rămână în istorie. Era cu atât mai trebuincios ca văzând semnele unei atari chemări deosebite, cei din jur să înțeleagă, să sprijine și să urmeze calea nouă ajutând binele să se împlinească.

Astfel gândea bătrâna regină, hotărâtă să fie cât mai aproape de nepotul ei și — cât mai avea de trăit — să-l îndrume pe mai departe. Ei doi prinseră obiceiul să stea de vorbă despre multe, ea împărtășindu-i înțelepciune, el înviorându-i bătrânețile cu prospețimea vârstei lui neîntinate. Arhidamia îl sfătui mai înainte de orice să se însoare. Căci, deși nu trecuse mult de la moartea tatălui său, o regină tânără la palat, care să-i ducă seminția mai departe, ar fi fost lucru de dorit. O dată cu căsătoria, vredniciile bărbatului sporesc împreună cu sprijinul și prețuirea întregului neam al soției. Agis n-ar fi avut nimic împotriva, dar, împreună cu Teucros își pusese în gând ca, mai înainte să ia parte la serbarea lui Apollon Karneianul, după culesul viilor. Cu acel prilej, într-un crâng din împrejurimile Spartei se ridicau nouă corturi, unde, timp de nouă zile, mâncau și dormeau laolaltă câte nouă bărbați, sub poruncile unui herald, ca în vreme de război. Apoi, prin tragere la sorți, cinci inși erau aleși „Karneali“, adică cei iubiți de Zeus; aceștia se jurau cu legământ să rămână necăsătoriți timp de patru ani. Pe vremuri, această sărbătoare se ținea ca un prinos adus vieții aspre de campanie. Dar încetul cu încetul, mai ales după ce poetul Terpandros din Lesbos venise la Sparta cu odele sale și izvorul lor nou de inspirație, sărbătoarea căpătase și alt înțeles. În cele din urmă, aceasta devenise serbarea celor care se legau pentru totdeauna de idealul unei vieți simple de luptători, iar legământul lor mergea până acolo, încât se jurau cu tărie să se lipsească de femei. Agis și Teucros doriseră, cu acest gând, să ia parte la sărbătoare. Dar lucrurile luaseră altă cale, Teucros trecuse în împărăția lui Hades, iar Agis, devenit rege, nu mai avea dreptul de-a fi de față la asemenea ceremonie, nici măcar întru pomenirea prietenului său. Ce rost ar fi avut, în asemenea împrejurări, amânarea căsătoriei? Mai mult, Agis era convins că numai prin căsătorie ar fi putut cinsti cum se cuvenea, memoria prietenului său ucis. Era un prinos limpede și simplu. La Sparta, frații tinerilor care mureau înainte de vreme, se căsătoreau după datină, cu văduvele lor. Astfel cinsteau ei pe răposați ajutând să nu li se stingă seminția. Și tot la fel purcedeau și cu iubitele lor, rămase văduvite de căsătorie. Era întocmai cazul lui Agiata. Astfel încât, îndeplinindu-și datoria de frate și cinstitor al memoriei celui căzut, Agis avea să se însoare cu iubita fratelui și prietenului său trecut în veșnicie.

Îi trimise așadar vorbă, cerându-i o întâlnire de taină și îi ceru mâna. Luată pe neașteptate, fata nu știu la început ce să

răspundă. Cu toate că socotea o mare cinste și bucurie să-i devină soție, n-ar fi dorit ca cererea în căsătorie să fie doar îndeplinirea unei datorii față de prietenul său. Sufletul său nobil se vădi cu strălucire în acea împrejurare, și dincolo de propria ei durere, credința în iubitul dispărut. Virtutea fetei stârni mai mult încă dorința tânărului rege, care stăruia să o ia de soție și regină. Îi dădu un timp de gândire, lăsându-i să înțeleagă că este liberă să hotărască și să iubească până atunci și mai departe pe cel atât de drag amândurora, până când timpul, va fi șters singur urmele durerii.

S-au învoit cu inimile împăcate. Agis a încunoștințat pe ai săi și nimeni nu a avut nici cea mai mică împotrivire. Reginele i-au urat fericire, iar Agesilaos, fratele reginei-mame, a primit bucuros însărcinarea de a fi el pețitorul miresei. Două zile după aceea se duse cu carul regal la locuința lui Gylippos, și îi ceru, după datină mâna fetei. Iar peste o lună, după obicei, Gylippos o duse pe mireasă la palat. După o slujbă scurtă și simplă la care luară parte numai rudele cele mai apropiate, Agis rosti jurământul căsătoresc înaintea altarului.

Capitolul III

Cârma lucrurilor cere stăpânire, și, o dată cu nenumărate alte însușiri, mai înainte de toate celelalte, stăpânire de sine: a nu-ți lua greșelile drept adevăruri, a nu te lăsa călăuzit în ceea ce săvârșești de închipuiri amăgitoare nu este lucru lesnicios. Nu o dată se întâmplă, într-adevăr, ca o năzuință puternică să se prefacă pe nesimțite în beție înșelătoare, târând voința pe cărări rătăcite, altele decât calea dorită. Omul cade atunci pradă nenorocirii, precum Ixion din mitul străvechi. Căci după săvârșirea fărădelegii sale, Ixion era ocolit de lumea întreagă, dar lui Zeus i se făcu milă de el: îl pofti să stea, prin urmare, la masa lui, unde acesta se aprinse cu o poftă nestăpânită de Hera, soția zeului; destăinuindu-i cu foc toată patima lui, aceasta îl pârî însă soțului ei. Spre a se convinge că Hera nu născocește, din mândrie femeiască, întreaga poveste, Zeus plăsmui, după asemănarea Herei, un nor, legendara Nefeli, având cu totul chipul ei. Prins în propria-i cursă, Ixion dădu frâu liber dragostei sale nesăbuite, închipuindu-și că Hera răspunde simțământului

său. N-are rost să repetăm aici cum l-a pedepsit Zeus pe Ixion. Rostul este să desprindem învățătura despre nesăbuintă a omului amețit de dragoste oarbă, mergând până acolo, încât să iubească plăsmuirea unui idol.

Tot astfel și cu treburile legate de cârma stăpânirii. Mulți dintre cei care aleargă după ea își închipuie că aceasta le stă în putere, la mână, cu toate că, în loc de a-și desăvârși înfăptuirile, îndrumându-le pe făgașul altor și altor propășiri folositoare, cad de fapt, din greșeală în greșeală aducând dărăpănarea obștei și țării. Nu mai vorbim aici de căile ambiției deșarte, care, în vederea atingerii unui țel, nu se dă înapoi de la mijloace vrednice de sufletul unor slugi, necum la înălțimea și noblețea domniei adevărate. Intră aici lingușirea, false făgăduieli frumoase, răstălmăcirea adevărului în vorbe goale și păgubitoare. Întorcând spatele demnității și vredniciei de stăpân adevărat, ambiția deșartă se târăște josnic, la fel ca slugile, asemenea păstorilor din piesa lui Sophocles vorbind despre turmele lor:

„Și ce-i că le suntem stăpâni? muncim doar pentru ele:
Ciulim urechea îngrijorați, chiar de tăcerea lor”.

Sau precum corăbierii de veghe la catarg, care zărind în valuri o stâncă, nu fac nimic mai înainte de a primi poruncă. Tot astfel și cei râvnind pătimăș să fie nume mari în dregătoriile ocârmuirii: aceștia, cu timpul, din capete devin cozi. Și toate ajung atunci să meargă de-a-ndoaselea, lovindu-se și învălmășindu-se cum bine spune basmul cu balaurul, a cărui coadă s-a răzvrătit împotriva capului cerând să-i fie frunte. Și dobândind aceasta, dădu de greu, fiindcă umbla aiurea, în timp ce capul se izbea de toate, alegându-se cu răni și lovituri, căci — în chip nefiresc — urma întocmai partea cea mai oarbă și mai surdă a trupului. Același lucru îi așteaptă și pe cei care pătrund fără săbuintă în politică, lăsându-se mânați de gloată, de unde — târați orbește — ajung să piardă puterea din mâini, sau n-o mai pot opri¹.

La toate acestea și la multe altele, legate de meșteșugul cârmuirii cugeta Agis deseori, când se retrăgea în singurătate spre a chibzui la calea cea mai bună și mai dreaptă de urmat în

¹ Toate acestea sunt cugetări ale lui Plutarh din *Vieți paralele*. Capitolul „Agis”, introducere.

domnie. Astfel, într-un răgaz destul de scurt, fără a pierde nimic din prospețimea și nevinovăția sufletului său tânăr, spori în el simțul răspunderii și bărbăției, rod al unei înțelepciuni surprinzătoare, adunată, s-ar fi zis, prin îndelungi încercări de o viață. E o înzestrare întâlnită, mai ales, la firile sensibile, dotate cu simțul răspunderii. Și cu toate că în adâncul inimii sale rămânea un copil nevinovat, ori de câte ori se întâmpla să-i iasă în cale un rău, ponoasele îi răneau sufletul și primul lui gând era să-i pună stavilă cumva, să-și facă datoria pentru a-l înlătura cât mai grabnic. Iar dacă nu reușea de la început, nu-l dădea uitării nicicând, pentru ca, odată și odată, împreună cu alte rele, să-l poată smulge de la rădăcină, prin puterea hotărârii luată în numele său și al celorlalți. De un asemenea rege-copil întrunind puritatea cu înțelepciunea, nu se mai auzise până acum în Sparta și nici prin alte părți. Frumusețea sufletului se îmbina în mod fericit cu chipul său neprihănit de înger locuind într-un trup tânăr și viguros de efeb. Deși bine legat, înfățișarea sa păstrase ca printr-un dar al zeilor, o copilărească frăgezime. Nici când depusese jurământul de rege și nici după aceea, la nuntă, nu părea să se fi împlinit cu totul ca bărbăție. Rostite de o făptură plină de candoare, jurămintele lui răsunau ca un lucru sfânt, bucatăcă ruptă din nevinovăția lui. Iar părul, pe care — după nuntă — și-l lăsase lung, cum era obiceiul la Sparta, făcea în jurul frunții lui ca o cunună, neîntărind și neînăsprind trăsăturile feței.

Gândul că urcase pe tronul unor regi vrednici de cinste, care se îngrijiseră și muriseră pentru binele Spartei, îi stârnea și mai mult o sfântă mândrie. Ori de câte ori cugeta la gloriile moștenite din vechime, simțea că faptul de a fi urmaș însemna o datorie la înălțimea căreia se cuvenea să se așeze pe sine. Umbra venerabililor regi, înaintașii săi, îl apăra parcă, punând în dreaptă lumină vredniciile sale. Se întreba uneori dacă, n-ar fi fost mai ușor să fi moștenit o domnie lipsită de tradiții sacre și de îndatoririle ei necruțătoare; sau, dacă, dimpotrivă, n-ar fi fost totuși mai grea sarcina lui fără pilda luminoasă a acestor măreți înaintași. Încheierea însă, era până la urmă, aceeași. Era mai bine că preluase moștenirea unei tradiții glorioase apăsând asupra umerilor săi cu o răspundere atât de mare: altminteri, ar fi fost un rege oarecare pe un tron neînsemnat. Și n-avea nici o teamă că datoria i-ar fi putut covârși puterile.

Agesisrta, văzându-l însă muncit de atâtea gânduri, se neliniști. Ca mamă, își zicea că zelul poate uneori împinge pe tineri spre extreme, îmbătându-i cu înfăptuirea unei idei mărețe,

alunecând însă, în himere. Era mai înțeleaptă propășirea cu pași mici și măsurăți. Cât domnise soțul ei, cu felul acesta blând și cumpătat, nimeni nu păgubise nimic, toți trăind liniștiți, în pace. Regele ei se stinsese în patul său, fără suferință. Ce-ar fi putut dori mai mult pentru domnia fiului ei?... Să-și jertfească viața pentru un ideal? Să cadă precum un erou într-o luptă? În nici un caz! Sunt bune vitejiile trâmbițate de unii, dar nu ca să-ți secere copilul. Cu atât mai mult, cu cât mândria de mamă este de a-l vedea pe tron. Dar din aceste frământări nu-i spuse nimic, ca să nu-i taie avântul. Nici Arhidamiei nu-i vorbi de astea. Se temea să nu fie judecată cu asprime de bătrână. În schimb, pe tânăra ei noră o luă cu binișorul, sfătuind-o să fie mereu lângă umărul fiului său, împărtășindu-i fără precupețire ideile. Fiind acum ființa cea mai apropiată de rege, putea în fiecare seară, înainte de culcare, să aplece meșteșugit și dulce urechea la spusele sale, să-i asculte gândul cea dintâi și să-i vorbească ori de câte ori ceva i s-ar fi părut primejdios, încercând la nevoie să-l convingă să renunțe. Acesta era ajutorul neprețuit al oricărei adevărate regine, al oricărei soții, dealtfel: arta de a-și învăța soțul să-și schimbe, gândul, sau de a-l face să-l lase, dacă ar fi cazul, pentru altul mai bun.

Agiata se arată respectuoasă și ascultătoare. Și, deși n-avea decât șaptesprezece ani, mintea ei era aceea a unei femei în toată firea, călăuzită sigur de propriile-i simțiri. Încă mai înainte să fi vorbit cu Agesistrata, se străduise de una singură să priceapă cât mai bine rosturile ei noi de soție, îndatoririle față de regele și bărbatul ei. De vreme ce dorința lui fusese aceea, ca din iubita prietenului său, să-i devină lui însuși soție, datoria ei firească era de a-l cunoaște cât mai bine. Zi de zi, cu multă cuviință, ea adăuga câte ceva la cele până atunci descoperite, apropiindu-se tot mai mult de inima lui. La nici două luni după căsătorie, încetă să se mai pregătească pentru alergările de cai la care lua parte îndeobște, luându-și gândul de la ele. Era tot mai convinsă că avea îndatorirea de a ținti mai sus, spre lucruri mai de preț. Serile, culcată lângă bărbatul ei, nu se grăbea să adoarmă, ci văzând cât era de îngândurat îi șoptea duios în întuneric:

- Spune-mi ceva...
- Ce-aș putea să-ți spun?
- La ce te gândești...

Atunci el îi vorbea. La început mai pe ocolite, ca ea să poată înțelege starea lucrurilor, apoi, seară de seară din ce în ce mai

curajos. Uneori, glasul i se stingea biruit de muncile istovitoare ale zilei. Atunci ea îi șoptea cu blândețe:

— Acum dormi...

Somnul îl fura, dar ea continua să rămână trează, își lipea urechea de inima lui ca și în somn să-i audă bătăile.

Urmă o iarnă aspră. Deseori nopțile, de pe culmile Taygetului sufla un vânt rece și umed care îngheța apele mlaștinilor. Iar sărmanii hiloți înghețau și ei în colibeile lor, în timp ce spartanii în oraș se încălzeau și petreceau. Vântul izgonise parcă sufletul afară din Sparta.

Modelul străvechi de viață disciplinată și dezinteresată, cândva întemeiat prin legile lui Lycurg se stingea încet, dar sigur. Disprețul față de bani și de bunuri fusese respectat de spartani atâta timp cât rămaseră închiși în felul lor de viață, ignorând obiceiurile și năzuințele obișnuite ce-i îmboldeau pe oamenii altor cetăți. Aflaseră desigur că pentru alții, țelul era înavușirea. Dar fiind departe de ei și fără a simți nevoia unei apropieri, puteau rămâne nepăsători în fața ispitei venite de la alții, luau pildă unul de la altul în sânul cetății lor, neclintii în slujirea idealului unei vieți simple. Dar sosi vremea când această corabie a vieții lor încărcată cu severe idealuri, începu să se lase pătrunsă de apă, dând semne că într-o bună zi se va și scufunda dacă răul nu se va preveni, cât mai era încă timp. O primă fisură se ivi o dată cu expediția regelui Kleomene împotriva atenienilor și răsturnarea strălucitei lor hegemonii. Armata lui Kleomene cucerind frumoasa cetate, fu la rândul ei cucerită de bogăția descoperită acolo. Atrasă de viața îmbelșugată a atenienilor, ea cedă ispitei huzurului și risipei luând ca pradă tezaurile lucrate în aur și argint. Cine s-ar fi gândit atunci că aceasta avea să fie răzbunarea lentă a atenienilor? Căci aceasta, într-adevăr, fusese cumpăna când, în viața Spartei, s-a strecurat iubirea de arginți săpând pe ascuns, ca un cariu, măcinând bârne și grinzi și ducând la putregai încet dar sigur, tot ceea ce întemeiasă Lycurg cu legile lui. Spartanii de după aceea, de îndată ce găseau un mijloc de câștig, încetau să aibă alt gând în afara celui de îmbogățire. Tot mai puțini erau aceia rămași credincioși spiritului lui Lycurg. Și fiindcă rar se întâmplă ca o nenorocire să vină singură, iubirea de arginți aduse cu sine și lăcomia, pofta de petrecere, moleșirea și vlăguirea caracterelor. Pe măsură ce anii treceau, felul de viață al spartanilor, cândva simplu și aspru, devenea de nerecunoscut. Se mai ivi o împrejurare lucrând spre

a întări nenorocirea. Străvechiul drept de proprietate asigurat cândva prin legea moștenirii neștirbite, începuse și el să se facă fărâme! În vremurile de demult, fiecare părinte lăsa întreaga sa avere moștenitorului său. Averile rămâneau astfel în mâinile câtorva familii doar din Sparta, în pătura celor de sus. Dar când fu numit ca efor Epitadeus, acesta, mâniat pe fiul său și dorind mai presus de orice să-l dezmoștenească, făcu tot ce putu prin cutezanță și meșteșugită viclenie ca — o dată cu alte legi și rânduieli dăunătoare — să o dea și pe aceea privitoare la moștenire. Oricine are dreptul, statorea rânduiala lui, cât timp este în viață, să lase oricui moștenire pământul și averile agonisite. Astfel, orbit de dorința răzbunării și pedepsirii fiului său, Epitadeus statorni o lege pe placul doar a câtorva, după dorința lor anume. Noua rânduială însemna năruirea unei împărțeli pe pături și familii a obștei, atât de înțelept gândită de anticul legiuitor. Căci unii fără copii, nesinchisindu-se de rudele mai îndepărtate, sau alții nemiloși față de proprii lor urmași, începură să-și vândă pământurile mânați de patima arghirofiliei, înstrăinându-le prin testament cumpărătorului, spre a se putea bucura singuri de îndeostulare, pentru zilele ce le rămâneau de trăit. Astfel, multe familii pierdură dreptul lor strămoșesc asupra pământului, în timp ce altele începură să adune prin cumpărări averi uriașe. De cele mai multe ori, cumpărătorii erau perieci, inși de la marginea cetății, negustori și meseriași cu dare de mână, dintre cei ce câștigau bine de pe urma meseriei lor. De fapt, acești megieși nu aveau dreptul să cumpere case în Sparta, sau ogoare prin împrejurimile și văile ei. Totuși, asta nu-i împiedica să se înmulțească în oraș și sporindu-și bogățiile, să înlocuiască încetul cu încetul vechea aristocrație. Pe de altă parte, mulți dintre cei ce coborau din spițe de neam ales, ajungeau să scapete până acolo, încât să nu mai aibă cu ce să-și plătească tainul și alte datorii către cetate. Apoi începea umilința înglodării în datorii. Dar ușile se închid îndeobște tocmai atunci când omul se află la nevoie mai mare. Mulți dintre cetățenii cei mai de ispravă, fiii cei mai vrednici ai cetății, apucau calea bejeniei, nemaiputând îndura aspra înjosire de la ei de acasă, și-și înecau amarul cât mai departe de Sparta.

Din cei șapte mii de cetățeni liberi, cândva floarea Spartei, rămăseseră cu totul, în urma acelei urgii, doar vreo șapte sute. Căci, după lege, tot cel ce nu-și plătea datoriile față de cetate pierdea și dreptul de vot și pe acela de cetățean liber. Această prăbușire, prevestea însă și alte dărpănări: dacă un stat e lipsit

de temelii la el acasă, cum s-ar putea să-și mențină puterea în afara granițelor? Și cum să insufle oamenilor obidiți ai locului dorința de a înfrunta dușmanii din afară? Cum să poată cineva să risipească nepăsarea lor? Arhidamia cugeta la toate acestea și ca să pună răului stavilă, ajuta cu mărinimie, cât îi stătea în putere, pe spartanii mai vrednici împrumutându-le bani pentru acoperirea nevoilor lor, convinsă cu toate acestea, că n-avea să-i redobândească curând. În astfel de vremuri, când obștea toată se îndrepta amenințător spre prăbușire, bogăția ei nu mai avea nici o însemnătate. Pe nora ei o sfătui să facă la fel, dar stăruind să caute a-și vedea, totuși, banii înapoi. După un timp într-adevăr, mai toată lumea devenise datorare la Sparta cu sume uriașe de galbeni, sute și sute de talanți. A fi datornic devenise o meteahnă a tuturor, o stare de fapt. Până și Agesilaos se împrumuta de unde putea spre a-și duce traiul, în nădejdea că fiind unchiul regelui, creditorii aveau să-l scutească.

Sub cârma lui Leonidas, ultimii cinci ani aduseseră Sparta până la marginea prăpastiei. Vărul acestuia, Akrotatos, regele căzut bărbătește în lupta de la Megalopolis, lăsase în urma lui o soție gata să nască, iar când clipa sosi, vlăstarul rânduit să-i urmeze la domnie, fusese pus sub tutela lui Leonidas. Dar având puțină nădejde să ajungă vreodată la tron, acesta își petrecuse timpul mai mult prin satrapiile Asiei, găzduit printre altele și la curtea lui Seleukos. Obişnuit să-și facă astfel veacul în huzur și desfătări, când reveni acasă, aduse la Sparta o dată cu el și obiceiurile acelea. De la el pornise molipsirea din jur și a multor altora. Pofta și goana după o viață îndestulată și fără griji se întinsese ca apa care, pătrunsă sub pământ, se infiltrează și roade temeliile. Unii spartani din vechea generație mai nădăjduiau încă în îndreptarea lucrurilor la timpul convenit, când pruncul-rege avea să ia sceptrul în mână, dar își luară gândul și de la această salvare când băiatul muri încă de mic. Și cum se cuvenea de drept, Leonidas luă în stăpânire tronul, el care nu-și prețuisese țara niciodată. O dată cu aceasta, în acel timp se înstăpâniră pe totdeauna și acele obiceiuri aduse prin pilda vieții lui în societatea spartană. Domniră în voie mai departe noii bogătași, înfruptându-se fără înfrânare din toate bunurile, huzurind fără nici o grijă. Cât despre cetățenii de ispravă, vrednici de o altă răsplată și soartă, aceștia își pierduseră orice privilegiu și părăsiră Sparta pe capete, plini de amărăciune în suflet.

Dar asta nu fu de-ajuns: o dată cu această destrămare, hiloții deveniră tot mai mult tâlhari la drumul mare, mereu gata de pradă și jaf. Sosise ceasul așteptat, căci spartanii cu drepturi pline, locuitorii cetății erau cu capul la grijile lor. Hiloții, în sfârșit, se simțeau în măsură să scuture jugul legilor nedrepte care îi osândiseră la trudă pe glia ce nu era a lor, în cazne până la moarte. Dar aceste legi fuseseră făcute de oameni și pentru alți oameni; sunase ceasul să-și făurească alte legi, legile lor, care să le facă scut împotriva nedreptății, călcând de astă dată peste foloasele celorlalți, așa cum și ceilalți nu ținuseră seama de foloasele lor. Din nodul acestor împrejurări s-a născut uciderea lui Teucros.

Agis începea să înțeleagă încetul cu încetul care era rădăcina tuturor relelor. Și gândul lui nu prididea căutând să deslușească pe ce cale ar fi putut fi ele stârpite. Și-i stăruia în minte mai ales o idee năstrușnică: atât de îndrăzneță, încât, încercând s-o proiecteze în viitor, părea de neînfăptuit. De teama de a nu fi socotită o neghiobie, șovăi s-o destăinuie cuiva. Prinse curaj numai când într-o dimineață, bunica îl chemă și-i spuse cu îngrijorare:

— Mă tot gândesc la tine, dragul meu nepot, căci dintre toți regii noștri, de pildă, acum ești singurul înzestrat cu un dar rar: ai sufletul curat. Dacă vrei să domnești cum se cuvine țării noastre, mergi înainte, sprijină-te fără teamă pe acest dar. Vei fi prețuit ca un rege viteaz.

Pătrunsese parcă în cugetul lui. Era ca și când gândul ei îngrijorat ar fi însămânțat ca prin minune, în mintea lui proprie, acea idee atât de îndrăzneță, îndemnându-l s-o ducă la îndeplinire. Și cum povara anilor ei era ca un simbol al vechimii Spartei, Agis avu pentru o clipă iluzia că vorbește cu însuși sufletul țării sale și în nălucirea lui, întrebă:

— Și dacă aș dori ceva cutezător, o revoluție?

— Nu șovăi, și eu sunt alături de tine.

Glasul ei îl readuse la realitate și văzând-o în fața lui în carne și oase, parcă nu-i venea să creadă că este ea, bătrâna lui bunică, cândva regina Spartei.

— Mă uimești, îi spuse sincer, la vârsta ta să nu te dai înapoi de la gânduri atât de îndrăznețe...

Îi răspunse, făcându-se că glumește:

— Este și cazul, doar de atâta amar de ani tot merg înainte: cum să nu ajung în față? Ce mi-ar mai fi trebuit?

Astfel, în cuvinte simple, îi destăinui că îi va sta alături în orice faptă îndrăznească a lui, dându-i o mână de ajutor și de nădejde, punând în slujba țelurilor sale întreaga ei școală de încercări de o viață...

La Sparta, parcă primăvara nu venise. E drept, în vale înfloriseră ca în alți ani portocalii, lămâii, pomii de chitră, îmbinându-și aromele cu mireasma florilor de câmp. Livezile cu măslini erau așternute cu un covor verde de ferigi proaspete; pe râpe, de-a lungul râurilor dafinii erau mai numeroși parcă, îmbălsămând cu aroma lor amețitoare văzduhul deasupra cetății. Pe ulițele ei, de-a lungul galeriei persane, sau în crângul cimitirului, caprifoiul, trandafirii și chiparoșii răspândeau pretutindeni un parfum amețitor. Parcă totuși venise primăvara. Dar toată frumusețea acestui anotimp încântător era umbrită de jalea care se întindea ca o pecingine peste țară. Și după un timp, veni și vara.

Se apropiau Yacinthiile, sărbători ce se țineau după datină, din vremuri bătrânești, de dinaintea descălecării dorienilor, la Amydes. Aceste zile sfinte se țineau o dată la trei ani, în luna Hecatoneea, la mijloc de vară. Atât de sfinte erau aceste sărbători, încât nici în timpul războiului nu fuseseră amânate. Se povestea chiar, că la vremea luptei de la Eira împotriva Mesenienilor, părțile au căzut la învoială să încheie un armistițiu de patruzeci de zile, ca ostașii să se poată întoarce acasă spre a lua parte la serbări. Se mai povestea că atare înlesnire le fusese dată și atenienilor printr-un paragraf adăugat la tratatul iscălit de Atena și Sparta în urmă cu două veacuri și jumătate: li se îngăduia să ia parte și ei la sărbătoarea Yacinthiilor.

Așadar, cu toată jalea abătută asupra Spartei, cu toate veștile nesigure și îndoielnice despre Liga Ahaică și alianța cu părțile ei, serbările aveau să aibă loc, potrivit datinei, cu toată strălucirea, la Amycles, urmând să se adune întregul popor într-un singur suflet și o singură suflare. Tineri și bătrâni, bogați și săraci, liberi și hiloți, cu toții aveau să se înfățișeze înfrățiți dincolo de orice sfială, cel puțin pe timpul sărbătorii. Era timpul, mai mult ca niciodată, ca toți să se simtă o singură obște. Să aibă simțământul unui singur popor, nutrind aceleași gânduri și aceleași năzuințe sub călăuzirea unui singur destin. Poate că măcar de acea dată, în împrejurările acelei sărbători, cei sfădiți cu căile drepte ale Spartei, să fi putut cunoaște căința și întoarcerea la frăție... Nu alta era nădejdea tânărului rege. I-o

mărturisise și lui Leonidas, care, printr-un zâmbet, își ascunse expresia ironică socotind că are de-a face cu un copil lipsit de experiență. Dar Agis nu se lăsă bătut și scoase galbeni mulți pentru jertfirea cât mai multor vite, împodobirea carelor, tocmirea cântăreților și a muzicanților. Ceru, cu alte cuvinte, o sărbătoare desăvârșită. În afară de rosturile ei politice, hotărârea lui era luminată și de alt gând, de natură personală: voia în acel fel să cinstească memoria lui Teucros, Yacinthiile, într-adevăr, exprimau și durerea pentru pierderea prietenului drag. Yacintos, potrivit legendei, fusese chipeșul efeb, frate de tabără al lui Apollon, ucis de zeu fără de voia lui, printr-o nefericită întâmplare. Sărbătoarea fusese rânduită întru pomenirea lui, spre alinarea remușcării zeului și cinstirea tuturor prietenilor răpiți celor dragi, de moarte. Era astfel și o sărbătoare de pomenire a lui Teucros. Agis nu era scutit de unele remușcări pentru pierderea lui, ori de câte ori se gândea că dacă nu ar fi fost trimis de el să-i întâmpine oaspeții, n-ar fi căzut sub loviturile tâlharilor. Se amăgea totuși, uneori, cu gândul că aceasta trebuia să fi fost și voința zeilor care-i răpesc dintre cei vii, tocmai pe cei mai frumoși și mai plini de vlagă muritori. Dar, oricum ar fi stat lucrurile, pentru Agis sosise clipa să cinstească memoria lui Teucros.

După dorința tânărului rege, ceremoniile se desfășurară nu departe de locul unde fusese ucis Teucros. Serbările s-au ținut după toată rânduiala. Prima zi, în reculegere gravă, adunarea a cinstit pomenirea prietenului lui Apollon, aducând zeului prinos în templu, lângă tronul său din aur și fildeș. Seara s-a cinat într-o deplină cumpătare, mesenii bând o sorbitură de vin roșu. A doua zi abia începu sărbătoarea adevărată însoțită de chiote de veselie hărăzite să amintească că Yacintos părăsise viața în floarea tinereții, ca să se întoarcă acum printre ai săi în sunet de cântare și strigăte de bucurie. Însoțiți cu lire și flauturi tinerii intonau ritmuri sacadate de anapest... Veneau din urmă care împodobite, veneau fecioarele frumoase ca trandafirii, pregătite să ia parte la jertfirea animalelor. Și după toate acestea, poporul întreg se așeza la cină, slugi și stăpâni fără deosebire, potrivnici și prieteni laolaltă. Pentru acea seară fiecare putea da uitării toate cele care-i despărteau, petrecând cu dragă inimă și pe săturate. Toți jucau și cântau după datina și obiceiurile ținutului, chefuiau fără grijă. Acea serbare, într-adevăr era menită din moși-strămoși să fie pentru toți răgaz de pace, un timp de desfătare pentru inimile tuturor.

Agis, mai șters și mai sărăcăcios la înfățișare decât alții, stătea deoparte cu regina sa, cu fratele lui și cu prietenii, privind petrecerea aceasta, care aducea împăcare și înfrățire între oameni și inima lui creștea parcă de bucurie și de mulțumire. Dar priveliștea îl stârni neîntârziat și la alte gânduri. Cum se făcea că această înfrățire nu putea ține mai mult, de ce acest popor nu putea fi unit de-adevăratarea? Zadarnic Hippomedon, vărul său, îi umplea cupa cu vin ca să bea și să uite, măcar pentru o seară, de grijile domniei. Agis abia își atinge buzele de cupă, atât cât să răspundă la urări, lăsându-și mintea să zboare acolo unde-l trăgea ideea sa îndrăzneată, gândul care, deși înălțat în inima lui, se presimțea și ca o inspirație tainică venită de altundeva, dintr-o prorocie a vremilor viitoare, a zămislirii unei lumi noi. Oricum ar fi fost, de oriunde ar fi pornit, din taina sufletului său sau din istoria pe cale de înfiripare, încolțind din prorocire spre a cuprinde, mai apoi, întreaga lume, în acele clipe, la Sparta, ideea trebuia să devină faptă, să se prefacă într-o putere care să mântuiască cetatea de la pieire sigură. Furat de galopul gândurilor, amețit de legănarea lor ademenitoare, se lăsă pradă visării.

— Ce ai? îl întrebă încet Hippomedon apropiindu-se. Nici nu te-ai atins de băutură...

— Nu te teme, mă simt bine, îl liniști el. Dar de partea cealaltă, Agiata, care învățase să-l cunoască până și în somn, nu fu mulțumită de răspunsul dat vărului său. Și după un timp, îi zise cu glas domol:

— Simt cum îți fuge gândul...

— Te lămuresc îndată, îi șopti el, acoperit de vuietul mulțimii.

Așteptă ca luna să se înalțe mai sus de frontonul templului, semnul ceasului de miez de noapte, de început de zi nouă: să plece toți ceilalți la culcare, ca rămânând singuri, în liniște, să-și poată deschide sufletul către ea.

A treia zi — din nou ca la început — ceremoniile fură triste, sub semnul doliului, al pomenirii și al reculegerii. Când crugul lunii ajunse sus, din nou, deasupra frontonului templului, răsună lin sunetul flautului vestind stingerea și retragerea tuturor, fiecare plecând să se culce, care încotro, după cum își așternuseră. Bogații se depărțiră iarăși de săraci, oamenii liberi de robi. Agis își luă soția deoparte și-i spuse cu mâhnire.

— Uite-i cum se despart din nou. Măine, pe vremea asta totul va fi dat uitării: vor fi din nou dușmani...

— Vrăjmași ai Spartei, cu toții.

În lumina lunii strecurate printre crengi, îl privi drept în ochi.

— N-ajunge să mi-o spui doar mie...

Îl îndemna în acest fel, simplu, la bărbăție. Mai vorbiră o vreme. Îi asculta destăinuirea și-i împărtășea părerile. Într-un târziu tăcură și se întinseră să guste puțină odihnă.

A doua zi, în timpul adunării mulțimilor înaintea templului, îi șopti:

— Vorbește-le, e momentul!

Strânse mâna Agiatei și se îndreptă spre propilee. Poporul stătea adunat în jurul lui, numai urechi, gata să primească cuvintele din gura sa. Agis luă cuvântul și le vorbi despre vechea egalitate și frăție care se cuvenea să fie reîntemeiate în Sparta, ca cetățenii ei liberi să fie din nou ceea ce fuseseră mai înainte. Le vorbea sincer, cinstit, plin de căldură, despre o rânduială dreaptă, menită să-i cârmuiască frățește, reîntemeind vrednicia țării și măreția din vremea lui Lycurg. Nu vorbea ca un rege trufaș, ci cu modestia tristeții. Simplu și smerit ca un om dintre cei mai neînsemnați. Sărăcimea și sclavii lăcrămară ascultându-l, descoperind în el un ocrotitor. Tinerii, dintre cei crescuți și educați în idealurile sfinte ale gloriei strămoșești, înțelesesă limpede cum sta în cumpănă mărirea Spartei de altădată, față cu decăderea țării din acea clipă. Treptat se înțelesesă din priviri și mai înainte ca să fi apucat să-și termine cuvântarea, erau cu totul câștigați și i se alăturară. Nu numai prieteni, ci și alții, tineri de care nu se apropiase prea mult niciodată, și chiar rude din spița regească adversă. Nu erau singuri, cu ei erau și alți câțiva bărbați de vază ai Spartei, înțelepți și chibzuiți, care înțelegeau că în entuziasmul tineresc al regelui sta chezașia de mântuire a țării; erau printre alții, vărul său bun, Hippomedon, Lysandros, fiul înțeleptului Liviu, Mandroklidas, fiul cel mare al lui Ekphanos, cel hărăzit să meargă la Delphi și să culeagă profețiile Pythiei. Și pentru ei, cuvântarea lui Agis devenea îndemn sfânt, cel de care aveau cea mai mare nevoie; prin urmare, se dădură de partea lui cu totul, îndemnându-l să pună în faptă tot ceea ce făgăduise. Agis le vesti neîntârziat ștergerea tuturor datoriilor.

Această întâmplare dovedea că ideile lui încolțiseră și începeau să prindă viață, ceea ce îi făcu pe alții să se neliniștească și să uneltească pe ascuns. Erau cei care agonisiseră și se înavuțiseră peste măsură, năraviți să trăiască numai în huzur și desfătare și care, nemulțumiți de legile lui Lycurg, se abătuseră de la ele; erau tocmai cei care se temeau

să nu fie prinși în capcană și întorși din drum. Cei mai mulți dintre aceștia erau vârstnici și se bucurau de autoritate și putere. Din capul locului se adunară umăr lângă umăr pentru răfuială. O luptă ce avea să se dea nu numai între clase, ci și între vârste. Un război al generațiilor.

Capitolul IV

Vestea despre întâmplările de la Amykles ajunse neîntârziat la palat, încă înaintea sosirii tânărului rege acasă, purtată de doi efori, dregători înstăriți și cu dare de mână, care nu se sfiiseră să împodobească faptele, anume spre a speria pe cele două regine. Acești crainici se grăbiseră să pună în lumină părerea unor oameni cu judecată, nemulțumiți de luarea de cuvânt a lui Agis, care ar fi dovedit, ziceau ei, cât de necopt și de nechibzuit este pentru a fi rege. Mai spuneau că, în cazul în care avea de gând să meargă mai departe cu asemenea isprăvi nesăbuite, avea să piardă încrederea și sprijinul cetățenilor cu putere, pornind cu stângul într-o domnie și așa destul de grea. Dar pâra lor fu întâmpinată de Arhidamia cu fermitate senină, ceea ce le tăie vorba scurt.

— Destul, le spuse, nu vă mai osteniți, prevestirile sunt treaba Pythiei. Faptele vor vorbi singure...

Și îi lăsa singuri retrăgându-se în iatacul ei. Eforii, crezând că datorită vârstei bătrâna își pierduse judecata, încercară să se apropie cu aceeași pâra de regina-mamă, care, la început, se arătă a le împărtăși părerea, nemărturisindu-le, totuși, gândul ei adevărat. Încercară s-o pună pe jărat cu temerile lor, apoi plecară puțin mai înainte de sosirea regelui. Îl așteptă, deși se făcuse târziu, plină de nerăbdare, până când auzi carul trăgând în fața porții și îi ieși atunci în întâmpinare. Agis se grăbi să intre în palat, dar regina-mamă își trase deoparte nora.

— Ai fost de față, nu? o întrebă ea cu glas șoptit dar aspru, căutând parcă să-i găsească o vină.

Agiața răspunse fără teamă:

— Da, desigur.

— Și de ce n-ai încercat să-l împiedici? o mustră Agesistrata. Plină de cuviință, îi răspunse fără șovăire:

— Fiindcă a reușit, încă de câțva timp, să mă convingă și pe mine. Nu puteam decât să-i dau dreptate.

Agesisrata socoti acest răspuns o necuviință, atât de mult supărarea îi tulbura judecata. Dar se înfrână, gândind totodată că, în lupta care abia începea, n-ar fi fost bine să aibă de înfruntat pe propria ei noră, ci, mai curând, să-i arate că nu ține seama de tot ce se întâmplă în jur, ca s-o atragă de partea ei cu duhul blândeții, să și-o apropie sau, măcar, s-o facă nestânjenitoare. Nu spuse nimic, dar îi trecu prin gând atunci întâia oară, că greșise poate neîmpotrivindu-se fiului ei, atunci când acesta o ceruse de soție. Tânăra sa noră se dovedea nelalocul ei, o fată cu mintea necoaptă, care, în loc să-i fie de ajutor la timpul potrivit, își îndemnase bărbatul la nesăbuiță.

— Îmi vei da mâine mai multe lămuriri, îi spuse, chipurile împăcată, ocolind astfel alte neprevăzute încurcături.

Între timp, la ea în odaie, Arhidamia apucase să dea nepotului ei, pe calea cea mai scurtă, sfatul cuvenit. Îi spuse doar atât:

— Am aflat și mă bucur. Mergi înainte.

Îl sărută pe frunte, întărind astfel prețuirea sa pentru gândul tânărului rege. Agis își strânse pleoapele umezite de lacrimi și-i spuse recunoscător:

— Îți mulțumesc.

Se azeau apropiindu-se pașii mamei și ai tinerei sale soții. Regina-mamă ceru să fie lăsată singură cu fiul ei. De îndată ce celelalte două femei se retraseră, aceasta începu să-i vorbească cu glas potolit:

— Până mai acum un an mă mândream cu tine cunoscându-ți gândurile curate și nevinovate. Iată cum nu mai ești tânărul de atunci. Mai mult decât atât, iată-te rege. Or, asta, fiul meu, înseamnă că, mai mult ca oricând ai datoria să nu mai judeci ca altădată, să cauți să fii cu picioarele pe pământ, să ții pasul cu viața, să nu te alegi păgubit de pe urma faptelor altora, nici să nu strici fără de voie, din prea oarbă încredere, ceea ce ai jurat că vei păzi cu sfințenie.

Agis înțelese ce urmăreau aceste cuvinte și o înfruntă plin de cuviință, fără să se piardă cu firea:

— Acesta e doar un fel de a privi lucrurile, mamă; mai sunt și altele, după care, mai înainte de orice, noi toți, cu atât mai mult noi, cei ce stăm la cârmă ca purtători de grijă ai obștii, se cade să biruim neînțelegerile, să ne facem în așa fel datoria, încât, la nevoie, să putem schimba câte ceva din starea

lucrurilor, prin cutezanța noastră, spre a fi astfel de folos poporului.

— Și-ți închipui, oare, că prin cuvântările tale de acum aduci vreun folos patriei tale? izbucni Agesistrata.

Păstrându-și cumpătul, Agis merse mai departe.

— Da, mamă, fiindcă din tot ce-am învățat până acum, îmi dau seama că pentru a ocârmui cum se cuvine, se cere ca regele să aibă simțul celor viitoare. Eu unul, presimt încotro e împinsă țara acum. Ceea ce îmi doresc e ca această decădere s-o pot preîntâmpina înainte de a fi prea târziu.

Se apropie de fereastră, trase perdeaua, își aruncă ochii afară și-și chemă cuviincios mama să se apropie.

— Vino mamă, privește...

Mirată, fără nici un chef, Agesistrata se apropie. Îi făcu semn cu mâna spre porticul persan de peste drum, un monument socotit podoaba orașului. Colonada era alcătuită din statui impunătoare închipuind figuri de perși în umilința înfrângerii lor de la Plateea¹ și bătălia navală de la Mykali²: siluetele lor purtau pe grumaji povara acoperișului. În față se zărea statuia învinsului rege Mardonios; alături, cea a aliatei sale, Artemisia, regina Halikarnasului. Învăluți în lumina amurgului, erau ca și scufundați în bezna rușinii de care se făcuseră vinovați.

— Nu sunt decât simboluri, mamă, adăugă el. Dar dacă nu vom ajuta Sparta să-și biruie decăderea, la fel ca și ei vom rămâne și noi în istorie, purtând pe umerii noștri povara răspunderii. Vinovați și nedemni, precum kariații³, care, înspăimântați de puterea perșilor, s-au aliat la vremea aceea în chip laș și rușinos cu vrăjmașii țării. Nepăsarea noastră va putea fi socotită și ea în curând, drept o consimțire la robie, o bicusnică îngenunchere, ducând fără întoarcere, la decăderea Spartei. De-ar fi să fie așa, noi vom purta pecetea acestei ocări pentru totdeauna, vrednici în ochii tuturor de osândă.

Agesistrata rămase uimită. Era prima oară când își auzea fiul folosind astfel de cuvinte. De la cine putuse oare moșteni acest dar, de vreme ce, dintre strămoși, nici unul nu-l avusese? E drept bunica lui avea un dar al ei, înnăscut, al rostirii înțelepte și

¹ Bătălie din 480 î.e.n.

² 479 î.e.n.

³ Locuitori ai unui ținut de lângă Arcadia, învecinându-se cu Laconia. După lupta de la Thermopyle, în 480 î.e.n., au trecut de partea perșilor, fapt pentru care fură aspru pedepsiți de eleni. Osânda femeilor lor a fost simbolizată în sculptură prin Cariatidele de pe Acropola ateniană.

frumoase în tot ce vroia să spună. Să fi fost ea cea care îl învățase meșteșugul, pe vremea când povestea în copilăria lor fabulele lui Esop, sau istorii din zilele de măreție ale Spartei?; să fi deprins oare acest talent de la oratorii și învățații pe care-i avusese? De oriunde ar fi venit, harul acesta, în clipa aceea, dăruirea cu acest meșteșug i se părea a fi o primejdie. Căci despre lucruri primejdioase vorbea, și lesne putea convinge. Iată de ce, în loc să se bucure ascultându-și fiul, Agesistrata începu să se teamă de frumusețea vorbirii lui. Și se arătă fățiș potrivnică, stăruind că ideile lui nu se puteau înfăptui și nici n-ar fi putut deveni folositoare Spartei, căci n-ar fi adus decât tulburări și răzvrătirea tuturor împotriva lui, ca rege. Regina-mamă imagina, de fapt, întocmai ceea ce eforii reușiseră să-i strecoare în minte cu pâra lor. Dar Agis nu se dădu bătut: în loc să se lase zdruncinat de împotrivirea ei, aceasta îi dădu parcă mai multă putere; o rugă, prin urmare, să facă bine și să-și împartă bunurile, să-și dăruiască averea spartanilor, spre a se întemeia, astfel, o nouă egalitate, un nou avut obștesc. Doar așa, îi spuse el, familia lor avea să poată rămâne în istorie cu o pomenire glorioasă și cinstită, căci bogăția nicicând nu putea să le aducă așa ceva. Oricum, stăruie el, chiar cei mai bogați fiind din întreaga Lacedemonie, avutul lor nu atingea nici pe departe comorile uriașe ale spartanilor și regilor perși. Cei dintre spartani care trecuseră pe la curțile din Susa și din Sardes, și poposiseră prin preajma satrapilor mezi, vorbiseră uluiți de fastul de acolo, de neînchipuit pentru cel mai răsărit dintre eleni. Acolo, în Asia, oamenii de rând trudeau din greu pentru ca ocârmuitorii să poată aduna comori ca să se măsoare în putere prin greutatea nestematelor și aurului lor. Cu asemenea măreții nu era deci cu putință să se măsoare nici un spartan și nici vreun alt elen. Dacă doreau cu adevărat să-și cinstească neamul, dacă simțeau de datoria lor să-și lase urma trecerii lor prin istorie, alt mijloc nu le rămânea decât de a se lepăda de bogăția lor, de a da întâietate bunurilor sufletești, luând hotărârea bărbătească de a salva Sparta, păstrând pentru ea și pentru ei o glorie nestinsă în vecie. Îi mai reaminti că, oricât de puternici ar fi perșii, până acolo încât să-și poată întinde cotropirea până în Grecia, avea să vină o zi, când împărăția lor avea să se prăbușească, praful alegându-se de puterea lor; căci avea să vină o zi când altă putere avea să se reverse peste ținuturile stăpânirii lor, ștergând din ele orice urmă a lor. Până și cei mai înțelepți aveau să se mire atunci că, pe meleaguri ca acelea, limba vorbită de popor fusese a perșilor. O

civilizație ca a lor nu putea dăinui, lămură el, căci era lipsită de temelii trainice în spirit, ca și de măreție sufletească; osândită la pieire era lucrarea unei obști ce nu se sprijinea decât pe cele vremelnice și pieritoare, pe fast și bogăție. Elenii, în schimb, prin idealurile lor înalte, prin artele și înțelepciunea lor, prin faptul însuși că se măsurau cu perșii, făureau o lucrare de obște mai trainică și de viitor, clădind, de fapt, o lume nouă. Tânărul rege cerea mamei sale să năzuiască spre asemenea țință. Cu mărinimie o îmbia el să pășească umăr lângă umăr, nu numai pentru mântuirea Spartei, ci și pentru făurirea unui viitor sfânt. Înflăcărat de asemenea cuvinte pornite din străfundul inimii, Agis căuta să-și atragă mama de partea țelurilor sale, nădăjduind o mână de ajutor.

Agesistrata rămase însă neînduplecată. Orbită de propriile sale vederi înguste, asemenea multor alte femei gândindu-se la ele însele doar și la teama ca nu care cumva cineva să se atingă de avutul lor, ea se împotrivi cu dârzenie tuturor părerilor lui. Văzând că orice încercare-i de prisos, Agis socoti cuminte să n-o îndârjească mai mult amânând pentru alt prilej mai liniștit urmarea convorbirii lor.

A doua zi se sfătui cu Hippomedon, care fu de părere să aleagă altă cale, destăinuindu-se, de pildă, tatălui său, fratele iubit al Agesistrategi și bunul ei sfătuitor. Prin mijlocirea lui răbdătoare, în timp, ar fi fost o nădejde s-o convingă în cele din urmă. Hotărâra să facă astfel. Plin de încredere, Hippomedon se adresa neîntârziat tatălui său, care știa de-a fir-a-păr tot ce se întâmplase și se lăsă cu ușurință convins, alăturându-se bucuros țelurilor gândite de tineri. El însuși era împovărat de datorii grele, așa încât orice ștergere obștească a acestora i-ar fi fost de folos. Dar despre asta nu pomeni nimic.

După un timp, Agesilaos reuși s-o convingă pe Agesistrata că ștergerea datoriilor nu era o nesăbuiță a fiului ei, ci o măsură bine întemeiată, de neocolit, dacă era ca ocârmuirea Spartei să rămână în picioare. Era drept că amărăciunea și supărarea oamenilor mocneau înăbușite în tăcere, dar într-o bună zi, era de așteptat ca toate acestea să izbucnească în chipul unei răzvrățiri, în care hiloții s-ar fi dezlănțuit cu totul. Atunci avea să se vadă că tronurile stăteau de fapt pe un vulcan, zguduirea lor fiind fără scăpare. Dacă Agesistrata dorea să ocolească primejdia, se cădea să urmeze îndemnul fiului ei, ba chiar să-l ajute... Și chiar dacă — după împotrivirea de la început — nu

ținea să arate că și-a schimbat părerea, n-avea decât să se împotrivească mai departe, consimțind însă la o singură măsură: ștergerea datoriilor. În acest fel, rămânea ascuns gândul împotrivirii ei la dăruirea averii, ceea ce i-ar fi silit pe toți, și pe el însuși deopotrivă la aceeași măsură. Era de la sine înțeles că acest sfat nu i l-ar fi putut da niciodată. Căci s-a pomenit oare vreodată ca cei mai înzestrați la minte să sprijine neghiobiile celorlalți, sau întreprinderi ce n-ar fi spre folosul lor? Căci câți sunt aceia care să urmărească altceva decât câștigul?

Agestrata se învoi așadar la ștergerea datoriilor pentru toată lumea. Ar fi dorit ca această hotărâre să fie înfățișată în toată măreția ei, ca o dovadă a griiei și dragostei purtată de neamul lor regesc, poporului, făcând astfel pe fiul ei mai iubit încă de toți. Agis însă nu era de aceeași părere. El nu ținea să înfăptuiască asemenea schimbare de dragul numelui său, ci pentru rostul și trebuința ei adevărată. Văzând că mama sa consimte la primul pas, nădăjduia în sinea lui că avea să se învoiască să-l facă și pe al doilea, dăruind obștei averea sa. Agis aștepta... Între timp prietenii săi, însuflețiți de aceeași nădejde și nesinchisindu-se de bogăție, cu gândul numai la obida țării, în care vedeau o corabie bătută de furtuni, se străduiau la rândul lor să smulgă consimțământul familiilor lor și rudelor. Dacă această corabie s-ar fi salvat, ar fi scăpat și ei o dată cu toți cei de pe punte. Căci rareori se întâmplă ca dintr-un naufragiu să supraviețuiască un singur om, atunci când corabia fiind bătută de valuri, toți, fără nici o deosebire sunt dintru-nceput sortiți pieirii. Cu asemenea cuvinte avântate, nu puțini izbutiseră să-și convingă părinții. Cât despre cei care întâmpinau împotrivirea, se grăbeau să cheme în ajutor pe Mandroklidas, un bărbat vestit în tot Peloponezul pentru dibăcia lui în a lămuri neînțelegeri și a aduce la împăciuire lucrurile, după cum era cererea și dorința fiecăruia. În asemenea împrejurări avea prilejul să facă o dată mai mult, dovada iscusințelor sale, pregătind lumea pentru primirea unei schimbări al cărei rost, nu încape vorbă, era de cea mai mare trebuință.

Aflând de izbânda prietenilor lui Agis, Agiata se întrebă dacă se cădea să fie doar o soție supusă și credincioasă tânărului său rege, sau dacă, nu cumva, se cuvenea să-i dea o mână de ajutor cot la cot cu prietenele sale, întru ducerea la împlinire a scopului lor comun. Și ceru sfatul Arhidamiei, în care, de când pășise la palat întâia oară, simțise o prietenă apropiată în pofida vârstei; era cea mai bună dovadă că nu vârsta le-ar fi putut despărți.

Îmbogătită de trăirea anilor plini de primejdii prin care trecuse, aceasta o lămuri, spunându-i că ori de câte ori se ivesc piedici în calea unei mari înfăptuiri, femeia și bărbatul sunt totuna, amândoi fiind chemați să lupte cot la cot și umăr la umăr pentru atingerea unui singur țel de care sunt răspunzători fiecare. Socotea deci folositor să pună umărul împreună cu prietenele ei, căci râvna singură nu era de-ajuns, așa cum nici rugăciunea celui aflat în nenorocire față de zeii nepăsători, nu e de nici un folos salvării, dacă omul stă cu brațele încrucișate. Fără să pui mâna, spunea ea, nu se face nici o treabă și nici o minune nu se îndeplinește de la sine. Singuri cei care trudesă pentru atingerea unei ținte au dreptul de a se mândri cu ceva. Stăruia asupra acestor lucruri, deoarece Agiata era înconjurată de prietene cu dare de mână și dacă le-ar fi putut convinge, acestea și-ar fi dat silința să tragă și pe părinți de partea lor, căci la Sparta, părerea femeilor atârna destul de mult în cumpănă, lucru de care trebuia ținut seama. Ea însăși era gata să încerce a convinge pe bătrânele femei de vază ale Spartei, spre a le face să sprijine, după puterile vârstei lor, nobilul țel.

Bunica și nepoata se învoiră astfel să treacă neîntârziat la fapte. Mai întâi chemară una câte una, între patru ochi, pe toate prietenele lor la palat. S-a întâmplat ca unele bătrâne, gârbovite de ani, să nu se mai poată mișca de acasă, dar Arhidamia nu a șovăit să se ducă ea însăși la ele, fără să se simtă, pentru atâta lucru, jignită în demnitatea ei regală. Le întreba pe fiecare, câți bărbați din familie se jertfiseră pentru ca Sparta să trăiască, încercând să le arate astfel, prin pilde apropiate, că mai de preț decât pământurile și averea, era jertfa curată a vieții. Unele se arătau zgârcite, dar atunci Arhidamia le răspundea cu asprime, dârză și neînduplecată, ca sufletul însuși al Spartei. Agiata, de partea ei, cu înfățișarea sa atât de gingașă și fragedă, puneă în cuvintele ei atâta înflăcărată convingere, încât privirile ei scoteau văpăi oglindind parcă zorii zilei de mâine, mai luminoase, făgăduința însăși a primenirilor așteptate de țară.

Totuși, acel du-te-vino neobișnuit al femeilor, care tot mai des călcau pragul palatului, începuse s-o neliniștească pe Agesistrata. Se simți prinsă parcă între două focuri, încolțită pe de-o parte de avântul nestăvilit al tinereții, pe de alta, de puterea încercată a judecății bătrânești. Nici un țel nu putea fi atins fără îmbinarea celor două puteri împletite. Începu așadar să se teamă de adevărarea acelor neguroase prevestiri pentru Sparta: căci, dacă așa avea să se întâmple, vina împotrivrării avea

să o poarte ea singură. Și dacă gândul ei de împotrivire avea să izbutească, cine îi putea da siguranța că nu greșește? De unde să știe — Sparta prăbușindu-se, cum era de așteptat, în neguri — dacă nu umerilor ei le-ar reveni povara întregii răspunderi, ea, Agesistrata, purtând precum o cariatidă, pe proprii săi umeri, sarcina și osânda pentru vină? Muncită de această teamă în suflet, începu să se îndoiască de hotărârea ei. Simțind cum treptat credința i se zdruncină, chemă pe fiul ei mai mic, Arhidamos, la rândul său șovăitor, și începu să-l dojenească cu blândețe:

— Ce mai aștepți, n-ai vlagă în tine? De ce nu te alături și tu la mișcarea spartanilor tineri?

Arhidamos părea să nu fi așteptat decât această dezlegare: alergă neîntârziat la Agis spre a-i istorisi despre îndemnul mamei sale și se alătură fără precupețire fratelui său. Agis îl îmbrățișă și se duse la Agesistrata căreia îi mulțumi în tăcere fără să scoată un singur cuvânt: îi sărută doar mâna cu recunoștință. Regina-mamă îl spuse în șoptă:

— De acum, tu hotărăști...

Nimic altceva. Dar știrea ajunsese fără întârziere la celelalte femei. Toată lumea la palat se bucura din inimă, era ca și când primiseră prevestirea bună, că țelul avea să fie atins. Singur Agesilaos fu cuprins de neliniște, deși ștergerea datoriilor se bucura de încuviințarea lui. Dar nu destăinui nimic din cele ce-i treceau prin gând. Lăsa lucrurile să-și urmeze calea, grijuliu numai pentru clipa ieșirii sale proprii din primejdie.

În ziua aceea, tânăra Agiata se pregătea să aducă regescului său soț, o cu totul altă știre. Bănuiala ei care ținuse timp de mai multe săptămâni, acum era spulberată. Aștepta un copil. În adâncul ființei ei începuse să-i simtă prima înfiripare. După cină făcu câțiva pași pe peristil și-și chemă cu un zâmbet soțul să i se alăture. Era lună și cerul era îmbibat de mireasma iasomiilor proaspăt stropite, când Agiata vesti lui Agis că în curând avea să fie tată. Luat pe neașteptate, tânărul rege se bucură ca un copil. O ridică în brațe și alergă înăuntru să dea marea veste și reginei-mame și bunicii. Bucuria lor fu mare căci pruncul așteptat avea să ducă mai departe spița seminției lor: tronul avea să aibă în jurul său patru vlăstare crescute din același trunchi de neam. Așteptarea pruncului regesc era o bucurie și datorită faptului că marile prefaceri la care se gândeau stăruitor, căpătau — prin el — un rost mai mare încă, legat de moștenirea scaunului domnesc de către urmași. În sufletul lor, pruncul așteptat nu

întârzia să ia chipul unui adevărat simbol. Curând, întreaga familie nu-și mai găsea locul de nerăbdare.

Hotărârea Agesistratei atârname covârșitor în cumpăna judecății tuturor, făcând pe mulți dintre cei ce se codiseră la început, să se alăture acum fără precupețire gândului încolțit în mintea tânărului lor rege. Dacă și regina-mamă — erau ei de părere — stăpâna atâtor averi și deprinsă să trăiască în îndeostul, a ajuns să dăruiască obștei tot ce are, trebuincioasă într-adevăr trebuie să fie această prefacere din temelii, aducând pentru toți cei avuți îndatorirea de a începe un trai simplu. Căci era lucru știut cât de iubitoare de arginți era regina-mamă. Dacă în vistieria tronului se adunaseră de-a lungul ultimilor ani atâtea bogății, lucrul se datora ei, care purta de grijă, cu gândul mereu la datornici și la datorii. Era acesta un nărav vechi al familiei ei, de a fi cu ochii pururi la galbeni, de a se îngriji să strângă, întocmai ca și fratele ei, Agesilaos. Era strângătoare pentru că starea lucrurilor se înrăutățea din ce în ce mai mult, iar o schimbare părea din ce în ce mai de neocolit. Tocmai conștiința acestui adevăr îi înlăturase toate șovăielile. Felul ei de a privi acum lucrurile era în gura tuturor. Locul de plimbare, porticul persan, devenise sfatul tuturor, unde toată lumea nu vorbea decât despre aceasta, nimeni nu mai avea chef să sporovăiască despre Confederația ahaică, sau despre generalul Aratos, despre sprijinul regelui pentru asemenea noi alianțe, sau despre noua comedie așteptată la teatru. Toată suflarea Spartei nu mai vorbea decât despre Agesistrata și uimitoarea ei schimbare. Cei ce-și luau hrana zilnică pe la ospătăriile de obște nu mai aveau urechi pentru povestitorii înșirând isprăvi de-ale semizeului Ahile, sau ale altor eroi. Sorbindu-și zeama neagră, toți își plecau urechea la cele ce se istoriseau despre Agesistrata, fiecare nădăjduind că fapta ei avea să ducă la adânci prefaceri. Și nu greșeau; curând, și alții se grăbiră să se lepede de agonisirea lor, pentru binele Spartei. Pilda era urmată în primul rând de femei, mame temătoare că, într-o bună zi, copiii lor aveau să cadă jertfe nevinovate într-un război care nu avea să aducă cinste nimănui, ci doar nenorociri și amărăciune: acel război izbucnind înăuntrul hotarelor țării, ca un vulcan dezlănțuit, nimicind poporul, ridicând oastea împotriva fiilor Spartei, ațâțând pe unii împotriva altora, frați, părinți și soți, aducând pretutindeni prăpădul...

Erau totuși și alte păreri, punându-se de-a curmezișul schimbării dorite ce sta gata-gata să se săvârșească: se nascu,

Într-adevăr, tot din rândul femeilor, o altă mișcare iscată printre cele cu moșteniri bogate, agonisite de pe urma celor căzuți în războaie, sau de pe urma unor strămoși înstăriți; asemenea femei țineau acum cu patimă la bunurile lor, nădăduind chiar să și le înmulțească, căci, credeau ele, aceasta era soarta lor cea norocoasă. La început, părerile lor rămaseră ascunse, ele crezând că nimic n-avea să se schimbe atâta timp cât Agesistrata va fi împotrivă; dar când văzură că regina-mamă își urma fiul și pe bătrâna Arhidamia, intrară la bănuieli și spaimă și ieșind din toropeala lor, începură să alerge care încotro în căutare de sprijin. Își arătau nemulțumirea ridicând glasul pe la efori, cerând celuiilalt rege — lăudat pentru înțelepciunea sa — să pună piedică nesăbuitei schimbări. Pe măsură ce se convingeau că nimic nu era întreprins pentru înlăturarea primejdiei ce stătea deasupra capetelor lor, amenințându-le averea, cu atât se dezlănțuia mai aprig în ele focul răzbunării: era ca și când ar fi descoperit o trădare și se îndârjeau una pe alta în sudalme. Ca scoase din minți, strigau în gura mare, în plină agora, amenințând pe toată lumea, neamuri și străini. Părea să iasă la iveală faptul că femeile ar fi mai zgârcite ca bărbații, lăcomia le cobora în ochii lumii până la pierderea bunei cuviințe; s-ar fi zis chiar că nici o prefacere din temelii nu mai era de așteptat cu asemenea simțăminte potrivnice. Singuri acei hiloți aflați întâmplător în agora la descărcatul carelor cu roade aruncau priviri piezișe, bucurându-se în taină, ca și cum ar fi așteptat, de la decăderea mai marilor, o răzbunare pentru toate nenorocirile lor; căci ori încotro ar fi putut apuca acum starea lucrurilor, mai rău decât era, pentru ei nu putea fi.

Zarva și zumzetul părerilor împărțite ajungeau și la urechile palatului. Răsunetul glasurilor ridicate sub stâlpii galeriei persane, se auzea până sub ferestrele regești, stârnind împrejurul tronului mâhnire. Cel mai trist era regele însuși, care n-ar fi dorit pentru nimic în lume ca prefacerea dorită să ajungă o pricină de învrăjbire a poporului la care ținea atât de mult și pe care-l dorea trăind în pace și frăție. Agiata se străduia cu bunătate să-i alunge îngândurarea, înseninându-i fruntea cu alte lucruri, mai plăcute. Bătrâna regină, în schimb, se ținea aspră, și-l sfătuia răspicat să nu se sinchisească de asemenea negliobii.

— Nu erau de așteptat toate astea? îl întreba ea. Ne pregătim să dăm o bătălie, nu să mergem la plimbare. Te așteptai cumva la ghirlande și flori? Întâi să învingem, apoi mulțumirile.

Cu astfel de cuvinte încerca să-l îmbărbăteze, dar el, fraged încă în nevinovăția lui, murea de nerăbdare, și ar fi vrut să-i ferească pe toți, cât mai repede. De unde și mahnirea lui.

O nouă pricină de amărăciune veni pe capul tânărului rege, cam în același timp. Lui Lysandros, — devenit după moartea lui Teucros cel mai bun prieten al său —, soția îi aduse pe lume o fetiță beteagă din naștere. Unul din piciorușele pruncului era, într-adevăr, mai scurt decât celălalt. Când copila fu dusă, după lege, înaintea eforilor pentru a primi prima baie într-un vin calduț, vărsat într-o tingire, aceștia fură de părere că sănătatea ei era departe de a fi mulțumitoare și îi preziseră că va rămâne șchioapă pe toată viața; hotărâră, tocmai de aceea, să fie dusă sub paza a doi ostași, pe muntele Tayget, unde să fie dată în grija unor păstori necunoscuți, spre creștere. Copila beteagă înceta astfel de a mai fi o povară pentru obște și crescând în mijlocul sălbăticiei, la stână, ar fi putut fi de folos oamenilor din creierii munților. Hotărârea sfâșie însă de durere inima mamei și a fraților fetei, care ridicau ochii lor înlăcrimați spre tatăl lor, ca și când el singur ar fi putut s-o scape. Putea el rămâne împietrit înaintea privirilor lor rugătoare? Nu-i rămânea desigur, decât să meargă la tânărul rege, prietenul său cel mai bun, ca să-și deșerte sufletul. Nu ca să-i cerșească vreo scutire de la puterea legii, ci ca să-și spună păsul și durerea. Oricine, într-adevăr, își putea lesne închipui ce fel de soartă ar fi așteptat-o pe fetiță, sus, pe muntele Tayget. De zile nu putea să aibă parte, căci păstorii care primeau în colibele lor, la poruncă, astfel de copii betegi se gândeau, totuși, mai întâi la proprii lor copii, iar truda și primejdiile zilnice cu care erau confrunțați, le tăbăceau și înăspreau sufletul. Care dintre ei ar fi putut avea răgaz și duioșie în inimă pentru copiii străini și schilozi? Zicând totuși că i-ar îngriji cumva ajutându-i să crească mari, ce folos la urma urmelor puteau ei aștepta de la ei? Într-adevăr, mai curând și-ar fi luat lumea în cap, decât să se încurce cu asemenea îndatoriri nerăsplătite. Iată de ce, nu rareori se întâmpla ca, în asemenea cazuri, păstorul să înfășoare pruncul într-o piele de oaie și să-l ducă în taină în vreo peșteră, lăsându-l acolo să moară în liniște. Și nu mai călca pe acolo decât atunci când câinii, hămăind a moarte, îi dădeau de veste să meargă și să ia trupul, ca să-l arunce într-o crăpătură a pământului, iar sufletul să se poată atunci înfrăți cu toți ceilalți copii nefericiți dormind somnul fără sfârșit. Dacă se întâmpla ca cineva să întrebe de copil, vreodată, păstorul răspundea scurt: „A fost răpit de Pluton“. La urma

urmelor, zeul Infernului răpea pe cine voia din toată lumea, uneori și pe copiii îngrijiți cu cea mai mare dragoste, de sub acoperișul casei lor. N-avea, desigur, de ce să fie o ciudățenie pieirea oricărui prunc plătând în frigul și vânturile tăioase ale creștelor. Din astfel de împrejurări s-a putut naște credința despre prăpastia Keadas, un hău deschis sub muchia înălțimilor de unde spartanii prăvăleau — soartă cumplită — pe pruncii schilozi, hrănind cu ei strunga nesățioasă a muntelui. Dar pe atunci, în vremurile străvechi de la întemeierea Spartei, legea avea totuși un rost: țara, de curând întemeiată, își croia drumul înainte încercând să scuture orice greutate din cale, alegând mereu să se îngrijească doar de lucruri de nădejde și folos. Vechea datină va fi fost aspră pe atunci, dar totuși trebuincioasă, căci începutul drumului era presărat cu greutate, iar Sparta trebuia să rămână în picioare. Dar stăruia, cu toate acestea, întrebarea: chiar totuna și deopotrivă să fi fost toți pruncii nou-născuți? Firea să nu fi sădit între ei nici o deosebire? De ce, la urma urmei, n-ar fi fost cu putință, ca dintr-un prunc schilod la naștere, să înflorească totuși, pe neașteptate, o zestre de însușiri de cel mai mare preț pentru obște, trăsături de suflet și minte vrednice de invidiat? Și nu era adevărat că, de atâtea ori, tocmai acesta fusese cazul unor orbi, surzi și betegi nespuse de ieri la minte? Divinul Homer, spre o pildă, ale cărui plăsmuiri în versuri nu conțin să ne lumineze sufletul și mintea, fusese, totuși, un biet orb, ai cărui ochi, pe dinafară, au rămas o viață întreagă cufundați în beznă.

Asemenea gânduri amare umblau deseori prin mintea nefericiților părinți, cărora li se smulgeau de lângă sân pruncii având vreun beteșug, nemiloasă rupere de pe urma căreia rămâneau cu un spin veșnic sângerând în inimă. Nu altele erau simțămintele lui Agis alături de Lysandros și de mama pruncului, căci tânăra femeie amuțise de durere și amărăciune, răpusă parcă de o foarte mare rușine. Agis își puse atunci în gând ca, la timpul convenit, o dată cu săvârșirea primului pas al prefacerilor mult dorite, să treacă fără zăbavă și la îmblânzirea vechilor legi, făcându-le mai omenoase și mai firești. Atare schimbare n-ar fi putut fi socotită o îndepărtare de la datina străveche, căci multe din cele orânduite în vremurile de demult, o dată cu trecerea anilor și prefacerea împrejurărilor vieții, se cereau la rândul lor primenite; lucrul vechi și colbuit se ofilește, el însuși cere, cutezător, imboldul noului, crescând să întinerească și să păstreze partea trainică a datinii de-a pururi vii. Agis nutrea convingerea

că puterea ce-i fusese încredințată îl îndrituia din plin să poarte grija acestor rosturi.

Cazul nou-născutului lui Lysandros așternu o undă de înnegurare asupra tuturor celor de lângă tron. Agiata fu încercată de un fior de spaimă, întrebându-se ce s-ar fi întâmplat dacă soarta le-ar fi pregătit o încercare asemănătoare. Dar alungându-și gândul negru, se luă cu alte griji și încetul cu încetul își redobândi liniștea. Împreună cu Agis, se înfățișă curând eforturilor potrivit obșteștii îndatoriri a fiecărui spartan, spre a-i încunoștința că aștepta un copil. Aceștia, după datină, aduseră în iatacul viitoarei mame chipuri și icoane de prunci frumoși pe care să-i aibă mereu înaintea ochilor și astfel să poată zămisli, la rândul ei, un copil frumos.

Capitolul V

Este un adevăr cunoscut că, din nefericire, înfruntările omenești nu sunt întotdeauna sincere și că arareori sunt duse cu mijloace cinstite: cei ce se măsoară, nu vor să se privească în ochi, unii își ascund gândul sub purtări fățarnice, părerile sunt astfel departe de a se cumpăni cu îndrăzneală fățișă. Puțini își dau armele în vileag, cei mai mulți alegând în chip bicisnic viclenia, războiul dus întru ascuns, scorneala josnică, uneltirea nerușinată. E trist că tocmai aceștia sunt cei care, de multe ori, ies învingători. Cât despre cei cu sufletul curat, luptând cu cinste pentru un crez înalt, ei n-au deprinderea acestui fel de a lupta, și dacă ar ști de ea, tot n-ar crede că le-ar asigura izbânda.

Unora ca aceștia, învățătura de minte le vine într-un târziu, de cele mai multe ori, sub chipul unei răsplăți amare. Patima iubirii de sine năruie dreptatea luptei, lăsând foloasele biruinței, mai cu seamă, celor ce calcă în picioare noimele jocului. Se întâmplă totuși ca, până la urmă, nici ei să nu dobândească o izbândă deplină...

În această privință, istoria celor întâmplate pe vremea acestor prefaceri la Sparta, rămâne o grăitoare pildă.

Cei care se împotriveau schimbării văzură curând că ceea ce își pusese Agis în gând, câștiga simpatia poporului și că s-ar fi putut prea bine ca, înfățișând legea înaintea gerusiei, această adunare a bătrânilor să-și dea votul pentru ea. Începură deci să

uneltească cu fel de fel de mijloace. O cale era mita, dată fără rușine unor necunoscuți ca aceștia să-i amenințe și să-i zgâlțâie pe cei care, din convingere, se alăturaseră dorinței de înnoire. Dar puțini erau aceia care să răspundă verde în față, punându-i la locul lor pe aceștia, dezvăluindu-le uneltirea; mai erau și alții care, în fața amenințărilor, nu mai cutezau nimic. Cei cu dare de mână în primul rând stăruiau pe lângă regele care făcea lui Agis pereche, Leonidas, să se pună fără ocoliș de-a curmezișul înnoirilor în pregătire. Leonidas nu se încumeta, din cumințenie, să se grăbească cu un pas necugetat, deoarece vedea că cea mai mare parte a poporului dorea, de fapt, schimbări, și se temea să nu rămână fără de acoperire. Se mărginea să clevească pe seama lui Agis, mărturisind celor ce veneau pe la el că tovarășul său de domnie era de fapt un prefăcut și că-și pusese bunurile la bătaie numai pentru a câștiga de partea sa poporul, aruncându-i praf în ochi ca mai apoi să-și pregătească cât mai bine atotputernicia. Cu asemenea uneltiri pe care se ferea să le arate pe față la apella sau adunările obștii, strecura pe nesimțite îndoieli în dreapta și în stânga, cu privire la Agis, stârnind pe cetățenii cu stare care treceau, pe la el, pregătindu-i să pornească la luptă și să nu mai aștepte. Cât despre el, urzea și alte vicleșuguri deprinse prin Asia, pe la curțile satrapilor, unde hălăduise: ca să-și atingă ținta, aceștia își cucureau vrăjmașii întinzându-le cu dărnicie mită. Era o cale bine încercată, ce nu dădea greș. Singurul lucru era să îți alegi ținta potrivită, să știi pe care dintre dușmani să-l momești și cum să-l încovoi ca să ți-l faci, cât mai curând, unealtă. Leonidas fu astfel mai întâi încunoștințat prin iscoade, cine anume erau cei mai credincioși sprijinitori ai lui Agis și ce păs aveau pe inimă. Află astfel de Lysandros, de Mandroklidas și de Hippomedon. Se opri asupra celui din urmă, care era mai puțin atins în adâncul inimii sale de prețuirea tuturor pentru fapte vitejești săvârșite de el în lupte, cât de chinuitoarea dorință de a avea parte de un copil. Trecuseră ani mulți de când soția lui încerca zadarnic să dea viață unui vlăstar, pierzând de fiecare dată fătul la jumătatea sarcinei. Era o împrejurare nimerită, de care se putea agăța pentru a-l cumpăra. Leonidas își pregăti gândul cu toată dibăcia, după tipicul învățat la curțile satrapilor asiatici. Foarte curtenitor, îl pofti pe Hippomedon la masă, chipurile, în semn de aleasă cinstire pentru faptele sale vitejești din război, și, o dată cu el, pe Mnisareta, soția lui, o femeie la care toată lumea privea cu cinste. În jurul mesei adunase pe încă tânărul său fiu, Kleomene,

sora sa Hilonida cu soțul ei, Kleombrotos. Mai fusese însă poftit și Xenaris, un vechi prieten și totodată pedagog al fiului său, căci era cu zece ani mai în vârstă ca el. Xenaris nu putea sta până la capăt, fiind așteptat la un simpozion despre Zenon, unde avea să ia cuvântul Sphairos Borysthenitis, cândva ucenicul marelui filozof. Fiecare musafir fusese poftit cu un gând ascuns anume, ca vorba să poată fi îndreptată cu iscusință încotro își dorea regele Leonidas. Hippomedon n-avea nici un temei să nu se ducă, atunci când unul dintre cei doi regi ai țării sale îi făcea cinstea de a-l pofti la sine. Ospățul se desfășură după obicei, mesenii sorbind vin, Hippomedon răspunzând cuviincios întrebărilor ce i se puneau cu privire la faptele lui de viteză, chipurile, să poată auzi și cei mai tineri și inima lor să fie stârnită la simțăminte de bărbăție și dragoste de Sparta. Când ajunseră la fructe, Xenaris ceru iertare și plecă. Leonidas dădu atunci poruncă să fie chemați nepoții săi, să mănânce și ei din smochinele proaspete întinse pe masa lor; și cei mici spuseră, la cererea regelui, câteva poezii de Thalys¹. Băiețașii aveau câte patru și șase ani și erau atât de drăgălași, încât era o adevărată desfătare să-i privești: păreau să fie dovada întruchipată a darului neprețuit sădit prin copii în orice familie și, totodată, a văduvirii nespuse pricinuite de lipsa lor, celor ce nu aveau urmași. Toată lumea se bucură și laudară frumusețea cu care cei doi băieți spusese poeziile. Numai că, pe fața lui Hippomedon trecu o umbră de tristețe, iar ochii soției lui se umeziră. Ceilalți meseni înțelesesă gândul lor, iar Hilonida le arătă în chip firesc simpatie. Mnisareta, mărturisă atunci cu toată sinceritatea, cât de mult își doreau și ei un copil și cât de mult se ruga de Hippomedon să-și ia o a doua soție ca să le împlinească amândurora această bucurie, și cum el nu se hotăra să facă acest pas din teama de a nu o mârni, căci o iubea cu adevărat. Era clipa așteptată de Leonidas, care se retrase atunci împreună cu Hippomedon spre peristilul locuinței regeste, unde se simțea adiind boarea de răcoare a grădinii; acolo, vorbindu-i în șoaptă, îi propuse, ca un semn de cinstire deosebită, să-i dea pe Evanthi, frumoasa lui nepoată, drept a doua soție. Lăudă însușirile fetei, ridicând-o în slăvi în toate privințele, căci în afara faptului că era frumoasă, sănătoasă și cuminte, mai era, cum știa toată lumea, și foarte bogată. O asemenea căsătorie n-ar fi întâmpinat piedici

¹ Thalys, poet important născut în Creta în secolul al IX-lea î.e.n. devenit prieten cu Lycurg și chemat de acesta în Sparta.

nici din partea legii, de vreme ce înrudirea lui Hippomedon cu cealaltă familie regală, nu era de sânge, ci prin alianță. Deși toate păreau bune și frumoase, Hippomedon bănuia pentru o clipă, că toate acestea ar fi putut avea și altă țintă. Căci Evanthi avea toate însușirile alese spre a fi soția dintâi a unui tânăr vrednic: rămânea de mirare pricina cinstirii ce i se făcea.

— E doar un semn al recunoștinței mele față de tot ce-ai făcut pentru Sparta, îi răspunse, nu fără vicleșug, Leonidas. Și adăugă cu voce joasă, ce aștepta, totuși, în schimb: un singur lucru, să dea uitării cunoscutele sale gânduri privitoare la înnoiri și prefaceri.

— Înțeleg, îi spuse el mai departe, că în sinea ta nici tu nu împărtășești părerile lor, dar că recunoști fără îndoială cât de greu este să împiedici o monedă calpă umblând prin toată lumea, să ajungă în anumite mâini. Dar fiindcă ți-ai dat seama cum stau lucrurile cu adevărat, aruncă moneda, ca toată lumea să vadă că te-ai înșelat.

Era de prisos să spună mai mult, Hippomedon înțelese în acea clipă rostul întregii încercări, și-i tăie vorba cinstit și cuviincios:

— Ajunge, zadarnică a fost poftirea voastră sub acest acoperiș. Apoi reveni în casă și-și luă soția de braț; nebănuind nimic, aceasta stătea de vorbă liniștită cu Kleomene și Hilonida.

— Să mergem, îi spuse Hippomedon, ospățul ce ni s-a dat și-a avut rostul și s-a terminat.

Femeia se miră de această plecare grăbită, dar nu i se împotrivi, căci avea o încredere oarbă în tot ceea ce făcea soțul ei. Își luară în grabă la revedere și părăsiră palatul, lăsând tânăra pereche cu o privire uimită în ochi, deoarece, cu siguranță, habar n-aveau de gândul urzit de tatăl lor. De ar fi avut știre de așa ceva, Hilonida s-ar fi străduit să-l împiedice să facă un asemenea lucru. Cinstea și sinceritatea tinerei femei erau bine cunoscute, dovedite de nenumărate ori, mai cu seamă în agora, unde lumea se mira mereu că Leonidas putea avea o asemenea fată. În schimb, Kleomene putea să nu fi fost străin de o bănuială, căci îi scăpase un zâmbet, la plecarea neașteptată a oaspeților.

A doua zi, Hippomedon povesti lui Agis, care-i era și văr, toate cele întâmplate. Era atât de mâhnit, încât glasul i se îneca de dezgust în timp ce vorbea.

— Câtă bicsnicie, ce mijloace josnice folosesc împotriva noastră vrăjmașii! Încheie el.

Agis nu răspunse pe dată, dar își puse în gând că atare întâmplare, mai devreme sau mai târziu, cerea un răspuns răspicat. Mai erau însă multe de făcut. Josnicia purtării lui Leonidas era, de fapt, un fleac, semnul prevestitor al smârcului de care avea să se apropie, nu fără primejdie, mai târziu... Câtă trădare și câtă mișelie aveau să fie date în vileag de înfruntarea viitoare... Dar Agis nu bănuia nici pe departe, în acea clipă, ce încercări îl așteptau; de-ar fi știut, n-ar fi tăcut gânditor, ci și-ar fi ridicat privirile spre înalt unde socotea că se afla sălașul zeului său păzitor, și l-ar fi rugat: „Dă-mi putere!“...

Lucrurile mergeau din ce în ce mai prost și în afara hotarelor Lacedemoniei. Vechea Confederație ahaică¹, înființată cu aproape patruzeci de ani mai înainte de timpul acestor întâmplări și renăscută din propria ei cenușă, menită atunci a scutura jugul macedonenilor din Peloponez, începuse să-și întindă atât de mult stăpânirea, încât puneă Sparta pe gânduri. Începutul îl făcuse Aratos din Sikyona, cel care-și mântuise cetatea de tiranie², alăturându-se acestei alianțe. Când, în semn de recunoștință pentru faptele lui de bărbăție, primi laurii de general, acesta se grăbi să alipească și alte cetăți, precum Corintul, Kleones, Ermioni, Trizina, Epidaur, iar mai apoi, Argos, Tegea, Mantinea, Megalopolis și încă multe altele din Arcadia ajungând astfel aproape de hotarele Laconiei. Până și insulele Salamina și Egina fuseseră anexate. În fața unei asemenea întinderi de putere și a primejdiei atâtor dușmani împrejur, se cuvenea ca și Sparta, la rândul ei, să se alăture Confederației ahaice. Constrânși astfel de nevoie, spartanii se pregăteau să arate recunoștință celor cu care își măsuraseră odinioară puterile, căci întorsături primejdioase se puteau ivi la orice pas, într-o asemenea cumpănă. Regele Pergamului, Attalos, se ridicase împotriva birului greu plătit galaților și-i înfruntase deschis nimicindu-i în război³: atare biruință fusese recunoscută în toată Elada. De aici începând, se răspândise zvonul că faima lui Attalos era chemată să atârne greu în toate desfășurările următoare, și că trecând Egeea în Grecia, acesta ar fi putut oricând trage după sine și alți aliați. Alte primejdii mijeau dinspre granițele Macedoniei, ba chiar din partea amenințării crescânde a Romei. Oamenii cu judecată prevesteau și altele. Căci după

¹ 281 î.e.n.

² 250 î.e.n.

³ 241 î.e.n.

cum se știe, orice război e ca un bolovan în prăbușire care, în rostogolirea sa năvalnică, urnește și împinge alte stânci și pietroaie în devălmășie, războaiele adăugându-se războaielor fără nici o frână.

Muncit de asemenea cugetări, Agis era ispitit să pornească cât mai curând la înnoirile dorite spre a scuti astfel Sparta, cu un ceas mai devreme de frământările din lăuntru și a o pune în stare să înfrunte amenințările ivite de dincolo de hotarele ei. Gândul său era să pună printre eforii cei noi și câțiva oameni apropiați care să înfățișeze Gerusiei legea dorită de el. O întâmplare neprevăzută îl ajută în această privință. Porniți la drum spre Peunos, doi efori pieiră într-un naufragiu, lângă mica insulă a golfului Messina, locul de baștină al vestiților Dioskuri, cei doi frați eroi, salvatori mărinimoși ai tuturor oamenilor, cărora Sparta le-a adus prinos de recunoștință înălțându-i după moarte la rangul de semizei, ocrotitori ai atleților și luptătorilor pe mare. Dacă ei lăsaseră să piară cei doi efori spartani ce se îndreptau spre insula lor sacră, fără îndoială că era un tâlc la mijloc. Și care altul decât că-i știau vinovați față de patrie astfel încât închinarea lor acolo ar fi fost un blestem. Cei doi dregători desemnați după lege să le urmeze în scaun șovăiră însă, susținând din superstiție că n-avea rost să preia răspunderi pentru un răgaz de timp atât de scurt, câteva luni doar mai erau până la împlinirea sorocului. Scaunele rămânând goale, numele lui Lysandros și Mandroklidas fură înfățișate alegătorilor. Lysandros primi bucuros această alegere, în nădejdea că îndatoririle dregătoriei aveau să-i mai mute gândul de la năpasta abătută asupra lui, o dată cu nașterea pruncului său beteag.

Fiind și unul și celălalt cetățeni vrednici, primiră încrederea alegătorilor și fură înscăunați ca efori. Foarte curând, după aceea, ei doi aduseră Gerusiei propunerea de lege prin care se cerea iertarea datoriilor și reîmpărțirea pământurilor — de la muchia văii Pellina, la apus, până la Tayget, iar înspre miazănoapte, de la Sellasia până la capul Malea. Se prevedea ca întreaga întindere să fie împărțită în patru mii cinci sute de ogoare mici, de dat în arendă tuturor cetățenilor Spartei; altă întindere de pământ în afară de aceasta să fie împărțită în de trei ori mai multe fâșii, pentru perieci, megieșii Spartei, oricine ar fi fost ei, dacă luaseră parte la războaie. Având în vedere faptul că spartanii se împuținaseră, se mai prevedea ca numărul lor să fie întregit prin adăugarea tuturor acelor vecini și străini crescuți însă la Sparta ca oameni liberi, plini încă de vlagă și avântul

tinereții. Astfel adunați cu toții după străvechea rânduială, aveau să ducă o viață obștească ca pe vremuri, după datina strămoșilor lor.

Dacă acestea, pe scurt, erau cele înfățișate în lege, senatorii nu se arătară câtuși de puțin aplecați să-și dea încuviințarea; mai mult încă, unii dintre cei care țineau de partea avută, se împotriviră cu înverșunare. Lysandros ceru o întrunire a obștei, ca poporul singur să judece și să hotărască. Pe povârnișurile line și primitive ale râului, șezură oamenii în adunare, și în amurgul pașnic și trandafiriu, ascultară pe rând vorbitorii. Primul luă cuvântul Mandroklidas, care vorbi spartanilor cu multă dragoste și căldură, amintindu-le de vechile oracole, cele care prevestiseră că iubirea de arginți avea să fie casapul Spartei, dacă oamenii ei n-aveau s-o înăbușească la timp; de altfel, năravurile vieții ușuratică și ale huzurului în desfătări, fuseseră aduse în cetate de veneticii de la Thalames, cetate care cunoscuse alte legi, din pricini de toți cunoscute: acolo, cândva, într-adevăr, la țarmurile dinspre apus ale ținutului, era oracolul Cassandrei, troiana aceea smintită, adusă ca o piază rea de Agamemnon la Sparta, căci de la ea se trăgea tot răul, lăcomia de bani și pofta bunăstării atât de prețuite în timpul din urmă; vestita farmazoană își pusese în gând, încă de atunci, să coacă astfel răzbunarea împotriva Spartei. Spartanii zilelor noastre, spunea Mandroklidas, atunci când se arată însetați de bogății, fac pe plac acelei femei, bucură sufletul nebunei care, prin prorociile ei dovedise limpede cât de mult ne ura cetatea. Dar mai era și celălalt oracol, al Daphnei, prea frumoasa fată a regelui Lacedemoniei, prefăcută în arbore spre a scăpa de urmărirea lui Apollon, zeul care se îndrăgostise de ea; ea prevestise alte lucruri de bine pentru Sparta. Prorocirea ei, le reaminti Mandroklidas, era că dacă toți deopotrivă aveau să trăiască după datinele lui Lycurg, o ursită de slavă și măreție avea să fie de partea Spartei. Care din cele două prorocii se cuveneau urmate? A Cassandrei plină de porniri vrăjmașe, sau a bunei fecioare Daphne, voitoarea lor de bine?

Luă apoi cuvântul Agesilaos care, dând urmare gândului bun al lui Lysandros, îndemna pe cetățeni să nu îngăduie ca o mână de arghirofili, robi ai patimii de înavuțire, să întineze vechea cinste a Spartei, fiindcă asta era coroana lor cea mai de preț.

Vorbea frumos și grăitor și poporul fu mișcat de noblețea sufletului și cugetului său.

Lui Agis nu-i mai rămase prea mult de adăugat. Atunci când, simplu și modest, dar luminat de sinceritatea vorbelor sale, se ridică să ia cuvântul, fu de-ajuns să-i asigure că înnoirile erau singura mântuire pentru Sparta: le aduse la cunoștință că este cel dintâi care-și dă întregul avut, toate pământurile și întinsele pășuni dimprejurul Spartei și, în afară de aceste uriașe agonisiri, șase sute de talanți de aur.

De lângă el se ridicară apoi cele două regine, bunica și mama, făcând tuturor cunoscut că dădeau uitării toți banii împrumutați, ștergând astfel orice datorii: își dădeau și ele obștei spartane toate averile lor, fiind hotărâte să trăiască de aici înainte în cumpătare, mulțumindu-se cu puțin. Cuvintele lor, rostite atât de simplu, făcură o profundă impresie, trăgând după ele și pe alții care le urmară pilda; mai întâi, familia din partea tatălui tinerei regine, apoi, pe rând, Mandroklidas, Hippomedon și alții abia atunci alăturați mișcării de prefaceri și înnoire, Dimoharis, de pildă, Ampharis, Arkesilaos, alți cetățeni vrednici de cinste, la rândul lor atrăgând pe alții. Pe măsură ce Agis vedea crescând numărul celor ce-și puneau bunurile în slujba obștei, oameni la care nu s-ar fi așteptat se alăturau celorlalți, ochii lui străluceau de bucurie ca ochii unui copil. Din când în când, la răstimpuri, se urca la tribună pentru a mulțumi, sau pentru a mai adăuga o lămurire — iar chipul lui prindea culorile trandafirii ale aceluia amurg de vis; mărinimia oglindită pe trăsăturile lui îi dădea acea răsfângere luminoasă ruptă parcă din focarul culorilor, din inima însăși a trandafirului cu care se asemuia acea clipă. Agis părea atunci mai chipeș și mai frumos decât era. Poporul privea la el fermecat și toată lumea era de părere că asemenea rege vrednic și arătos nu mai văzuse Sparta de cel puțin trei veacuri.

Tocmai această întâietate câștigată de Agis dădea spaimă lui Leonidas: se gândea că și dacă și-ar fi dăruit averea obștei, tot rămânea mai prejos decât tovarășul său de domnie, de vreme ce recunoștința celor mulți se arăta mai întâi față de cel ce avusese primul gând și făcuse primul pas în vederea acestor primeniri. Prin urmare, ce nevoie mai era și de prinosul bunurilor sale, de vreme ce n-ar fi avut parte dreaptă de cinste și recunoștință la care în chip firesc se putea aștepta? Nici măcar de faimă nu s-ar mai fi bucurat. Avea să stăruie așadar pe drumul pe care apucase, împotrivindu-se lui Agis din toate puterile. Și fără să

stea pe gânduri, îi întinse, pe față, o capcană întrebându-l în văzul obștei dacă recunoaște sau nu că Lycurg fusese un bărbat drept și plin de înțelepciune și că cele întocmite de el erau toate gândite să fie spre binele țării — ca și când Agis s-ar fi gândit să tăgăduiască acest lucru. După ce tovarășul său de domnie răspunse „desigur“, aruncă și o a doua întrebare:

— Dacă-i așa, răspunde-mi, unde și când a hotărât vreodată preaînțeleptul Lycurg ștergerea datoriilor? Când și unde a prevăzut el oare ca locuitorii Spartei să fie sporiți cu megieșii lor, perieci? Când și unde a legiuit alungarea străinilor, cu sprijinul cetății?

Văzând cât de vicleană era uneltirea lui Leonidas, față cu mulțimea, Agis lăasă blândețea deoparte și întoarse foaia. De vreme ce vrăjmașul scosese sabia din teacă, nu mai șovăi și-i răspunse cu aceeași măsură, îi întoarse vorba zicându-i că nu se miră de astfel de întrebări: de unde să aibă Leonidas habar de toate acelea, el care crescuse printre străini și care niciodată — atunci când patria trecuse prin clipe de cumpănă — nu fusese lângă ea ca să-i simtă grijile de-aproape, ca să lupte alături de inima ei, după cum îi era datoria. Iată de ce nu cunoștea nimic. Altminteri, ar fi avut timp să afle că vestitul Lycurg, atunci când desființase moneda, isprăvisese în Sparta și cu toate datoriile. Iar dacă făcuse vreo deosebire față de străini, era vorba de aceia care se învățaseră cu viața ușuratică și care așezându-se cu năravul lor în Sparta ar fi putut deveni, prin pilda lor, o primejdie și o ispită pentru obște; pe aceștia îi ținuse Lycurg în afara porților Spartei. Cu străinii de ispravă nu avusese nimic Lycurg, fiind primul care să le recunoască vredniciile. Tocmai datorită legiuirilor lui, învățase Sparta să cinstească și poeți de pe alte meleaguri, pe care-i chemase să trăiască pe pământul ei. Astfel gândise Lycurg. Astfel se cuvenea să gândească el însuși acum. Căci toți cei veniți din afară, dacă se dovedeau folositori patriei, erau bineveniți în Sparta.

— Tu însuși habar n-ai ce vrei, merse mai departe Agis întorcându-și de-a dreptul cuvântul asupra lui Leonidas cu neobrăzare. Ba ni-l lauzi pe Ekprepis, cel care, efor fiind, a poruncit să fie tăiate cu barda două din cele nouă coarde ale lirei lui Lesbios Phrynis; ni-i lauzi pe alții care au urmat pilda lui Timotheos din Milet, chipurile ca nu cumva melodiile cântate la Sparta să înmoaie simțurile cu prea multă duioșie muierească. Ba vii, pe de altă parte, să ne osândești cu strășnicie fiindcă am

ține să îndepărtăm din viața spartană belșugul și plăcerea. Dar acestea nu duc oare la rândul lor spre moliciune?

Tovarășul său de domnie nu se aștepta la un răspuns atât de tăios și de bine gândit. Neavând ce să răspundă, mânia lui rămase tăcută, ca și când n-ar fi găsit de cuviință să răspundă. Agis socoti tocmai de aceea că, fără nici un răgaz, trebuia să meargă mai departe încă, spre a reteza orice încercare de-a lui Leonidas de a-și arăta neobrăzarea, ponegrind, încercând să pună bețe în roate noii legi. Și fără îndurare merse până la capăt.

— Cât privește opreliștea de așezare a străinilor, e lucru de mirare că tocmai Leonidas cutează să vorbească de așa ceva, știut fiind că el însuși gândise să aducă, sfidând orice noimă, pe fata unui satrap asiatic să-i fie soție. El însuși avusese de gând să aducă în Sparta o femeie venetică, născută pe meleaguri care puseseră ochii pe Grecia. Ce are de spus Leonidas la toate astea?

Se făcuse întuneric, iar luna luminând slab printre nori, fu de ajutor lui Leonidas, scăpându-l de la o urmare neplăcută. Unul dintre eforii săi se ridică să spună că era târziu, cerând ca atare încheierea adunării și amânarea cuvântărilor pe altădată. Era o amânare ce le dădea nădejde, chiar dacă poporul, vădit mișcat, stătea împrejurul lui Agis, împresurându-l cu dragoste și încredere...

Nădejdea taberei lui Leonidas nu era însă neîntemeiată, căci o urzeală întreagă de măsuri fuseseră pregătite, până la ultimul amănunt, pentru zădărnicierea înnoirilor dorite de obște, chiar și pentru cazul când poporul și-ar fi dat votul pentru legea nouă. Mai întâi, se pregăteau să facă o înfățișare a stării jalnice care domnea pretutindeni, în jurul Lacedemoniei; aceasta, din capul locului făcea neavenită orice schimbare în țară, orice schimbare fiind, în asemenea împrejurări, primejdioasă. Iată de ce, Leonidas ca rege, având întâietatea domniei și deci a răspunderii, era pregătit să dea o poruncă domnească menită să păstreze neștirbită rânduiala și să amâne orice schimbare. Și întrucât eforii care-i țineau partea erau cei mai numeroși, porunca adusă spre încuviințare adunării mari — apella — ar fi fost întărită cu putere de lege, zădărnicipind primenirile dorite de Agis și de ceilalți.

Mandroklidas și Lysandros înțelegeau tot mai bine fățărnicia unora dintre efori, convingându-se ca atare că temerile lor erau, din păcate, pe deplin întemeiate. Nu era nici o îndoială că trebuia neîntârziat trecut la fapte pentru nimicirea răului de la rădăcină.

Or, rădăcina era Leonidas, care se bucura de toată puterea și se înfățișa drept un apărător al legii. În jurul lui își strânseseră rândurile toți cei ce se împotriveau noului. Dar cum trebuia dusă lupta împotriva lui Leonidas și cu ce mijloace? Arhidamia, a cărei neuitare era fără pereche, își aminti de tăișul unei legi străvechi, în al cărei temei nu era îngăduit spartanilor de viță să aibă copii de la femei străine; aceeași lege prevedea osânda cu moartea pentru tot cel ce-și părăsea țara spre a căuta îmbogățirea pe meleaguri străine. Aceasta era legea de care sosise timpul să se folosească.

Și trecură la fapte. Lysandros reaminti de lege și puse în lumină prevederile ei, arătând fără înconjur, că regele Leonidas își luase de soție o femeie străină, care nu se dovedise niciodată vrednică să-i crească copiii. O răpise de la un comandat de cavalerie al lui Seleukos, pe vremea șederii sale în Asia, dar femeia nu catadicsise să-l însoțească în Grecia, neputându-se dezlipi de huzurul desfătărilor de acolo. Nici el, nici ei nu-și închipuiau pe atunci că soarta le hărăzea unul din cele două tronuri ale Spartei. Leonidas se întoarse acasă însoțit doar de copii, cărora le povesti că mama lor murise, neadevăr preluat și dus de ei, pe neștiute, mai departe. Astfel, după vechea lege, Leonidas se făcuse de două ori vinovat: o dată, pentru că se lepădase de țară, alegând huzurul molatec de la curtea satrapilor; a doua oară, pentru că își alesese ca soție și mamă a copiilor săi, o nevrednică muiere culeasă din Asia.

Dacă ceva din toate aceste lucruri date în vileag ar fi părut neadevărate — adăugă Lysandros — primea bucuros să fie făcute cercetări după datină, ca legea privitoare la purtările regilor să fie împlinită. Ceru, tocmai de aceea, ca eforii să aleagă o noapte — lucrul acesta era îngăduit o dată la fiecare nouă ani — și să iscodească crugul aștrilor în întunericul bolții, spre a vedea de nu cumva vreo stea alunecă în jos spre prăbușire; căci, după datina strămoșească, acesta era semn că regele, într-adevăr, se făcuse vrednic de osândă pentru o vină care-l abătuse de la vrednicia încununării sale.

Leonidas se tulbură foarte și începu să dea din colț în colț, dar în ciuda oricăror încercări, nu izbuti să schimbe mersul lucrurilor și nici hotărârea judecății. Poporul începuse să ridice vocea, cerând să fie respectate datinile, iar eforii, neavând nici o scăpare, se văzură nevoiți să aleagă prima noapte fără lună pentru ca drumul stelei care ar fi căzut să li se arate cât mai limpede. În acea noapte, însoțiți de trimișii gerusiei, ieșiră în

câmpul sacru de lângă metereze, unde se ridica altarul zeiței Hecate. Privirile tuturor se înălțară în tăcere spre cer. Și zeul Spartei dădu atunci în vileag semnul de vinovăție a regelui: o stea se prăbuși în hăul boltei.

— Iat-o, priviți-o repede, mai înainte să piară! strigă Lysandros.

Soarta lui Leonidas părea pecetluită. Sufletul însuși al Spartei, ca o adevărată Nemesis, îl pedepsea pentru împotrivirea sa la mântuirea cetății. Tronul era ca și pierdut. Pe loc chiar, în aceeași noapte, spre a se bucura de încuviințarea gerusiei, eforii hotărâră ca urmașul său la tron să fie nu Kleomene, fiul său, la vârstă încă fragedă, ci Kleombrotos, ginerele său, soțul Hilonidei, fiica sa, el însuși de neam regesc, dar nu născut dintr-o mamă asiatică.

Din capul locului Leonidas luase peste picior actul judecății, împotrivindu-se înfățișării înaintea judecătorilor, așa cum cerea datina. Îi era teamă. Fapta aceasta a sa stârni și mai mult pe judecători, care vedeau aici o necuviință atât față de ei înșiși, cât și față de datina țării și se porniră mai mult încă împotriva lui, poftind să-l vadă îndepărtat de la domnie. Leonidas simțea toate acestea, și retras în umbră, îndărătul zăbrelelor grădinii sale, se frământa în așteptarea unui efor credincios care trebuia să-i aducă veștile. Dar de îndată ce acesta sosi șoptindu-i toate cele întâmplare, ieși înspăimântat la drumul mare și alergă într-un suflet la templul de aramă al zeiței Athena, unde îi era asigurat dreptul la adăpost ca rugător (hiketis)¹ al ei. Odată intrat în templu, nimeni nu se mai putea atinge de el. Cât de mare trebuie să-i fi fost spaima, ca să alerge la scutul ocrotitor al zeiței. Neîntârziat însă, toată Sparta află cele întâmplare. Toți cei ce nu-l iubiseră, îl disprețuiră, întrebându-se cum fusese cu putință ca un fricos ca el, lipsit chiar de puterea de a se apăra pe sine, să fi năzuit la tron înfățișându-se drept ocrotitor al poporului său? Domnia lui intra astfel în istorie ca o pagină neagră pentru Sparta, o usturătoare umilință.

Dar, în strigătul de ocară al obștei întregi, un suflet îl compătimea totuși: Hilonida, fiica lui. Trecând peste faptul că, în acea noapte, ca soție a lui Kleombrotos devenise regină a Spartei, alergă neîntârziat la tatăl ei aflat în nenorocire, ca să stea alături de el și să-i aline amărăciunea. Pătrunse în templu

¹ Numele dat în vechea Grecie celor care, urmăriți fiind pentru faptele lor, se bucurau de drept de adăpost în unele temple.

după el și se apropie ca să-l mângâie în durere, o durere cu atât mai mare, cu cât se abătea asupra unui om la amurgul vieții. Nimic, nici măcar copiii ei n-ar fi putut-o ține să nu se ducă acolo, căci de cei mici oricine putea să aibă grijă; cât despre ea, o viață întreagă îi stătea înaintea pentru a fi cu ei împreună. Căci, în acea clipă, singura ființă care avea nevoie de îngrijirea ei, era propriul ei tată. Pentru toți ceilalți, putea să treacă drept un păcătos și un vinovat; dar pentru ea, rămânea totuși părintele ei, cel care o adusese pe lume și care-i dăruise viața, tatăl ei vrednic de recunoștință. Chiar dacă toți ar fi lovit în el, rămânea datoria ei sfântă de a se apleca cu iubire asupra rănilor lui, ca o fiică și o mamă bună, alinându-i nenorocirea.

Purtările ei bune și frumoase erau îndeobște cunoscute, lumea mirându-se cum dintr-un asemenea tată, care toată viața lui fusese un neisprăvit, și dintr-o mamă venetică, care și pe ea și pe fratele ei îi părăsise de mici, putuseră ieși asemenea copii... Căci și fratele ei mai mic, Kleomene, făcea dovada acelorași purtări frumoase și a unui caracter la fel de bun, fiind un băiat vrednic de toată lauda. Nu puțini erau de părere că firea fericită a celor doi copii, se datora de fapt educației pe care Sparta o dădea îndeobște copiilor. Cele bune și frumoase ajung și ele pe la urechile oamenilor și vorba poate da și ea o pildă vrednică de crezare pentru creșterea copiilor, a căror adevărată învățătoare era Sparta.

După străvechiul obicei, orice templu putea da adăpost „rugătorului” urmărit pentru pedepsire: din clipa când toiagul celui vinovat atinge altarul, viața lui trecea sub ocrotirea lui Zeus. Dar în acel templu închinat Athenei, cel mai vechi lăcaș sfânt al Spartei, ale cărui lespezi de marmură erau prinse între ele prin scoabe late de aramă, — de unde și numele —, cuviința datorată iertării cerești era mai puternică încă. Datina îi ținea și mai departe parcă pe urmăritorii rugătorului, ca și cum arama străveche ar fi purtat scrisă în ea, pedepsele grele pentru oricine ar fi nesocotit scutirea de osândă. Dar în clipa în care fiica lui veni să i se alăture lângă acel altar, Leonidas citi parcă și altceva în fapta ei bună: nădejdea că iubirea ei fiască avea să înduioșeze și să înmoaie poate, cerbicia pedepsitoare a celorlalți, smulgând astfel iertarea obștei. Iată de ce regele descăunat n-o îndemnă să plece acasă la ai săi și să-și vadă de treabă, n-o povățui defel să se întoarcă și să-l lase singur, ci dimpotrivă făcu tot ca să și-o țină lângă el. De la ea Leonidas își aștepta norocul și scăparea.

Capitolul VI

Întorsătura aceasta atât de neașteptată, stârnise valuri-valuri de mânie în sânul obștei: toată lumea nu mai vorbea la Sparta decât despre căderea regelui Leonidas, de lipsa lui rușinoasă de bărbăție, de adăpostirea sa în templu, de iuțeala și bunăvoința lui Kleombrotos în a primi însărcinarea de urmaș al acestuia. Ospătăriile obștești încetaseră de a mai fi locul unor adunări dominate de glasul gros al povestitorului, reamintind mesenilor de binefacerile fraților Dioskuri, sau preamărind pe cei trei sute de viteji care-și jertfiseră viețile la Thermopyle. Locul unor asemenea isprăvi, ca și al altor pilde de vrednicie și bărbăție, fusese luat de întâmplări mai apropiate și fierbinți, oamenii neconținând să sporovăiască, între feluri, despre neobișnuitele întâmplări din fruntea cârmuirii Spartei, pe care le întorceau și pe față și pe dos. Nu altceva făceau femeile, atunci când ieșeau prin agora să-și aleagă de pe la țesătorii îmbrăcăminte, sau de pe la alte tarabe încălțăminte, ori paftale. Nu mai flecăreau despre verzi și uscate, ci mureau să afle un singur lucru: ce făcea Hilonida în templu, dacă nu cumva ieșise de acolo, cum și în ce fel aveau să fie urmările. La Gymnasion, nimeni nu mai avea timp să bârfească despre Kallipatira și de nesăbuita ei dorință de a fi primită pe stadion, pentru că odraslele și tatăl ei câștigaseră la Olympiade: toată lumea avea pe buze un singur nume — Hilonida, toate gurile nu pridideau să vorbească despre fapta minunată a fiicei față de părintele ei decăzut.

În liniștea templului, Leonidas nu se înșela gândindu-se la tot ceea ce stârnise gestul ei, căci știa bine că poporul se lăsa lesne înduioșat de o poveste de inimă. O puse deci să spună că se simte însărcinată. Acest adaos nu putea decât să-i slujească spre bine. Într-adevăr, la Sparta, femeile care așteptau un prunc se bucurau de o cinstire deosebită din partea tuturor, până și bătrânii se ridicau în picioare la trecerea lor, iar a lăsa o viitoare mamă să sufere la răcoarea templului era de neînchipuit. Ea s-ar fi încăpățânat să stea cu tatăl ei în umbra lăcașului, iar cei de afară, de dragul ei, ar fi putut, spunea el, să încerce ceva și pentru scăparea lui... Zadarnic, însă, încerca Leonidas să-și convingă fiica să facă una ca asta: Hilonida nici nu se gândea să meargă până acolo încât să se înjosească prin minciună și prefăcătorie; dreapta ei judecată îi spunea de unde până unde mergea dragostea de fiică.

Îngrijorată, totuși, bătrâna regină Arhidamia se hotărî, după un timp, să se ducă la templu într-o seară, să stea de vorbă cu tânăra. Ajunse să se strecoare nevăzută până sub primii stâlpi și o strigă încet. Hilonida ieși și se apropie, uimită să descopere umbra bătrânei în întuneric. O salută cuviincios, iar Arhidamia începu să-i vorbească cu blândețe.

— Toată lumea la Sparta privește la tine cu plăcere, spuse ea, și pe drept cuvânt, deoarece în toate purtările tale te-ai dovedit o ființă cumpănită. Iată însă că, pentru prima oară, urmezi acum, fără de voia ta, o cale greșită.

Umbra fetei tresări în întuneric. Nu era pregătită să primească asemenea dojană. Arhidamia merse mai departe:

— Nimeni nu zice ca fiii și fiicele să nu-și iubească părinții, dar atunci când descoperă în ei vinovăția, ei sunt totuși datori să devină drepti pedepsitori, iar nu apărători în neștire. Adu-ți aminte de Atrizi. Adu-ți aminte de Oreste care nu a șovăit să-și pedepsească mama cu moartea, fără ca pentru aceasta să înceteze de a se bucura de cinstea obștei care, mai mult, și l-a ales drept rege. Nu te îndemn să pedepsești vinovăția tatălui tău în același fel, nu sunt lipsită de suflet, dar mi se pare drept să-l lași în legea lui, de unul singur, arătându-i limpede că nu poți încuviința faptele lui sub nici un chip și că rudenia nu-ți întunecă lumina și puterea judecătii.

Povața bătrânei regine se dovedi însă fără rost, căci Arhidamia privea totuși lucrurile pe dinafară. Poate că în alte împrejurări Hilonida i-ar fi împărtășit părerea, dar fiind vorba de părintele ei, tot ceea ce făcea era pornit din inimă. O lăsă deci să vorbească până la capăt, ca apoi să-i spună:

— Chiar dacă așa ar fi drept, cum văd că zici, pentru mine el rămâne tatăl meu...

Răspunsul acesta simplu făcu pe bătrâna regină-bunică să amuțească. Mâhnită în adâncul sufletului ei, se întoarse la palat, îngrijorată și de alte desfășurări pe cale să iasă la iveală. Puține zile doar îi despărteau de clipa când vechii efori trebuiau să-și dea în primire dregătoriile, iar bogătașii se bucurau firește de puterea să-și aleagă oamenii; era aproape limpede că Mandroklidas și Lysandros n-ar fi putut fi realeși, de vreme ce li se dovediseră potrivnici. În acest fel, legea dorită putea rămâne mai departe îngropată. Agis și sprijinatorii săi de nădejde se temeau de același lucru și, din nefericire, nu fără temei. Împotrivirea strângea rândurile pentru ultima înfruntare, hotărâtoare pentru soarta tuturor.

Într-adevăr, eforii nou-aleși fură unul și unul, oameni de-ai lor, nici Mandroklidas, nici Lysandros neizbutind să adune voturi îndestulătoare. Îndată după aceea începură să răstoarne tot ce fusese întreprins până atunci, dărâmând temeliiile a tot ce urma să se înfăptuiască. Leonidas fu scos neîntârziat din templu, Mandroklidas și Lysandros fură trași la răspundere pentru votul dat legii de ștergere a datoriilor și de împărțire a pământurilor. lureșul era atât de mare, încât Agis se vedea pierzându-și cei mai de seamă sprijinitori, rămânând singur cu himerele lui; oamenii săi de nădejde își dădeau prea bine seama de urmări, dar nu se temeau de ele, ci chibzuiau la găsirea unui mijloc prin care să-și poată dovedi nevinovăția.

Agis era frământat de griji, iar gândul la soarta prietenilor săi credincioși îi alunga somnul. Mereu alături de el, soția lui stătea trează, împărțășind din adâncul sufletului ei toate întrebările care-l muneau, încercând cu câte o vorbă bună să-l liniștească și să-l odihnească.

— Nu se vor atinge de ei, îi șoptea tânăra regină; Kleombrotos pare să fie de partea ta. Chiar dacă s-ar încumeta să dea o lege vătămătoare pentru ei, Kleombrotos, poți să fii sigur, va găsi o cale de scutire pentru ei.

Tânăra regină nu greșea. Încă de la început, Kleombrotos dăduse semne limpezi că tinde spre înnoire; de bună seamă, nu era străin de dorințele mulțimii și văzuse bine pilda dureroasă a lui Leonidas, arătând cât de repede poate fi descăunat un rege neiubit de popor. Lui Agis îi mai treceau prin minte fel de fel de alte lucruri în nopțile când nu-l fura somnul: bunăoară, vechi amintiri legate de copilărie, cu povestiri și basme istorisite cândva de bunica. Una era o poveste vorbind despre moarte și despre faptul că un vindecător de pe vremuri, priceput la fierturi de buruieni, se odihnea sub coama muntelui Tayget, la umbra unui stejar din preajmă. Când, dintr-o dată, o șoptă îi răsună în urechi, glasul unei mlădițe „Scoală și vină să vezi, eu sunt planta pe care toată lumea și-o dorește. Eu lecuiesc și îndepărtez moartea”. Vraciul din poveste se sculă plin de bucurie, tăie crenguța, o luă cu sine și coborî spre Sparta ca să scape oamenii de la moarte. Dar pe când înainta în jos pe povârnișul muntelui, o pasăre trecu deasupra lui și-i smulse mlădița din mână. Aceasta era povestea despre cum s-a pierdut mlădița care ar fi alungat moartea din lume. Erau clipe când Agis se simțea asemenea omului din acea istorisire. Nu găsise el oare crenguța care ar fi mântuit țara de piere? Și nu cumva o pasăre i-o răpise

hoțeste? Aduse astfel vorba cu bătrâna regină despre basmul de care își amintise și-i împărtăși temerile sale cu privire la pasărea aceea răpitoare. Bunica lui părea să fi așteptat un asemenea prilej.

— Într-adevăr, așa-i, îi spuse ea, tocmai de aceea stau și mă întreb de ce nu alungi pasărea, de ce n-o sperii ca s-o împiedici să-ți smulgă leacul tămăduitor pentru Sparta?

Iar el o întrebă simplu, ca pe vremea copilăriei, când auzea din gura ei basmul pentru prima oară:

— Dar unde e pasărea, ca s-o împiedic?

— E chiar în fața ta, e vorba de efori. După felul alegerii lor și după faptele lor, ei sunt pasărea cea rea. Alung-o, bagă spaima în ea.

Și-l lămuri și mai departe:

— Acum e timpul potrivit, când Kleomene e de partea ta. Nu ține seama de hotărârile lor; acestea au temei doar când regii rămân cu părerile împărțite. Atunci eforii intră în joc cu propria lor hotărâre, care capătă putere și rămâne de neclintit. Dar dacă cei doi regi împărtășesc aceleași vederi, vederile eforilor sunt fără rost. Aceasta este noima întovărășirii regești pe tronul Spartei.

Agis ascultă povața bătrânei și merse să se sfătuiască cu sprijinatorii săi, în primul rând cu Lysandros și Mandroklidas, cei îndepărtați de efori; fură cu toții de aceeași părere, că de cuvântul eforilor trebuie să se țină seamă doar atunci când între regi se ivesc deosebiri de vederi și păreri împărțite. A-l avea pe Kleombrotos de partea lor nu era lucru rău, cu atât mai mult cu cât tânărul rege ar fi primit bucuros să fie sprijinit, pentru a nu părea nepriceput în treburile domniei. Între timp, se răspândise zvonul că eforii, de îndată ce aveau să se vadă siguri de rezultatul judecății, se pregăteau să pornească prigoniri necruțătoare, răzbunându-se crunt pe sprijinatorii înnoirilor. Judecata lor n-ar fi fost decât o pricină pentru dezlănțuirea unei cumplite groaze. Totuși, în astfel de împrejurări, mulțimea s-ar fi putut ridica la răscoală și, în loc să înghită asuprirea, să treacă la răsturnarea rânduielii, și asta într-o clipă când generalul Aratos tocmai se pregătea să arunce Sparta într-un război.

Nimic din toate astea nu era lipsit de temei, căci toate temerile aveau să se adeverească foarte curând. La porunca eforilor, într-adevăr, într-o singură noapte, închisorile au fost umplute de cetățeni de ispravă, chipurile spre a preîntâmpina alte tulburări ce-ar fi putut izbucni după judecată. Agis împreună

cu ai săi socotiră venită clipa de a trece la fapte și izbutiră, fără greutate, să-l tragă și pe Kleombrotos de partea lor.

Prin surprindere, puseră stăpânire pe agora într-o dimineață, câștigară, prin câteva cuvântări pline de miez, mulțimea și izgoniră pe efori din scaunele lor, punând pe alții în locul lor, printre care și pe Agesilaos. Totul fusese gândit și pus la cale fără greș. Tinerii sprijinitori ai înnoirilor deschideau porțile închisorilor dând drumul tuturor celor întemnițați.

Așa a fost să fie, ca Sparta să scape de la pieire, iar pasărea cea rea să nu-i răpească mlădița cea verde a vieții...

La prăbușirea unei domnii, multe ticăloșii ies la iveală, date în vileag uneori de înșiși cei care le-au ticluit și sprijinit, gata însă să arunce vina pe alții, astfel ca în cumpăna răsturnărilor ei să poată fi la adăpost. Tot astfel se întâmplă atunci cu eforii îndepărtați din dregătoria lor. Cei care fuseseră părtași la faptele lor începură să dea pe față tot ceea ce aceștia avuseseră de gând să facă după nelegiuita osândire a lui Mandroklidas și Lysandros. Își puseseră într-adevăr în minte să treacă la uciderea tuturor celor care îndemneau lumea să dea sprijin înnoirilor. Auzind asemenea lucruri, aceștia, pe bună dreptate, se aprinseră de supărare și mânie. Dimoharis de pildă, cuprins de fiorul răzbunării, ceru să li se plătească întocmai după faptele și gândul lor bicisnic. Ampharis și Arkesilaos, împărtășeau și ei aceeași părere, cerând pedepsirea lor cu aceleași pedepse. Cu cât zvonurile se înteteau, răscolind lumea prin agora și prin ospătăriile de obște, cu atât creștea spaima eforilor descăunați și a mârșavilor lor sprijinitori: se fereau să mai iasă din casă, tăceau cu toții, cei cărora le dădea mâna începură să se strecoare nopțile, sub ocrotirea întunericului, afară din oraș, căutându-și scăparea la țară, unde-și aveau pământurile. Spaima pusese stăpânire pe toată tagma lor, căci de la o zi la alta, obștea aștepta hotărârea regească de pedepsire a eforilor scoși din dregătorie și întărirea osândei de către cei șase efori proaspăt aleși. Totuși, lucrurile rămaseră neschimbate, căci cei doi regi își dădură iertarea. Într-adevăr, lumea rămase uimită, iar vorbele nu mai conteneau. Era de bănuیت că Agis fusese cu gândul iertării, tocmai el, care — dacă stavila nu s-ar fi pus neîntârziat, ar fi fost primul căsăpit de uneltitori. Dar Agis era un bărbat mărinimos, iubitor de ceilalți, nu de sine, deosebindu-se în aceasta de Kleombrotos, care, din capul locului se arătase mai

curând nepăsător, nesinchisindu-se de fapt decât de un singur lucru: ca domnia să-i fie asigurată pentru fala ei. Nerăbdarea crescuse. Unii voitori de bine începuseră să se întrebe de ce-ar rămâne nepedepsiți eforii care-și încălcaseră puterile încredințate, de ce prin atâta îngăduință să li se dea de gândit că puteau cuteza și mai departe? Agis răspundea prin răbdare și veghe grijulie asupra celor ce se făcuseră vinovați: era cea mai bună învățătură de minte. Totodată, Sparta trecea prin clipe de cumpănă, spunea el, când alianța cu aheii ar fi condus negreșit spre război, împrejurare în care nu trebuiau să fie răni și dezbinări în sânul cetății. O obște unită și puternică, dorind ca un singur om să meargă mai departe, se cuvenea să spele cele rele și să le dea uitării.

Nu vorbele erau însă în măsură să convingă pe cei ce suferiseră pe nedrept în temniță, și foarte mulți din aceștia socoteau că pedepsirea vinovaților era un drept al lor și o despăgubire datorată. Aceștia ridicau amenințări, îndemnându-l pe Agesilaos să ia asupra lui sarcina de-a răzbuna faptele săvârșite. Dorind să dea dovadă că nu se teme de nimic, acesta primi. Întrucât nu uitase de josnica propunere făcută de fostul rege Leonidas fiului său, socoti nimerit să lovească mai întâi în acesta. Însoțit de o ceată de ostași credincioși se îndreptă spre reședința lui cu gândul să-l pună în lanțuri. Vestea însă ajunsese acolo înaintea lor. Însăpăimântat, Leonidas fugise de sub acoperișul său, ba părăsise chiar orașul, încercând să-și afle scăparea aiurea. Umbla zvonul că dorind să-l apere de a da dovezi noi de lipsă de bărbăție, însăși Hilonida, fiica lui îl scosese din țară ascunzându-l în carul său și ducându-l până la hotare: cei care o zăriseră pe sub coviltirul care o apăra de ploaie, mărturiseau că printre stropii aceia reci, chipul ei abia dacă mai semăna a femeie. La nici trei zile după aceea, se află că fostul rege ajunsese la Tegea, Agesilaos porni cu îndârjire pe urmele fugarului în Arcadia, întovărășit de oștenii săi, ca să pună mâna pe el.

În dimineața aceea, Agis se dusesse printre hiloți, la Krokea ca să-i îmbărbăteze și să le dea asigurări că înnoirile aveau să le aducă și lor propășire. Aflând vestea despre ce avea de gând Agesilaos, înțelese că trebuia oprit cu orice preț: fapta lui, o nehibzuință, însemna, printre altele, și încălcarea unui ținut străin; trimise așadar, fără zăbavă, câțiva tineri slujitori credincioși, dintre cei ce-l însoțeau, precum și câțiva hiloți dintre cei mai răsăriți și de ispravă, cu poruncă să-l convingă cu binele,

că întreg poporul Spartei, de la mândrețea vlăstarelor sale de soi și până la talpa țării, nu-i încuviințează fapta. În scris și sub pecete, îi mai trimitea vorbă zicând că-i o rușine pentru Sparta ca în timp ce fetele își ajută părinții să fugă pe ascuns, bărbați ca el însuși, hărăziți unor meniri înalte, să-i urmărească aidoma paznicilor puși să fugărească hoții de pe ogoare. Și îi mai punea în vedere că dacă nu dă ascultare la întoarcere, hotarele Spartei îi vor fi închise. Astfel în puține cuvinte, îl aduse la brazdă, zădărniciind prinderea fără rost a lui Leonidas și lăsând pe fostul rege să-și aleagă singur calea. Acesta chibzui să se așeze în liniște la Tegea, departe de freamătul fierbinte al marilor desfășurări și, totodată, destul de aproape de Sparta, pentru a se putea întoarce repede acasă, când avea să sune ceasul potrivit.

Împiedicarea prinderii lui Leonidas, fu pentru toți cei tineri semnul prevestitor că un vânt nou apucase să bată, stingând patimi neghioabe și orbiri omenești înguste, pregătind nașterea unor gânduri pline de cutezanță, înlăturând vrăjmășii zadarnice și readunând întreaga Spartă într-un singur suflet, de la hotar la hotar, precum un zid în jurul unui singur nume. Mulți mergeau mai departe încă, văzând în mărinimia lui Agis nu doar mărturia unui spirit cu vederi personale ci, dincolo de aceasta, într-un adânc de nepătruns, semnul că încolțea sămânța unui duh nou pentru Elada — acela care i-ar fi putut chezașui unirea într-un singur stat în stare să supraviețuiască oricăror furtuni iscate de dușmani. Și mai era un semn scos la iveală de felul cum Agis oprișe încătușarea lui Leonidas: hiloții, în acea împrejurare, simțiră pentru prima oară că și ei sunt fii ai Spartei, căci li se făcuse cinstea de a însoți pe solii trimiși la Tegea. Pornind de aci, se deșteptă în ei o râvnă, mijea în sufletul lor nădejdea și încrederea în făgăduințele făcute de Agis și începură să-l sprijine cu o nouă răbdare, dând uitării vechea vrăjmășie ce o purtau asupra spartane. Se încropea în inimile lor credința că și viața lor avea să se schimbe într-un sfârșit.

Agiata, de partea ei, avea altă părere. Mărinimia lui Agis era, pentru ea, o altă greșală. Firește, nu avea vârsta judecăților adânci și îndelung încercate. Și nu putea desluși întru totul urmările. Dar ceva în sufletul ei de femeie îi șoptea limpede că, în adâncul lor, lucrurile puteau să o apuce și pe altă cale. Același simț o povățuia, în sinea ei, să nu se încreadă în oricine, de vreme ce unii, plăsmuiți de fire cu sămânța răutății, nu puteau face decât răul; neatinși de răbdarea și iertarea ce li s-ar arăta, ei ar trage mereu la facerea răului pe mai departe, așteptând

doar să le sune ceasul ca să lovească din nou, să-și înfigă fără de cruțare colții, însângărând mâna pe care ar fi trebuit s-o sărute cu recunoștință. Căci acestea sunt fețele nerecunoștinței, alături de care cuvintele rămân neputincioase. Agiata își mai dădea seama că buna credință înseamnă uneori și credință neroadă, ceea ce duce la nenorocire. Toate astea i le spunea lui Agis frământată de neliniște, ca și când ar fi presimțit că-l păștea o năpastă de care ar fi vrut să-l poată ocroti. Dar Agis se purta neabătut, după cum îi era firea, curat la suflet și cu inima larg deschisă, iar ea, ca să-l înduplece, îi reamintea de pruncul lor pe cale să vină pe lume.

— Ție nu-ți pasă și nu te doare: te avânți necugetat în primejdie, îl muștra ea cu duhul blândeții, dar gândește-te cel puțin la el. Când o să vină pe lume, cine va sta să-l apere, dacă tu nu vei mai fi?

Povețele ei se dovedeau însă zadarnice. Singurul lucru pe care putu să-l smulgă de la el fu acest răspuns:

— Știi bine că din clipa când copiii Spartei împlinesc șapte ani¹, cetatea îi adună de pe la casele lor și îi face ai săi în toate privințele, după bunul ei plac și după trebuințe. Chiar fiu de rege fiind, copilul nostru tot al Spartei va fi, căci ei îi este hărăzit din capul locului. Și ea și-l va lua de îndată ce va avea nevoie de el.

Tânăra femeie înțelese de unde încolțise în mintea lui acest răspuns. Într-adevăr, puțin înainte de înserat, un rapsod de mare faimă venise să cânte la palat fragmente din Iliada! Cântul vorbea de jertfa Iphigeniei în Aulida, adusă cerului pentru ca aheii să-și poată porni corăbiile la luptă și să aducă astfel fală Greciei; pe când răsunau acele versuri, Agiata zări ochii umezi ai tânărului rege, soțul ei, ca și când din înaripatele cuvinte, ar fi țâșnit izvor de lacrimi și lumină. La încheierea cântării, cei de față schimbă câteva gânduri pe marginea jertfei Iphigeniei:

— Elada cerea acest prinos de jertfă, spuse scurt Arhidamia.

— Dar Elada, teafără și neatinsă, s-a înălțat de pe acel altar, semn că ființa jertfită nu piere, ci dimpotrivă, dăinuie cu duhul ei printre cei vii, ca o sămânță de bine, adăugă Agis drept încheiere, arătând că nu era un necunoscător al soartei aheilor de după prinosul Iphigeniei.

¹ Potrivit legilor date de Lycurg, copiii Spartei erau preluați de stat și de obște și înrolați în grupe („agelai”), în sânul cărora li se dădea o educație severă, supunând caracterele în formație unor aspre exerciții.

Rostul jertfei ei rămăsese adânc întipărit în mintea lui, ca un semn, în toată frumusețea versurilor lui Homer. De aici se hrăneau cuvintele lui de atunci, de aici aveau să izvorască și altele de mai târziu, împreună cu toate faptele ce aveau, încetul cu încetul, să-și arate temeiul...

Pentru Sparta se iveau astfel zorii unei primeniri de viață nouă. Alungarea eforilor care cutezaseră să-și încalce fără rușine puterile încredințate, înscăunarea unor oameni noi în locul lor, dornici prin munca lor să fie de ispravă pentru țară, acestea toate deschideau cale înfăptuirilor pentru care pătimiseră mulți atâta zbucium. Gândul îndelung odrăslit se zămislea acum ca faptă. Agis își simțea inima ușurată, voința lui de înnoire se putea desfășura nestingherită. Pe cei ce i se împotriveau, se străduia mai departe să-i lămurească, vorbindu-le cu duhul blândeții, căci păreau neputincioși să-i mai pună piedici în cale. Dorea din adâncul sufletului ca întreaga obște a Spartei să fie umăr la umăr alături de el în această renaștere. Departe de el era gândul că tocmai unul dintre oamenii săi cei mai apropiați, mai de încredere, și începuse să sape cu nerușinare la temelia muncii sale, precum viermele strecurat între trunchi și scoarță, măcinând nevăzut, neștiut de nimeni, viața și vloga cununii copacului falnic.

Dar suntem doar la începutul acestei povestiri cu întâmplări cumplite, în care credincioșii de azi sunt trădătorii de mâine, vânzători de credințe și de juruințe, ducând fără șovăială la osândă pe cei mai întâi iubiți și slujiți cu credință. Căci în acel timp, jосnicia trădării încolțite din sânul unei încrederi depline, nu ajunsese încă să fie cunoscută ca o pildă de învățătură și dibăcie, care să pună omul la adăpost de mișelie. Dar chiar și când unii ocârmuitori ar dobândi această știință, prin creșterea în jurul lor a arățărilor trădării, câți dintre ei ar ști cu adevărat să se păzească? Căci de cele mai multe ori, acei bărbați aleși, punându-și viața în slujba unor țeluri sfinte, se dăruiesc pe de-a-ntregul gândului lor curat de orice înaintare a vicleșugului. Iată de ce, cât va fi lumea și pământul, asemenea oameni vrednici vor fi din când în când trădați de prieteni bисisnici, uneltind să pună bețe în roate înfăptuirilor lor. Zeu de-ar fi omul, prin năzuința lui spre tot ce este bun și frumos, din mâna unui prieten trădător va bea veninul. Aceasta pare să fie o lege a firii omenești.

Cum să fi putut, fragedul bazileu Agis, la cei nouăsprezece ani ai săi, să deschidă drumuri noi, scutit de această ursită?

Dar să lăsăm faptele să se desfășoare pe fuiorul timpului, așa cum s-au înălțuit. Unchiul bun al lui Agis, Agesilaos, stătea mai departe să cumpănească în ce măsură primenirile făgăduite de nepotul său, aveau să-i aducă foloase și care, dimpotrivă, aveau să-l păgubească. Lucrul era lesne de văzut. Ștergerea datoriilor îi surâdea, căci era dator la multă lume sume mari. Agis se dovedise neînduplecat față de toate rugămințile sale de a primi scutire ca membru al familiei regale, așa că datornicii, ieșinduri din răbdări, începuseră să-l hărțuiască din ce în ce mai tare. Îl opreau în plină piață, veneau să-i bată în ușă amenințându-l că-l vor face de rușine pe el și pe fiul său Hippomedon, care aflând de starea lucrurilor, se ruga de părintele său să plătească tot ce datora, ba îl și mustra cu asprime, căci purtarea sa era nevrednică de un cetățean de ispravă. Din acest punct de vedere, ștergerea datoriilor nu putea să nu i se pară de un mare folos. În schimb, împărțirea pământurilor nu i-ar fi adus decât ponoase, căci l-ar fi lipsit de multe ogoare de unde-și asigurase un trai liniștit. Măsura aceasta i se păru lipsită de orice noimă, și-și puse în gând să nu precupețească nici o strădanie spre a o zădărnici prin orice mijloc. Dar cum și ce fel, când tânărul rege ținea cu îndărătnicie tocmai la acest lucru, din care făcuse țelul domniei sale, însuflețind și pe toți cei din jur cu gândul acesta al lui?

Veni însă și ziua când găsi vicleșugul. Ascunzându-și arțagul pentru usturătoarea umilință, de-a fi fost întors de la Tegea și împiedicat de a-l aduce în lanțuri, înapoi la Sparta pe Leonidas, găsi cu cale să se prefacă încântat de toate. Apoi îl sfătui pe Agis, pe temeuri de cumințenie, să nu se grăbească cu toate măsurile deodată, dând adică putere de lege ștergerii datoriilor, și în același timp, împărțirii pământurilor. Acestea, spunea el, ar aduce o schimbare prea mare și prea iute în felul de viață al spartanilor și oamenii s-ar simți depășiți de mersul nou al lucrurilor. Toată această grabă ar stingheri o mulțime de rosturi ale traiului de zi cu zi, iar urmările s-ar putea să aducă doar pagubă cetății. Mult mai bine, mai spunea el, ar fi fost să se înainteze cu pași măsurați, firește, ceva mai încet, dar mult mai sigur. Era de cea mai mare însemnătate să se cumpănească și să se cerceteze cu grijă rostul fiecărei schimbări, și abia după aceea, din aproape în aproape să se păsească în deplină siguranță, treptat, mai departe. Părerea lui era să se înceapă cu

iertarea datoriilor, iar apoi, după scurgerea a doi ani cel puțin, să se treacă și la celelalte. Timpul oricum avea să se scurgă repede, iar acest răgaz atât de scurt va părea mai târziu, în fața viitoarelor izbânzi și reușite, lucru neînsemnat. Astfel de sfaturi se străduia să-i dea Agesilaos, trăgând firește nădejdea că în doi ani avea să se ivească o împrejurare prielnică lui, care să zădărnicească pentru totdeauna celelalte înnoiri avute în vedere de nepotul său.

Dar Agis nu vru să audă de asemenea povețe. Gândul lui era să înfăptuiască totul deodată și cât de repede cu putință, ca și când un simț tainic i-ar fi șoptit că numai loviturile fulgerătoare și puternice săvârșesc marile prefaceri, cele ce ctioresc adevăratele lucrări temeinice, cum ar fi fost răsturnarea acelei stări de lucruri legată și ținută doar prin jocuri de hatâr și folos îngust, înlocuirea ei cu alta cu desăvârșire nouă și neîmpăcată cu cea de mai înainte. Să fi fost oare și pripă în felul său de a privi lucrurile? Poate că da, și nu fără temei, căci zorii domniei păreau să prevestească ivirea unor alte noi împotriviri ale cetățenilor Spartei și pentru toate era dator să pregătească răspunsuri pe măsură. Nu destăinui însă nimănui aceste rosturi ascunse, atât de neînțelese și de uimitoare i se păreau pentru vremea aceea. Se mai grăbea, poate, și dintr-o nedeslușită teamă adumbrind uneori sufletele oamenilor mari: acea nemărturisită teamă că s-ar putea să plece curând de pe lumea aceasta, mai înainte de a fi apucat să-și vadă îndeplinită ursita pentru care a fost hărăzit. Toate aceste pricini îi frământau cugetul, umplându-l de fiorul neodihnei.

Agesilaos, de partea lui, nu înțelegea să se dea bătut. Întrucât îi devenise limpede că singur nu avea să izbutească nicicând să mute gândul lui Agis, începu să iscodească pe la prietenii săi de nădejde, încercând aceeași cale.

Încrezător, Lysandros se lăsă iute ademenit de logica și vorbirea îngrijorată a lui Agesilaos. În aceeași capcană căzu și Arkesilaos. Acesta din urmă intrase nu de multă vreme, și pe negândite, în stăpânirea unei averi însemnate, ceea ce îi deschisese pofta de bogăție. Se întâmplase ca un nepot de-al său să piară sfâșiat de urs, sus în crucea sălbăticiei, pe muntele Tayget, pe unde tocmai trecea în drumul reîntoarcerii sale acasă, de la Pylos; văduva lui, bogată și fără copii, căzuse prin puterea legii în grija sa, Arkesilaos trebuind să și-o ia de soție și s-o facă mamă; avuția ei deveni, firește, și a lui. Astfel cereau datinele

vechi ale Spartei, ca spița bărbatului răposat să nu se stingă, ci să fie dusă mai departe, la nevoie chiar de bărbați căsătoriți. Rostul era ca și vădulele fără prunci să dea fii țării, iar averile să nu se înstrăineze fără socoteală încăpând pe mâna fitecui. Asemenea neașteptate întâmplări schimbaseră cu totul viața lui Arkesilaos, nu numai datorită celei de a doua soții, dar, mai ales, prin aceea că făcuseră peste noapte din el un om bogat. Și tocmai această stare de lucruri îl schimbase foarte mult. Se întâmplă uneori ca, neavând de mâncare, un om nici să nu și-o mai dorească; dar este de-ajuns să pui înaintea lui, pe masă, hrană din belșug, ca acesta să se înfrupte din ea cu lăcomie. Ceea ce spunea Agesilaos cu privire la amânarea unora dintre înnoiri, se potrivea de minune cu dorințele lui, întrucât nu avea nici un chef să se aleagă cu pagubă de pe urma plănuitei împărțiri a ogoarelor cetății. Firește însă că Arkesilaos nu suflă un cuvânt care să-i trădeze punctul de vedere, ci binevoitor, încuviință ceea ce spunea Agesilaos, ale cărui temeri și povești se păreau cuminți. Arhidamia singură îl dibui, căci în anii săi lungi de viață și confruntare cu oamenii, mai văzuse și alții asemenea lui, gata să zică cu gura cele mai alese lucruri spre binele poporului, dar nu și în paguba treburilor lor, sau ca să-și rupă cumva de la gură: cei care, odată sosită vremea, știu să tragă pentru ei înșiși toate foloasele, vorbele mari și înalte devenind în asemenea ocazii, marfă de schimb pe tejgheaua zarafilor.

Departate de toate aceste uneltiri, nepăsător față de primejdii, Agis își vedea nestingherit de pregătirea marilor sale înfăptuiri. Din aproape în aproape, sosi ziua hotărâtă pentru vestirea acestei mari cotituri în viața Spartei, clipă pe care tânărul rege o gândise legată de o anumită ceremonie sărbătorească pentru obște și întreaga cetate. Rânduiala avea să fie următoarea: la ceasul amiezii, creanțierii erau chemați să vină în agora, aducând cu ei toate polițele în care în amănunt stăteau scrise sumele platnicilor întârziați. În fața statuii Dioskurilor, preamăriți ca binefăcători și recunoscuți ca veghetori ai tuturor faptelor de binefacere, cei dintâi aveau să arunce de pământ toate polițele; apoi, creanțierii și datornicii ar fi băut vin din aceleași cupe, în timp ce Agis urma să se scalde, după datină, în baia sacră din templul lui Apollo Pythios, ca să se poată înfățișa apoi, fără prihană la altar, unde să-și aducă prinosul de jertfă pentru bunul mers și propășirea înfăptuirii astfel începute. La asfințitul soarelui, tânărul rege urma să sosească însoțit de prietenii săi, în

agora, ca să se lepede acolo de hainele sale de purpură, schimbându-le cu tunica unui sărac; în cele din urmă avea să se aprindă și focul care urma să mistuie și să prefacă polițele în cenușă.

Toate cele rânduite s-au desfășurat întocmai. Regele a pășit pe jos de la templu până în agora, unde a intrat ca simplu cetățean întovărășit de ai lui. Acolo, în fața întregii suflări spartane, de la dregătorii cei mari până la hiloți, n-a șovăit să se dezbrace de straiile regești, ca să îmbrace apoi tunica unui om sărac. Tinerețea îi dădea dreptul despuierii la piele, căci chiar de n-ar fi fost rege, ar fi prăznuit la fel, cot la cot cu ceilalți flăcăi ai Spartei sărbătoarea efebilor goi. Se despuie așadar, și rămase gol ca adevărul însuși, izvor și rost adânc al acestei sărbători în care goliciunea trupului era un semn al sufletului curat de orice tină, căruia nici un acoperământ nu-i este de trebuință, căci nimic nu are de ascuns, ca gândul însuși al credinței sincere și neînșelătoare. Și astfel, gol fiind, nevinovat ca un copil, și-a aruncat privirea împrejur și și-a oprit-o asupra unui sclav pe care l-a chemat umil să se apropie. După o primă clipă de rușinoasă șovăire, acesta nu întârzie să se supună. Părea de aceeași vârstă cu el, dar gârbovit de cazne și trudă timpurie. Și sclavul făcu după cuvântul regelui. Își lepădă tunica și o schimbă cu a regelui, pe care o îmbracă stânjenit, ca și când ar fi fost vinovat de ceva. Alături de el, Agis îmbracă tunica sărmană. Prin acest gest al său el arăta că avea să împărtășească de atunci înainte, felul de viață al poporului său, lepădând toate înzorzonările domniei. În cele din urmă luă în mână torța ce i se înfățișase și dădu foc grămezii de polițe adunate. Vălvătaia cuprinse iute vraful, iar flăcările se înălțară până la picioarele statuii, întinzându-se curând până la fețele Dioskurilor. Astfel fură mistuite în scrum uriașele datorii bănești, astfel pieiră în fum toate dovezile lor. Creanțierii aruncau priviri furișe în jur, mușcându-și buzele ca să-și ascundă ciuda. De băut, băuseră într-adevăr vinul din aceleași cupe cu datornicii lor, căci așa socotiseră alții de cuviință, dar chinul se dovedea de neîndurat. Cu cât se convingeau cum, alături de ei, săraci și platnici erau tot mai mulțumiți și mai bucuroși, cu atât năduful le clocotea mai apăsător în suflet. Dar ceea ce punea capac mâniei lor — deși nici unul n-avea tăria s-o mărturisească — era neastâmpărul de bucurie al lui Agesilaos, care tot dădea târcoale în jurul focului și, încins de veselie și de văpaia dogoritoare, striga în gura mare,

parcă anume ca să-i ațâțe pentru îndelunga hărțuire la care, în ultima vreme, fusese supus:

— Ce foc grozav, în viața mea n-am văzut flăcări mai frumoase.

Trecuse dincolo de orice margini cu veselia, lucru de care își dădură seama mulți dintre cei apropiați, printre care și propriul său fiu, Hippomedon, care, apucându-l ușor de mână, îi șopti:

— Ajunge, tată, e timpul să taci din gură!

Cu ochiul său ager, Agis surprinse această purtare a unchiului său și, ca atunci când dăduse poruncă să fie întors de la Tegea spre a împiedica prinderea lui Leonidas, îi trecu fulgerător prin minte că săvârșise poate o greșeală făcându-l efor... Poate, într-adevăr nu cumpănise îndeajuns.

Dar nu întârzie să alunge acest gând...

Capitolul VII

Abia apucase prima parte a înnoirilor să capete putere de lege, că poporul începu să ceară neîntârziat împărțirea pământurilor prin tragerea la sorți. Aceasta era și dorința lui Agis, care încredință însărcinarea lui Agesilaos spre a o duce la bun sfârșit. Acesta trebuia să adune mână de lucru și să treacă, mai înainte de orice, la destelenirea pământurilor, menite să sporească cu întinderile lor, lanurile, grădinile și livezile Spartei; îndată după încheierea destelenirilor, Agesilaos trebuia să vegheze asupra tragerii la sorți și să conducă împărțirea obștească a tuturor acestor întinderi adunate. Dar Agesilaos nu contenea să găsească pricini de amânare: întâi, că dăduse gerul și frigul peste Elis, apoi că mulți oameni din părțile locului zăceau bolnavi, apoi că se apropiau sărbătorile; în cele din urmă, că măsurătorile nu puteau începe până nu venea vestitul matematician din Samos, așteptat să-și pună priceperea la bătaie pentru împărțire; apoi, că mai trebuia să vină un altul, cirac din vechea școală a lui Pythagora, priceput la secarea mlaștinilor și la aducerea apei pe pământurile secetoase. Iar timpul trecea fără întoarcere, în toate aceste săptămâni de tăgădnare. Agesilaos se bizuia, de bună seamă, pe ceva atunci când prelungea întruna așteptarea, amânând lucrările ce-i fuseseră încredințate: căci altminteri, un asemenea demers l-ar

fi putut costa învinuirea de trădare și alungarea din dregătorie. Lucrul în care își pusese el toată nădejdea era izbucnirea unui război venind să zădărnicească fără putință de scăpare înfăptuirea înnoirilor. Agesilaos aștepta în taină vijelia, care să împrăstie ca pe niște frunze uscate toate visele deșarte nutrite de Agis. Și viforul se dezlănțui.

Etolienii, care de mulți ani purtau război cu Liga Ahaică, fără însă a izbuti să treacă peste strâmtoarea care despărțea cele două tabere, reușiseră totuși să străbată ținutul Phocidei, până aproape de țărmurile Thebei, amenințând să pătrundă în Peloponez pe la Magariki. Cetățile străjuind țărmul de partea Spartei, de la Patras până la Trizina, ca și cele din Argolida — împreună cu insulele Salamina și Egina ținând de Liga Ahaică — păreau în stare să le țină piept. Totuși, multe din cetățile acestea se sfădeau între ele pentru întâietate: laconienii, spre o pildă, până nu de mult frați de luptă ai etolienilor împotriva aheilor, doreau în acest fel să dovedească că vechile lor legături erau rupte odată pentru totdeauna și că alăturarea lor la Confederația Ahaică era lipsită de dedesubturi și vicleșug. Pentru că tocmai se șoptea că intrarea lor în alianță ar fi putut avea și alte țeluri. S-o sape, de pildă, mișelește dinlăuntrul ei, să-i smulgă poate hățurile din mâini, ca Laconia să stea la cârma tuturor. Pentru a spulbera asemenea bănuieli cereau acum eforilor cu luare-aminte, prin diferite jalbe să pornească război împotriva etolienilor. Agesilaos cercetă cererile lor și găsi prilejul așteptat. Aduse la cunoștința eforilor că având în vedere alianța încheiată, Sparta avea înalta îndatorire de a lua asupra-și sarcina acestui război. Toți împărtășiră aceeași părere, așa că jalbele fură înaintate celor doi regi cu tot sprijinul, iar ei încuviințară, Agis cel dintâi. Nu numai fiindcă drept era ca înțelegerile Spartei să fie păzite, ci și pentru că socotea de neîngăduit ca altă oștire decât a Spartei, să calce în Peloponez. Se întâmplase, când și când, ca unele cetăți ale Peloponezului să se afle în război fratricid, dar oricât de aprige ar fi fost aceste ciocniri, ele rămâneau neînsemnate față de năpasta încălcării țării de către oștiri venite de aiurea. Încă mai istoriseau bătrânii despre grozăviile semănate printre spartani cu un veac mai devreme, de către oștile năvălitoare ale lui Pelopida Thebanul. În patru rânduri fusese prădată și jefuită Lacedemonia de călcâiul pustiitor al străinilor. Cei mai în vârstă își aminteau de pătimirea Spartei cu treizeci de ani mai înainte, când cetele lui Pyrros călcaseră totul în picioare în drumul lor spre întemeierea preaputernicului regat

din Epir. Până și femeile intraseră atunci în luptă pentru salvarea Spartei. Năvălitorii nu cruțau nici porțile caselor. Șanțurile de lângă ziduri, crângurile sacre, vestita agora a Spartei, toate erau pline de leșurile vitejilor răpuși în bătălie. Gura bătrânilor nu avea cuvinte să zugrăvească toate grozăviile, la care, în tinerețile lor, fuseseră martori atunci când oști străine călcaseră Peloponezul. Pacoste ca aceea nu mai trebuia, în vecii vecilor, să cadă asupra țării, ziceau ei. Etolienii — erau cu toții de părere — trebuiau cu orice preț ținuți la hotare. Aceasta era și părerea lui Agis, care ținea ca ea să fie împărtășită de toți oamenii Peloponezului. Primejdia care atunci bătea amenințător la porțile cetății, avea să-i facă pe toți, pentru prima oară, uniți într-un singur suflet. Agis dorea cu înflăcărare această unire în simțire a tuturor. Într-adevăr, unirea tuturor cetăților din Peloponez într-un singur stat de sine stătător, putea deschide calea mult visată și spre o altă unire, mai temeinică și mai adâncă. Nădejdea aceasta începuse să crească precum un vlăstar în sufletul elenilor tineri, păstrată încă în taină și sub obroc de împrejurări nemărturisite și de țeluri înguste și josnice. Agis nu se putea resemna însă să creadă decât într-o întârziere a acestei depline uniri, căci pentru el era cu neputință de gândit ca ea să nu se împlinească în cele din urmă. Dar, mai înainte de orice, în cetățile Peloponezului, dezbinat de pe urma atâtor războaie, se cerea deșteptată conștiința primenită a unei patrii cu mult mai întinse, țara tuturor. Prilejul se ivise: sub amenințarea etolienilor se cădea ca toți să se simtă un singur suflet.

Agis nu putea pierde clipa de cumpănă a acestei cotituri: primi, firește, bucuros ca Sparta să respingă cu armele în mână năvălirea dinspre miazănoapte a etolienilor. Rămânea însă de hotărât care dintre cei doi regi să stea în fruntea oștirii. Într-acesta, Agesilaos nu lăsa nici el ca prilejul să treacă și zori plănuirea urzelii sale. Lăudă iscusința lui Agis în a-și apropia tineretul și pături foarte largi ale poporului, darul său de a insufla încredere, răsplătită din plin de credința cu care toți îl ascultau și îl urmau; era prin urmare firesc și nimerit ca el, cel mai destoinic dintre ei să conducă oastea cu râvnă și cu braț de fier. Nimeni nu putea fi împotriva, iar Agis primi sub porunca sa oștirea Spartei.

Înainte de a pomi către hotare, ostașii, potrivit vechilor rânduieli, trecură printr-o seamă de pregătiri. Toți se scăldară în Eurotas și la băile publice, apoi fiecare îmbracă tunică roșie de sărbătoare, iar frunțașii îl însoțiră pe Agis înaintea altarelor, la jertfele aduse, după datină, zeilor ocrotitori Apollo și Hefaistos și

lui Ares, zeul războiului. Agis se lăsă întovărășit și de ai săi, în primul rând de cele trei femei ale casei — bunica, mama și soția sa — precum și de fratele său mai mic. La despărțire le sărută cu toată dragostea. Tânăra Agiata, ca soție, ceru învoirea să-i însoțească pașii până la ieșirea dintre zidurile Spartei și Agis nu se împotrivi. Străbătură astfel Sparta împreună, în fruntea oștirii, până la șanțul de sub metereze. Se adunaseră acolo nevestele ostașilor ca să-și ia rămas-bun și să-i îmbărbăteze. La porțile cetății, tânăra regină îi încredință pavăza, asigurându-l că în același loc avea să-l aștepte de îndată ce avea să primească vestea întoarcerii lui, ca pe aceeași pavăză să-și poată așeza pruncul așteptat atunci când se va înfățișa cu el eforilor. Fără vorbe mari îi ură biruință și fapte de bărbăție, să aibă ce povesti mai târziu fiului lor și celorlalte vlăstare viitoare de dăruit Spartei. Cuvintele ei, rostite atât de firesc, dar cu atâta mândrie, îi insuflară putere în inimă. Căci, deși nu ducea lipsă de bărbăție, sufletul lui simțea nevoia unei alte inimi alături: era bine s-o aibă lângă el, la plecarea în război, cu chipul ei cel atât de frumos alături de el în acea ultimă clipă. O sărută din nou, mișcat până-n adâncul sufletului și încălecă fără zăbavă: prelungirea acelei clipe i-ar fi ținut în loc și pe ceilalți, petrecuți până acolo de soțiile lor. Strunindu-și lăutele și lirele, un pâlț de ostași intonară un imn al lui Tyrteu urmat de primele măsuri ale marșului. Nu mai era timp de pierdut și, la un semn, porniră cu toții cântând voioși.

Nimeni n-ar fi zis că mergeau la război; era atâta voie bună și voioșie între ei toți, încât păreau să fi pornit într-un marș de plăcere. Aceleași simțăminte păstrară ostașii tot timpul, de-a lungul mărșăluirii lor, de la marginile Spartei până la capătul drumului lor. Pe unde treceau, părerile lăsate în urmă erau dintre cele mai bune. Nu încălcau țarinele, iar trecând prin cetăți cândva dușmane Spartei se arătau toți cuviincioși și cinstiți. Acești ostași ai lui Agis nu cereau nimănui nimic și lăsau pe toată lumea în pace. Mărșăluiau pe timp de noapte atât de încet, încât nici o pasăre nu se trezea din somn, iar dimineața, oamenii aflau cu mirare că trecuse oastea prin orașul lor. Toate acestea i se datorau tânărului rege care-și învățase ostașii să prețuiască noblețea popoarelor, arătându-le bună-cuviință și cinstire, omenindu-i pe cei mici și pe cei mari în egală măsură, și nu semănând printre ei teamă și groază. Învățătura lui era aceea de a nu face altora ceea ce ție însuși nu-ți place. Totul rostit cu atâta sinceritate, cu purtări atât de modeste, încât ai fi zis că regele

nu-i decât un cetățean oarecare, ceea ce tocmai făcea să fie ascultat cu drag. Străinii care vedeau această oștire nu-și puteau închipui că rânduiala oamenilor ei era opera noului rege, a acestui tânăr, ci vedeau mai curând în ea rodul asprei tradiții de disciplină a vechii Sparte; și își aminteau de purtările nepătate ale acestei oștiri spartane din anii trecutului ei de măreție, când stătuse sub cârma unor căpetenii precum neasemuitul Agesilaos¹, falnicul Lysandros² și vajnicul Leonidas³. Amintirea lor — își spuneau unii — își lăsase pesemne pecetea asupra tinerei oștiri, pe care tocmai o vedeau mășăluiind sub ochii lor. Căci n-aveau cum să știe că Agis, de curând înscăunat la domnie și neîncercat în războaie, era totuși părintele acestei oștiri: nu apucase într-adevăr să i se ducă vestea. Cine și-ar fi putut închipui, necunoscându-l îndeaproape, nestând umăr lângă umărul lui, nepășind alături de el către hotare, că din acel suflet de băiețandru, mai tânăr și mai fraged parcă decât al tuturor ostașilor săi, izvorau simțăminte atât de înălțătoare, puterea de îmbărbătare a unei oștiri întregi, năzuind către laurii biruinței. Nimic din înfățișarea lui nu-l arăta să fie rege al Spartei. Purta tunică obișnuită a ostașilor, și toate purtările lui dovedeau atâta hărnicie și cuviință, încât nimic nu trăda obârșia și demnitatea sa regească. Doar ascultându-l vorbind, văzându-l mai de aproape puteai simți darul ales al bogăției sale sufletești, vredniciile sale de rege fără pereche. Într-atâta de deosebite erau înzestările lui, încât orice om de bună-credință s-ar fi simțit bucuros să-l urmeze cu cinste și dragoste, până la marginile pământului. Din nefericire, tocmai această putere avea să-l piardă pe Agis, trăgând cu ea și osânda. Dar acestea toate se vor dezvălui treptat în cele ce urmează.

Cel ce se găsea în fruntea Confederației Ahaice, trebuia să îi aștepte pe spartani, potrivit înțelegerii, în afara cetății, într-un loc aflat chiar pe țărm, la sânul mării de lângă Corint. Oștirea lui Agis ajunse cea dintâi și poposi acolo, în așteptare. Tânărul rege ținu sfat cu ofițerii săi și cei doi efori care, după legea Spartei, însoțeau oștirea, spre a cumpăni cât mai bine, în ce fel anume

¹ Agesilaos al II-lea, pomenit și mai înainte, rege care a izgonit pe persi din Asia Mică, atingând cu oștirea sa vestita cetate Sardes în anul 396 î.e.n.

² Cea mai însemnată figură politică și militară a lacedemonienilor în războiul de treizeci de ani, dus împotriva atenienilor (431 — 401 î.e.n.).

³ Eroul bătăliei de la Thermopyle (480 î.e.n.). Plutarh pomenește aceste nume de eroi, fără a păstra ordinea lor cronologică.

aveau să stea de vorbă cu Aratos. Erau de față și Lysandros, Mandroklidas, Hippomedon, aliații lui cei mai apropiați, bărbați căliți în lupte îndelungate, ca să-și dea și ei cu părerea. Cu toții împărtășiră același punct de vedere, pe care, cu siguranță, l-ar fi împărtășit și ceilalți trei bărbați alăturați ceva mai târziu mișcării de înnoire a Spartei, pe nume Demoharis, Ampharis și Arkesilaos. Stavila se cerea pusă în calea oștirilor năvălitoare, în chiar acel loc, unde limba de pământ legând Argolida de Megaris se îngusta cel mai mult; acolo, înfruntarea celor două oștiri le-ar fi dat cei mai mari sortii de izbândă, vrăjmașii fiind împiedicați să se desfășoare și să se reverse pe un front larg în Peloponez. Dar Demoharis, Ampharis și Arkesilaos rămăseseră acasă, la Sparta, întrucât cel cu care Agis împărțea domnia era proaspăt înălțat pe tron și lipsit de pricepere, ceea ce ar fi însemnat ca mai toate grijile domniei să cadă, de fapt, pe seama lui Agesilaos. Era deci firesc ca hotărârile să fie luate și fără ei, cu atât mai mult cu cât ar fi fost, cu siguranță, de aceeași părere în privința locului celui mai bun pentru desfășurarea bătăliei.

Spre ceasul asfințitului, sosi la locui întâlnirii și Aratos în fruntea unei oștiri pestrițe, alcătuită din oameni din toate cetățile confederației. Descălecând de pe armăsarul său, își plimbă ochii preț de câteva clipe, asupra spartanilor care-i ieșiseră în întâmpinare, încercând să-și dea seama care dintre ei era Agis. Știa că trebuie să fie un bărbat foarte tânăr, dar privirea lui se tot oprea pe la alții. Nu și-ar fi putut închipui, într-adevăr, că acest băiețandru care nu purta pe umerii săi nici o haină scumpă, și care după vârstă ar fi putut să-i fie fiu, domnea asupra Spartei. Nu se putu convinge decât după ce schimbă câteva vorbe cu el. Agis îi ură bun venit cu o cuviință care era semnul ales al unei educații cu adevărat regești, apoi îl pofti pe Aratos în cortul său ca să se poată cunoaște mai bine: Aratos înțelese atunci prin ce virtuți deosebite domnea în Sparta acest flăcău chipeș și frumos. Departe de a se purta cu semeție și trufie, cum ar fi făcut poate alții, din toate vorbele lui se vedea cât de la locul lui este, cât de departe de el era râvna întâietății deșarte. Îl încunoștință pe Aratos că recunoștea dreptul său de conducător al războiului și că n-avea de gând să se împotrivească hotărârilor lui.

A doua zi dimineață, convorbirile fură duse mai departe în cortul lui Aratos. Acesta înfățișă punctul de vedere după care oastea etolienilor trebuia lăsată să intre în Peloponez fără vărsarea unei singure picături de sânge, ocolindu-se astfel orice

luptă nu numai sângeroasă, dar și îndoielnică. Ogoarele, zicea el, erau pustii, veneticii n-ar fi avut ce mânca și, lipsiți fiind de merinde, ar fi pierdut o primă bătălie, bătând în retragere de foame. Pe de altă parte, localnicii și ostașii confederației i-ar fi hărțuit fără oprire, întinzându-le curse la drumul mare, la răscrucile potecilor, pretutindeni pe unde ar trece oastea străină, alegându-se cu pârjol și pagube însemnate, fără ca nimeni să poată descoperi făptașii. Ostașii lor s-ar vedea siliți să trăiască zi de zi cu teama că moartea îi pânzește la orice pas. Peloponezul fiind de fapt o înfundătură, vrăjmașii și-ar putea muta de colo-colo taberele, fără însă să poată găsi vreo ieșire alta decât drumul întoarcerii: costul fiind mult mai mare decât câștigul, ei singuri ar hotărî în cele din urmă să-l părăsească.

Prin astfel de propuneri, Aratos pune de fapt la încercare puterea de judecată a băiețandruului venit să țină sfat cu el ca rege. Părerea lui Agis se deosebea însă de a lui. Sparta vedea lucrurile altfel: etolienii trebuiau ținuti cu orice preț la porțile Peloponezului, ca să-și primească astfel lecția, ei și toți cei care s-ar mai încumeta să le calce pământul. Altminteri, ce rost putea avea, și care mai putea fi temeiul Ligii Ahaice și al alianței cu Sparta? Înfrățirea cetăților lor ar fi ajuns de râsul lumii și și-ar fi pierdut buna faimă pretutindeni. După ce stărui bărbătește, lămurind toate temeiurile acestei propuneri, Agis adăugă totuși că va ține seamă de hotărârea lui Aratos, dar că-l va face răspunzător de orice întorsătură neplăcută. Chibzuind încă o dată Aratos răspunse că îmbrățișează totuși punctul de vedere al Spartei, care, la urma urmei, nu se deosebea de adevăratele sale convingeri de ostaș. Părerea lui era însă să nu pornească ei lupta, (care, cine știe, s-ar putea să nu mai aibă loc), ci să aștepte bine pregătiți, trecând la asalt doar în cazul în care etolienii ar fi început cei dintâi să se bată. Agis nu se împotrivi. Datina spartană voia ca la plecarea ostașilor într-un război, urarea mamelor lor să fie: „Pe scut, sau sub scut“, cu alte cuvinte „întoarce-te biruitor, ori mort“. Dar cine ar fi putut crede că cei pieriți în luptă nu lasă în urma lor dureri în inimi, și că cei de acasă, rămași singuri, nu-i plâng în tăcere? Războiul, într-adevăr, duce mereu la moarte tineri viteji, sortiți altminteri să fi trăit, lăsând în schimb, în urma lor șuvoiul lăuntric al durerii. A porni războiul cu nesăbuintă e tocmai de aceea o nebunie: a-l porni silit de împrejurări spre a-ți scoate țara din primejdie, spre a-ți ocroti familia și tot ce ai mai scump pe lume, este cu totul altceva: omul luptă atunci cu îndârjire și credință pentru

ocrotirea unor vieți. Astfel, cu înțelepciune judeca și Agis, atunci când dădu dreptate lui Aratos, învoindu-se să nu pornească ei războiul cei dintâi.

Oștirile se așezară în tabără și-și pregătiră în liniște întăriturile, săpând șanțuri, clădind metereze. Pe măsură ce etolienii auzeau zgomotul cazmalelor și sunetul lucrătorilor pregătind netulburați respingerea, cu atât începeau să se lase cuprinși de teama că războiul lor n-avea să izbândească și că, de fapt, era fără rost pornirea lui. Mai erau și alte împrejurări care prin ciudățenia lor îi țineau cumva cu mâinile legate. Serile, într-adevăr, spartanii se odihneau în jocuri și cântece nepăsătoare, ca și când s-ar fi aflat nu la război, ci la vreo serbare. În nopțile cu lună plină, recitau în cor minunate elegii închinat lui Endymion, chipeșul păstor iubit cu înfocare de Hecate, care-l adormise pentru totdeauna în văgăuna unei peșteri. Dar când vântul bătea dinspre tabăra spartană, etolienilor li se părea cu uimire că aduce pe aripile nopții sunet nedeslușit de țitere și lire. Și cădeau nedumeriți pe gânduri, căci se întrebau cum ar putea ei să învingă pe acești bărbați neînfricați care se pregăteau de luptă petrecând. Cum să te măsoari într-adevăr cu asemenea cutezanță? Etolienii chibzuiau toate acestea cumpănind cu grijă toate urmările faptelor pe care erau puși.

Fără de veste sosi atunci în tabăra spartană un sol al regelui rămas acasă, Kleombrotos. Crainicul venea cu două știri la Agis, una bună și plăcută, cealaltă tristă și îngrijorătoare. Începu cu cea dintâi, ca să aducă bucurie tânărului rege: regina îi născuse urmaș, un prunc dolofan și sănătos, cu ochii albaștri ca ai lui. Agis simți pe loc dorința arzătoare de a mistui depărtările, de a se afla înapoi acasă, lângă leagăn, să-și poată lua pruncul în brațe, să-și poată dezmiarda regina. Leși valvârtej din cort în liniștea nopții și se duse lângă calul său drag, primit în dar de la Teucros de ziua nașterii lui. Îl îmbrățișă și plânse pe grumazul lui, închipuindu-și astfel o clipă, că vorbește cu sufletul prietenului său răposat. Apoi se potoli și se așeză pe o piatră de unde ridică ochii spre crugul stelelor împânzind bolta cu pulberea lor luminoasă, coborând parcă până la pământ o scară de nestemate, și Agis simți imboldul să urce treptele ei, visând la creșterea odraslei sale, la gândul bun pe care avea să-l sădească în inima lui curată; la oamenii învățați pe care avea să i-i dea drept călăuză... Dar Hippomedon, vărul său ieși după el să-l readucă în cort. Căci înăuntrul, cu o privire gânditoare, solul venit

de la Sparta îl aștepta ca să-i aducă la cunoștință și cea de-a doua veste, mai amară, o veste pentru care cu greu își căuta cuvintele. Treburile mergeau prost la Sparta — zicea el — și bine ar fi fost dacă el, Agis ar fi putut fi de față. Solul nu vorbea limpede, deschis și parcă ocolea într-una câte ceva din cele ce se petreceau acasă. Agis însă, știindu-l credincios și cunoscându-i simțămintele, ghici din vorbele lui nedeslușite primejdia ce se întrezărea și înțelese că trebuia negreșit să se întoarcă printre ai săi. Ținu sfat cu cei trei aliați mai apropiați și toți fură de aceeași părere, cu atât mai mult cu cât începerea luptelor nu contenea să se lase așteptată. Avea însă de lămurit împrejurarea cu Aratos, față de care avea datoria de a nu părea că-și încalcă îndatoririle de aliat și de ostaș. Îi spuse fără înconjur care erau pricinile ce-l chemau să se întoarcă la Sparta, dându-i toate asigurările că, în caz de nevoie, s-ar întoarce cu toată oștirea fără nici o precupețire la hotarul dinspre Megaris. Aratos arată toată înțelegerea și-l lăasă să plece în pace, nu fără a-i împărtăși temerea sa că, în ceea ce privește Sparta, războiul părea să fie acum înăuntrul ei.

Acasă, treburile stăteau mult mai prost decât își închipuise Agis. Sunt împrejurări anume când cel rău devine și mai rău, când mârșavia naște culmea mârșăviei. Așa cum pe de altă parte, cel bun — în aceleași împrejurări — își poate arăta din plin toată cinstea și bunătatea. Căci o mare greșală este să te lași înșelat atunci când, în împrejurări prielnice, cei rău își poate ascunde nevolnicia arătându-se cumsecade, ca cei drepți și slabi de înger să-l socotească sfânt și drept; tot astfel, greșit ar fi să fie aspru judecat cel drept pentru cine știe ce greșală săvârșită în împrejurări nefericite... Cel rău și viclean, tot rău și viclean rămâne în pofida ocrotirii împrejurărilor, după cum cel bun, tot bun rămâne în pofida tuturor, și drept ar fi să i se ierte, tocmai de aceea, greșeala.

La Sparta, în tot acest răstimp, Agesilaos începuse să-și dea arama pe față, iar bătrâna Arhidamia se convingea, cu ochii ei, tot mai mult de toate aceste adevăruri. De bună seamă, înțeleaptă și pricepută la oameni, văzuse întotdeauna, sub toate înfățișările lui, un ins fără convingeri adânci, un viclean și un hrăpăreț. Tocmai de aceea nu-l putuse prețui niciodată, chiar dacă nu pomenea despre asta, căci era fratele norei sale și n-avea nici o plăcere să stârnească pricini de supărare, stricând prin aceasta buna înțelegere din casa lor. Ar fi putut în schimb să-l mustre și să-l judece aspru între patru ochi, dar și asemenea

dojeni i se păruseră zadarnice. Mâhnitor era faptul că mulți se lăsaseră duși de nas pornind de la fățarnicia purtării sale de la început, când se arătase de aceeași părere cu tinerii în legătură cu nevoia unor înnoiri în Sparta, ca mai apoi, să-și schimbe părerea cu totul, când nici un fir de ață nu-l mai trăgea într-acolo. Căci lupul schimbă părul, dar năravul, ba: poate ieși pe ascuns din văgăuna sălașului său, se poate gudura făcând pe câinele credincios, anume ca să-i intre omului în ogradă și apoi să sară la beregată, să sfâșie și să ucidă. Bătrâna Arhidamia știa pe de rost toate dedesubturilor acestei învățături, iar pilda purtărilor lui Agesilaos, nu făcea decât să i-o împrășteze. Folosind prilejul potrivit al absenței lui Agis, nu se mai sfia deloc să-și dea în vileag bicsnicia sufletului său de lup. Într-adevăr, cine i-ar fi putut sta în cale să-l oprească? Agis și ai săi erau departe, la război, și cine putea ști dacă aveau să se mai întoarcă vreodată... Celălalt rege, Kleombrotos, era un ins șters și molatec lipsit de pricepere la oameni. Nu-l ducea mintea mai departe decât până acolo încât să fie grijuliu să-și păstreze scaunul. Dintre efori, doi — după lege — erau plecați cu oastea. Un altui căzuse bolnav și zăcând cu frica morții în sân, nu mai dădea doi bani pe nimeni și nimic. Singurul efor cu conștiința curată, care se împotrivise cu dârzenie lui Agesilaos, era cel care pornise spre hotare, la Isthmia spre a dezvălui lui Agis cele ce se petreceau la Sparta, și încă nu apăruse...

Bătrâna Arhidamia nu mai știa nimic de soarta lui, întrebându-se chiar dacă nu pierise rătăcit pe drum, sau răpus de ucigași plătiți, ceea ce nu era deloc cu neputință. Căci cine l-ar fi putut opri pe Agesilaos de la vreo ticăloșie cât de mare? Sora lui, în vinele căreia curgea același sânge? Teama de alte tulburări și mai mari încă? O bătrână neputincioasă cum se simțea și era Arhidamia? Agiata, o plăpândă femeie cu prunc? Într-adevăr, femeile erau mai mult cu gândul la copilul ce trebuia să se nască și la ocrotirea lui, năuce de bucuria așteptării și primirii pe lume a vlăstarului regesc. Mai erau alții care să-l fi putut opri? Dimoharis, Ampharis, Arkesilaos? Aceștia nu umblau decât împreună, și dacă unul s-ar fi codit cumva, se împrăștiu cu toții. Numai tustrei puteau fi de folos cuiva sau unei cauze, și tocmai acest lucru nu scăpă vicleniei lui Agesilaos. Trase mai întâi în cursă pe nestatornicul Arkesilaos, care o dată cu noile rânduieli ar fi pierdut orice prilej de înavuțire pe seama căsătoriei sale cu văduva nepotului său. Arkesilaos, odată câștigat, intră în vorbă, căutând să-i lămurească și pe ceilalți doi,

arătându-le cât de prostește se lăsaseră convinși de noutăți, pe cât de nebunești, pe atât de neîncercate, și îi pofti să chibzuiască în tihnă la toate cele ce îi așteptau, și cât de puține foloase, cât de multe ponoase aveau să tragă de pe urma așa-numitelor primeniri. Tertipul lui Agesilaos reușea din plin. Agis cu ai săi se aflau departe, cuvintele lor de îmbărbătare și lămurire nu mai aveau putere și, unul câte unul, cei rămași la Sparta păreau că se dezmeticesc lepădând convingerile sădite în inimile lor cu atâta înfocare de tânărul rege; era ca și când toate fuseseră o haină de sărbătoare, dezbrăcată fără părere de rău, odată sărbătoarea terminată. Purtarea lor s-ar mai fi putut asemena cu a celor care, cocoțați pentru o raită sărbătorească pe stadion în carul altuia, îl părăsesc sărind în grabă de teama ca nu cumva să se răstoarne, din fugă, o dată cu el.

În acel timp se nimeri ca Ampharis să-și mărite fata și să vrea să-i facă o nuntă bogată, ca de om al curții. Era departe de el gândul de a pune puțină înfrânare și cumpătare în acea împrejurare, ținând seama de faptul că Sparta era pe picior de război. Mai mult chiar, merse până acolo cu necuviința, încât cerși Agesistrategi, cu împrumut, hlamide și alte odăjdii scumpe, giuvaericele și tacâmuri de la palat, pentru ospățul nunții pe care-l voia stropit cu vin din pocale de aur bătute cu pietre scumpe, din cele primite în dar de la străinii prieteni ai Spartei. Agesistrata șovăi, mai cu seamă că toate giuvaericelele și întregul tezaur al coroanei era în stăpânirea Spartei, nu a familiei domnești: în cele din urmă se înduplecă să i le dea cu împrumut, gândindu-se că, în acest fel, făcându-i pe plac, și l-ar putea avea alături, credincios mai departe fiului ei. Dar, ca de obicei, mărinimia nu avu parte de răsplată, ci dimpotrivă, căci binele făcut celor nevolnici se dovedește aruncat în vânt, când nu vine chiar să se răzbune asupra celor darnici: căci dând apă la moară răului, omul își face doar dușmani, gata oricând să i se ridice în cap. Dar despre toate urmările acestor întâmplări va fi timpul să vorbim mai târziu.

Într-adevăr, mai însemnată decât orice era mișelia nelegiuirilor săvârșite în chiar acel timp de Agesilaos. Ca și când foloasele de pe urma prescrierii datoriilor nu ar fi fost îndeajuns de mari pentru îndeostularea lăcomiei sale, se porni mai departe, cu ahtiere, după alte agonisiri nedrepte, trecând cu seninătate peste faptul că asemenea purtări nevrednice aruncau umbra cea mai urâtă asupra dregătoriei sale de dinast și mare efor, de la care, în primul rând, era de așteptat păzirea cu sfințenie a

legilor. Pentru el totul devenise, cu nerușinare, un mijloc și o treaptă spre câștiguri tot mai mari, căci nu se mai da în lături de la nimic pentru aceasta. De pildă, fără a se sinchisi de nimeni și de nimic, trecu la sporirea de două ori a dărilor din rodul ogoarelor. Zadarnic se plângea lumea că n-avea de unde plăti, el rămânea surd și neînduplecat, învârtoșat în nedreptate și sigur pe sine, ca omul ce știe că n-are de dat nimănui socoteală de faptele lui.

De Kleombrotos care se dovedise un molatec, lipsit de orice părere, nu îi păsa câtuși de puțin, și deși era rege, nu-l mai băgă în seamă. Agis plecat la război era pentru el o rudă, nicidecum o piedică, și tocmai de aceea vorbea despre el cu oarecare cuviință, dar nimic mai mult. De părerea fiului său, Hippomedon, se sinchisea prea puțin. Cât despre nora sa, care zadarnic încerca să-l mustre, spunându-i pe tăcute ce tată nevrednic vedea în el, Agesilaos se prefăcea că nu pricepe nimic. Și poate chiar așa era, având în vedere cât de căpos era. La fel însă îl mai priveau și alții, tot mai mulți cetățeni cinstiți ai Spartei, în ochii cărora începuse să mocnească ura. În spatele lui oamenii începuseră să șușotească, cei mai îndrăzneți se gândeau să pună la cale descăunarea lui. Unul dintre oamenii lui de încredere află însă de aceasta și-i șopti că-i paște o mare primejdie: oricând, oriunde, oricine i-ar fi putut înfige cuțitul răzbunării în spate; oricând, oriunde, o săgeată ticăloasă i-ar fi putut străpunge inima. Gândul la o astfel de moarte atât de fulgerătoare îl tulbură și-l făcu să calce la rândul său pe urmele tuturor celor urâți de obște și de popor: se înconjură de oameni de nimic, pricepuți însă la mânăuirea cuțitului și, plătindu-i ca să-i fie credincioși, îi presără pretutindeni pe unde treceau drumurile lui. Plata acestor haimanale se făcea — cum este de la sine înțeles — din dările pe care le scotea pe spinarea săracilor, cei ce trudeau din greu spre îmbuibarea sa. Nu era nimic de mirare de vreme ce puterea stăpânea cu forța, rezemată și hrănită zi de zi din sărăcia și lipsurile celor mulți. Dar ca și când acestea toate n-ar fi fost de-ajuns, haimanalele plătite să-l păzească pe Agesilaos, se prefăcură încetul cu încetul în tot atâția zbiri pentru bietul popor, căci fiecare se socotea stăpân pe locul lui, ca și marele efor pe scaunul său de dinast. Astfel că, în scurt timp, Sparta se umplu de ciurde de tirani mărunți, lipsiți de orice conștiință. Într-acestea, întărâtarea și vrajba celor asupriți și chinuți creștea ca un val, iar dușmanii înnoirilor mai înainte cerute de Agis, răspândeau pretutindeni zvonul că tot ce se

Întâmpla, tot ce devenea de neîndurat pentru popor, se datora în întregime lui Agis, de vreme ce el însuși își lăsase unchiul dinast să țină cârma Spartei în mâini pe timpul războiului.

Și astfel, în timp ce tânărul rege se întorcea din tabăra de război, curat de orice vină, la Sparta uneltitorii îi pregăteau capcanele celui mai aprig deznodământ. Agesilaos, în tot acest răstimp, ținea sus și tare să aducă tuturor la cunoștință că, și după înapoierea lui Agis și încheierea timpului, toate aveau să rămână neschimbate, căci avea să stea efor mai departe, pe toată viața, pe totdeauna. Asemenea amenințare reușise să scoată lumea din minți, dând imbold doar celor care se împotriveau înnoirilor prevestite, dându-le chiar prilejul cel mai nimerit să le nimicească.

Capitolul VIII

Agis tocmai străbătea grăbit Argolida în drumul întoarcerii sale spre Sparta... Coborând astfel spre miazăzi, împreună cu oamenii săi, o întâmplare nenorocită îl sili la un popas neprevăzut care îl făcu să piardă două zile. Înaintând pe marginea unui drum gloduros, calul său preaiubit se poticnise, alunecând în cădere pe un povârniș rău unde își zdrobise piciorul și burta. Agis nu se putea îndura să-l părăsească în starea aceea, în crucea acelei sălbăticii. Era doar calul pe care-i primise în dar de la Teucros și i se părea că o parte din sufletul prietenului său sălășluia mai departe într-însul; calul, de altfel, îi arăta o mare dragoste, îi căuta mângâierea și, mai mult, avea un dar al presimțirii ori de câte ori îl păștea vreo primejdie: atunci necheza mai tare ca și cum ar fi vrut să-l înștiințeze să se apere. Agis ținuse nespus de mult la acest bidiviu căci îi înțelegea graiul. Pe de altă parte, calul acesta credincios îi amintea de galopurile lor tinerești de la țară, de toate călătoriile făcute pe vremuri împreună cu Teucros, de clipele fericite când înotau în apele de cleștar ale râului Eurotas, și de asemeni, de zilele de tabără de curând încheiate. Pentru nimic în lume nu ar fi putut părăsi ca pe un nimeni, în durerea lui, acest suflet de frate... Era cu neputință să nu stea să-l îngrijească, încercând să-i aline suferința, ba să-l tămăduiască chiar, dacă ar fi putut. Făcu tot ce-i stătu în putință, chemă pe medicii oastei pricepuți la răni, îi rugă să facă tot ce

era de făcut... Dar, zadarnic, calul pierduse prea mult sânge și nemaivând nici o scăpare, trăgea să moară. Lui Agis i se strângea inima de durere văzând privirea mută a animalului, rugându-se parcă de el; în cele din urmă tot chinul i se curmă și își dădu sfârșitul. Agis rămase foarte îndurerat de această pierdere, pe care, totodată, o luă ca un semn rău. Posac și nemângâiat, îl îngropă și porni din nou cu oastea la drum, lăsând în urmă Argolida.

Vestea întoarcerii lui Agis stârni mare vâlvă în Sparta. Toți cei care erau împotriva schimbărilor de el începute, nădăjduiseră să nu-l mai vadă niciodată, căci credeau că va muri în război și abia văzând că se întoarce începeau să priceapă ce urmări avea să aibă venirea lui acasă. Căci ce era de așteptat de la un om drept și cinstit cum era Agis? Nu și-ar fi cruțat unchiul, ci l-ar fi scos din dregătorie, ar fi cerut poporului iertare pentru greșeala săvârșită, ar fi trecut la pedepse împotriva tuturor celorlalți care își încălcaseră cu nerușinare puterile încredințate. Toată obștea și-ar fi strâns iarăși rândurile în jurul lui, așteptând împlinirea făgăduințelor. Având dovada de netăgăduit a felului necinstit în care unchiul său, Agesilaos trăgănese lucrurile, s-ar fi străduit să recâștige tot timpul pierdut, luându-și asupra lui cât mai multe sarcini, cu gândul de a duce cât mai repede la capăt primenirile făgăduite, și de a pune odată pentru totdeauna capăt oricăror împotriviri. Marea cotitură s-ar făptui curând și nimic pe lume nu i-ar mai putea sta în cale. Decât, poate, o stăvilire fulgerătoare, care să înăbușe în fașă prima mișcare a lui Agis. O asemenea stavilă ar fi putut fi readucerea lui Leonidas pe tron, pe temeiul că Kleombrotos s-ar fi arătat nepriceput, iar cetatea Spartei nu putea rămâne, în lipsa lui Agis, fără rege. Pornind de aci, toate ar fi fost mult mai ușoare. Leonidas punând iarăși mâna pe cârma cetății, s-ar fi răzbunat împotriva tuturor acelor care-l alungaseră, înlăturând fără milă pe toți care-l stânjeniseră.

Lucrul cel mai greu era săvârșirea grabnică a acestei schimbări, înaintea sosirii lui Agis. Uneltitorii nu mai pierdură timpul ci se puseră neîntârziat pe treabă, trimițând solie chiar în noaptea aceea, la Tegea, să-l aducă pe Leonidas înapoi pe tron. Îl sculară iute din somn, îl îmbrăcară, și fără prea multă vorbă îl urcară în car. În cea mai mare taină fusese, înainte de aceasta, prins Kleombrotos, luat pe neașteptate din patul lui în timp ce dormea și legat, dus apoi pe sus și închis sub pază într-o șură îndepărtată, de unde nici un strigăt nu i se putea auzi; spre ziuă, uneltitorii putură să se înfățișeze lumii înștiințând poporul Spartei

că Leonidas cel atotputernic era din nou regele lor. El însuși apără în poarta palatului și căutând în chip viclean să-și atragă vocile potrivnicilor săi, recunoscă smerit că multe, într-adevăr, nu merseseră bine, dar că pornind la drum nou, cu toții aveau să aibă grijă să îndrepte cele strâmbe. Vorbe isteț ticluite, plăcute auzului, îndeobște la îndemâna tuturor demagogilor, dar care mai întotdeauna sunt menite să rămână vorbe goale. Poporul asculta încrezător și — cum printre ei se aflau și unii puși anume să-l ponegrească pe Agis, cum că nu îndeplinise nimic din ceea ce făgăduise — mulți începură a gândi că față de secătuirea la care fuseseră ținuți de Agesilaos, Leonidas s-ar fi putut arăta ca o rază de nădejde prevestind revenirea la timpuri mai bune. Cu siguranță că avea să-l alunge pe zbir punând capăt nemiloaselor dijmui și spaimei datoriiilor, își ziceau mulți dintre ei. Mai bine deci cu Leonidas decât cu năpasta adusă Spartei de un rege tânăr și nepriceput. Mulți chibzuiau în acest fel sastisiți de atâtea rele și nedreptăți.

Pe când la Sparta se petreceau toate astea, Agis ajunsese cu oamenii săi la Tegea. Întrucât căzuse noaptea, nu mai intră în cetate, ci poposi în afara zidurilor, sub cerul liber, ca oștirea să se poată bucura de o scurtă odihnă, iar dimineața să pornească mai departe la drum către Sparta. Întâmplarea făcu însă ca Hippomedon să iasă din cort și, prin întuneric să audă sporovăială unui drumeț din Tegea, povestind tot ce se petrecuse în noaptea din ajun în cetate. Cum veniseră solii din Sparta, cum îl luaseră pe sus pe Leonidas, ca să-l aducă iarăși pe tron. Vestea, după cum era de așteptat, l-a tulburat foarte pe Hippomedon: își dădea seama că cele petrecute la Sparta erau nu numai îngrijorătoare, dar de-a dreptul primejdioase, și că se cereau luate măsuri neîntârziate. Dar mai înainte de orice voia să se asigure de adevărul celor auzite, să afle întocmai tot ce se întâmplase; socoti ca atare mai bine să pornească de unul singur spre Sparta și să se strecoare acolo fără să fie recunoscut spre a cerceta cu de-amănuntul, la fața locului, totul, de-a fir-a-păr, iar apoi să revină între ai săi aducând tânărului rege și oștirii veștile adevărate. I se păru că așa era mai cuminte și încredință planul său lui Mandroklidas și Lysandros, rugându-i să nu spună nimic lui Agis spre a nu fi împiedicat să plece. Îi făgăduiră — neliniștiți și ei de cele auzite, dându-i și un cal de schimb, ca să-l înlocuiască pe al său și să nu întârzie. Se înțeleseseră repede, în cuvinte puține, toate pline de miez. Mai multe ar fi fost fără rost.

Plecă din tabără fără nici un zgomot, să nu prindă nimeni de veste, apoi, pe măsură ce se îndepărtă, o porni valvârtej în galop. Gonea iute peste văgăuni și coclauri lăsând celălalt cal să alerge de unul singur înainte. Lumina lunii care-i cădea din spate îi lungea umbra făcând-o să plutească uneori pe spinarea celui alt cal, ca și cum ar fi fost însoțit de năluca unui tovarăș de drum. Alergară noaptea întreagă astfel, Hippomedon gândind și cumpănind cu acea umbră, ce avea de făcut după toate câte aflase și mai avea de aflat, întipărindu-și-le bine în minte. Chibzui tocmai de aceea că era mai bine să nu intre în Sparta de-a dreptul. Își priponi caii în afara zidurilor și așteptă să se însereze ca s-o poată lua pe ascuns spre casă. Ajuns în prag bătut, și încetișor își chemă nevasta. Ea deschise repede și văzându-l rămase înmărmurită. Se îmbrățișară și intrară neîntârziat la adăpost unde schimbă primele gânduri despre toate cele întâmplate. Ea îi povesti totul, oarecum șovăitoare, și despre nemăsura strigătoare la cer a tatălui său.

— N-ar avea nici un rost să-ți ascund adevărul, oriunde te-ai duce să întrebi ai afla de două ori mai multe.

Era într-adevăr de prisos să-l scutească de ceea ce știa o lume întreagă. Hippomedon avea deplină încredere în ea, știa că nu mințea niciodată. Era mai bine că auzea de la ea nesăbuița tatălui său, decât să îndure rușinea de-a le afla în târg, de la alții. Aprins de mânie și împins de simțul datoriei, așa cum îl sfătuisese toată noaptea umbra care-l însoțise la drum, nu mai putu ține seama că vinovatul era propriul lui tată; se năpusti în ușa lui, căci casele lor erau în aceeași curte, acolo unde Agesilaos se zăvorâse posomorât și înspăimântat de moarte. Când dădu ochii cu fiul său, prinse inimă, gândind poate că o întorsătură neașteptată a lucrurilor avea să-i aducă o porțiță de scăpare.

— Fiule! îi strigă el, bine ai venit, te așteptam!

— De ce să mă aștepți? sări fiul necruțător. Ca să-ți împărți fărâdelegile cu mine?

Și nemernicul înțelese neîntârziat pricina pentru care îi năvălise fiul în casă. El putea fi pedepsitorul și era prea târziu ca să se mai ferească. Hippomedon puse mâna pe un ciomag și se răsti la el fără pic de milă:

— Nimic din ce-i frumos n-ai prețuit, tată? Nici măcar de mine nu te-a durut, știind foarte bine că nu trăiesc decât pentru Sparta?

Hippomedon nu așteptă răspunsul — ce-ar fi putut să-i spună la urma urmelor? — ci începu să-l croiască nemilos, deși, de

fiecare dată când ridica mâna, îl dureau în suflet. Dar datoria îl îndemna să-l pedepsească trecând peste durerea de a da în propriul său părinte. Și cu cât Agesilaos urla mai tare și mai îngrozit, cu atât Hippomedon suferea mai mult, abia reușind să-și înăbușe plânsul. Îl lovea fără îndurare, de parcă și-ar fi vărsat toată mânia în săvârșirea acestei datorii nevoite. Nimic nu-l mai putea înfrâna, nici măcar brațul soției, care auzind strigătele alergase după el rugându-l să se oprească și să-și pedepsească tatăl mai curând printr-un adânc dispreț.

— Tatăl meu nu va fi niciodată în stare să priceapă asemenea lucruri, îi răspunse Hippomedon, fiecare trebuie lovit acolo unde-l doare.

Și dintr-o dată găsi altă pedeapsă, mult mai potrivită. Cât ai clipi se repezi la o secure ce îi stătea la îndemână și se porni să spargă cu furie cele două lăzi în care Agesilaos își ținea ascunși galbenii și celelalte agoniseli. Apoi deschizând fereastra începu să arunce în stradă — de parcă ar fi înnebunit — bani, giuvaeruri și pocale de aur, care se rostogoleau zăngănind pe lespezile străzii.

— Iată pentru ce le-ai tot agonisit!... Luați-le, spartani! striga el spre trecătorii adunați afară.

În acea clipă, Agesilaos turbă cu totul și începu să urle ca un apucat, ca și când cineva ar fi sărit să-l omoare. Țipa ca din gură de șarpe și blestema. La strigătele lui, oamenii începură să se adune de peste tot și văzând cu ochii lor ce comori adunase de pe spinarea obștei, fură cuprinși cu toții de o furie sălbatecă, ba unii, dezlănțuindu-se, începură la rândul lor să-l lovească.

— Lasă-l pe seama noastră, îi strigau lui Hippomedon, te scutim noi de el.

Trăgeau de jefuitorul lor târându-l în drumul mare, unde pâlcuri de calici alergau să înhațe — precum niște păsări de pradă — galbenii și tot ce le cădea în mână. Groaza bătrânului îi întărâta parcă și mai mult. Însăimântată, nora lui își chemă bărbatul să-i pună în vedere să-i oprească.

— Ajunge, îl dojeni ea cu asprime, or să-l omoare, ajunge, oprește-i!

Hippomedon își reveni căutând să-și scape tatăl din mâna celorlalți. Dar lucrul nu mai era câtuși de puțin ușor, oamenii care îl împresuraseră erau tot mai numeroși și dornici de răzbunare. Cine să-i mai poată opri? A lupta singur împotriva unei gloate întregi era o nebunie. Soției lui Hippomedon i se făcu milă și-i ieși în întâmpinare.

— Oameni ai Spartei, le strigă ea. Bărbatul meu și-a închinat întreaga viață cetății acesteia. Sparta îl cinstește pentru faptele lui de viteză. N-a cerut niciodată răsplată pentru ceva. Acum vă cere și el un singur hatâr: pe tatăl său. Lăsați-l în seama lui. Dovediți-i că și voi îl prețuiți cum se cuvine.

Doar astfel reuși să-i înduplece, atingându-i în mândria lor. La căderea nopții, istovit, Hippomedon izbuti să-și scoată tatăl ascuns într-un car, afară din Sparta, ca să-l ducă cât mai departe, într-un loc pustiu, dincolo de zidurile din afară, să nu mai știe nimeni de el...

Tot ceea ce a urmat s-a desfășurat în grabă și într-o mare învâlmășeală. De îndată ce Leonidas ceru sprijinul mulțimii făgăduind să fie pe plac poporului, se grăbi să-și satisfacă setea de răzbunare și să-și asigure deplin puterea. Țelul său era de a-l înlătura pentru totdeauna pe celălalt rege — la nevoie chiar ucigându-l — căci îl socotea răspunzător de alungarea sa de pe tron; ca și pe ginerele său Kleombrotos, care nu șovăise o clipă să-i ia locul, ca și când n-ar fi așteptat decât să-i smulgă sceptrul din mână. Dădea uitării faptul că Agis îl scăpase din mâinile lui Agesilaos, atunci când acesta se pornise să-l prindă la Tegea, uita că dacă se mai afla în viață, stăpân iarăși pe tron, i-o datora tot lui. Dar Leonidas nu mai putea ține seamă de nimic, căci vedea în Agis cea mai mare primejdie. De altfel, făgăduise celor care-l aduseseră înapoi la domnie, să zădărnicească orice schimbare. Or, aceasta nu era cu putință decât înlăturându-i cu totul pe ceilalți. Kleombrotos, chiar fiind bărbatul unicei sale fiice, se cuvenea să-și ia și el plata convenită pentru nestatornicia lui. De ce nu chibzuise că fura pe tatăl soției sale, gata să calce și peste cadavrul lui spre a urca treptele tronului? De ce nu se gândise și la soția lui, Hilonida, refugiată alături de el în templu, purtând încă haina îndoliată, de durere pentru tatăl ei. De ce nu fusese Kleombrotos la înălțimea menirii sale de fiu și soț? De ce nu-i fusese milă de ei? Nici el, Leonidas, n-avea să aibă acum milă. Nici pentru el, nici pentru Agis, celălalt bazileu răspunzător de toate.

De la primele lui cuvinte fiica lui înțelese ce avea de gând. Și mai înainte de orice, se grăbi să-și scape bărbatul. Căută să pună mâna pe cheia închisorii și de îndată ce făcu rost de ea, pătrunse pe ascuns în temniță, dezvăluindu-i planurile tatălui său. Apoi își aduse copiii să-i sărute în grabă și îl împinse afară, șoptindu-i îndemnul:

— Nu mai sta pe gânduri, iute la templu!

Kleombrotos se avântă afară, dar paznicii prinseră de veste și porniră să alerge după el. Îl urmăreau cu îndârjire în timp ce el cu sufletul la gură, gâfâia să ajungă la adăpost. Dar templul de aramă al „rugătorilor” închinat zeiței Athena, se afla destul de departe de acel loc, către pădure, așa că, temându-se să nu-l ajungă din spate urmăritorii, se strecură iute lângă altarul lui Poseidon, într-un locaș mai apropiat de locul unde se afla.

Curând, vestea răspândindu-se în toată Sparta, ajunse și la celălalt palat, o dată cu toate amănuntele despre isprăvile lui Hippomedon. Cuprinse de neliniște, cele trei femei începură să se teamă. Dacă Leonidas arătase atâta mânie ginerelui său, de ce s-ar fi purtat mai bine față de celălalt rege la întoarcerea lui? Nu era nici o îndoială că îi purta gând rău. Lucrurile trebuiau neapărat stăvilite din timp. Agesistrata copleșită de necazul abătut pe capul fratelui ei, nu mai ținea seamă de cine avea dreptate și cine ba, socotindu-se neputincioasă pentru a da orice sfat folositor. Mai ageră se dovedi bătrâna. Își sfătui nepotul mai mic să pornească fără preget la drum ieșind în întâmpinarea fratelui său încă înainte ca acesta să se apropie de cetate, ca să-i aducă la cunoștință noua întorsătură a lucrurilor. De vreme ce avea cu el oștirea și era însoțit de cei mai vrednici tovarăși ai săi — Mandroklidas și Lysandros — să se îndepărteze în grabă. Tânărul plecă imediat. Dar Agiata merse mai departe și nu se mulțumi cu atât: ea nu uitase făgăduința făcută bărbatului său la plecare, când își luaseră rămas-bun lângă șanțurile zidurilor, anume, că avea să-l aștepte în același loc, la întoarcere. Credincioasă deci cuvântului său, mai ales că îl știa în primejdie, se pregăti să-i iasă în întâmpinare la intrarea cetății, arătându-i toată îngrijorarea ei, cerându-i și dându-i sfaturi despre cele ce aveau de făcut. Nu stătu mult pe gânduri și nu se mai sfătui cu nimeni. Își înfășură copilul strângându-l bine la piept și, convinsă că avântul tinereții e un scut de nebiruit, se zori în fuga mare spre porțile cetății. Dar odată ajunsă acolo, trebui să stea în așteptare ceasuri întregi. Trecătorii care o zăreau se gândeau de bună seamă la minunile pe care le poate face iubirea adevărată atunci când trece peste orice piedici fără să-i pese de nimic: până și o regină nu mai ține seamă de nimic, când dragostea o mână și când singurul ei gând este cum să-i fie de folos bărbatului iubit în care crede.

Dar în cetatea Spartei se desfășurau, în tot acest timp, cu totul alte lucruri. Leonidas scos din minți de furie, deoarece Kleombrotos îi scăpase printre degete adăpostindu-se în templul

lui Poseidon, porni cu trei cete de ostași înarmați până-n dinți, cu care împresură templul, astfel încât fugarul „rugător” să nu mai poată ieși nici până în curtea lăcașului ca să bea apă de la fântână.

Spre surprinderea multora, Hilonida, soția celui urmărit și fiica urmăritorului, sosi la fața locului cu cei doi copii ai săi, purtând veșmânt de doliu și pătrunse în templu spre a se alătura soțului ei. Nu era totuși nimic de mirare pentru cei care o cunoșteau pe Hilonida, o femeie cu un puternic simț al datoriei și ale cărei purtări fuseseră drepte în toate împrejurările. Într-adevăr, și atunci când tatăl ei fusese primejduit și se ascunsese în templu, își lăsase acasă soțul și copiii, căci datoria ei de fiică o îndemna să fie alături de el ca sprijin și mângâiere în nenorocirea lui. Iar după surghiunirea părintelui său la Tegea, îi împărtășise amărăciunea purtând semnele doliului și sfădindu-se deseori cu soțul ei, pe care îl socotea răspunzător de jalea și nenorocirea tatălui ei. Acum, când soțul ei era cel fugărit, aceeași datorie o îndemna să fie nevastă și mamă credincioasă, alăturându-se lui cu copiii, încercând să-l scape. Zadarnic Leonidas, cu puterile sale de rege, îi striga să-și ia copiii și să iasă afară, ea stătea pironită cu ei în ușa templului, ba chemă și pe Kleombrotos să stea alături de ei și împreună cu toții șezură umili și îndurerați pe trepte, Hilonida cu o mână îmbrățișându-și soțul, cu cealaltă copiii. Cu părul despletit după fugă, chinuită și înlăcrămată, spuse regelui și părintelui său următoarele cuvinte:

— Tată, tunică mea de doliu și mâhnirea mea nu le port astăzi din nou pentru bărbatul meu, le port de când am fost alături de tine în templu. De atunci și din tot timpul surghiunului tău. În tot acel timp, cât ai fost lipsit de putere și de sceptru, am purtat în inima mea acest doliu și-am suferit. Acum, când tu ți-ai regăsit mărirea și coroana, port iarăși doliu și mă chinui, căci vrei să îmi omori bărbatul pe care-l iubesc din fragedă fetie. Ce ai de spus la toate astea?

Tăcu un timp. Lacrimile îi brăzdau chipul, cuvintele ei erau înecate de plâns, iar copiii văzând-o astfel lăcrămau și ei în tăcere. Strânși împreună, umăr la umăr, cu toții erau ca un izvor viu al durerii și deznădejdiei, iar trecătorii care se apropiau să-i vadă, erau mișcați și ei până la lacrimi de amărăciunea lor. Dar Hilonida, cu ochii împăienjeniți de lacrimi, părea că nu mai vede nimic în jur. Privirile ei căutau pironite la răzbnătorul ei părinte pe care îl implorau. După un timp mai adăugă că nimeni n-avea dreptul să-l învinuiască pe soțul ei, căci în frământarea și

Învălmășeala care domneau la Sparta, era cu neputință ca toți să fie de aceeași părere asupra vinovatului. Fiecare după judecata sa putea crede că e unul, sau altul. Apoi văzând că nici vorba bună și rugătoare, nici lacrimile nu-l puteau convinge, îi spuse și ce hotărâre luase:

— Dacă stăruie să-l ucizi, află că vei ucide de două ori cu propria ta mână, fiindcă înaintea lui mă voi omorî și eu. Cum m-ar mai răbda inima să trăiesc mai departe printre celelalte femei ale Spartei, când nici bărbatul, nici tatăl meu nu se îndură de rugămintele mele? În ochii tuturor nu aş mai fi altceva decât o soție și o fiică nevrednică, demnă numai de dispreț: la vremea când erai prigonit, Kleombrotos avea tot dreptul să facă ce-a făcut, deși eu nu eram de aceeași părere; dar acum, omorându-l, ai arăta tuturor că el avea dreptate și că într-adevăr, mai presus de orice, pui folosul domniei tale, mergând până la a călca în picioare viața copiilor tăi.

Istovită de durere amuți și își lipi fața, răvășită de suferință, de fruntea lui Kleombrotos, uscându-și lacrimile în părul lui. În acea clipă abia își dădu seama de lumea adunată în jurul lor. Dar nu avea pentru ce să se sinchisească și nici nu se clinti, după cum neclintiți rămaseră și cei doi copii din brațele ei. Stăteau cu toții nepăsători și resemnați ca și când ar fi așteptat și ei să fie uciși. Lumea era adânc mișcată. Toate privirile începură să se îndrepte spre rege, pironindu-se asupra lui stânjenitor de aspru. Astfel că, după un timp, începu să se sfătuiască cu prietenii care-l însoțeau, și în cele din urmă, îi porunci lui Kleombrotos să se ridice și să plece, părăsind nu numai templul, dar și Sparta, într-un surghiun de bunăvoie. Apoi cu glas mai blând își rugă fiica să rămână cu el, să nu-și părăsească părintele care tocmai îi iertase soțul, ci să vină împreună cu copiii ei sub acoperișul palatului său, acuma pustiu. Era rândul regelui să se roage de ea, căci ochii minții lui vedeau singurătatea care-l aștepta ca o amenințare. Zadarnic însă, căci Hilonida credincioasă bărbatului hărăzit ei de soartă, se ridică împreună cu el și amândoi, cu copiii în brațe, ca o familie cu adevărat unită, intrară cu evlavie în templu și aduseră prinos de mulțumire zeului salvator. Apoi părăsiră locașul făcându-și loc tăcuți prin mulțime.

Privind-o așa cum era, cu hainele răvășite, dar cu chipul luminat de pace, pășind senină alături de soțul ei, oamenii se gândeau la norocul lui Kleombrotos, care la urma urmei, nu avea ce să deplângă plecând în surghiun cu o asemenea soție lângă el. Căci toată Sparta avea despre Hilonida o părere minunată și

numele ei era pe toate buzele; fapta sa era istorisită de toți; o prietenă alergă într-acestea neîntârziat să istorisească și tinerei regine Agiata, care stătea în așteptarea soțului ei, în fața intrării în cetate. Aflând aceasta se simți îmbărbătată, gândindu-se că dacă Hilonida dăduse o astfel de luptă pentru bărbatul ei, avea să aibă și ea sorti de izbândă luptând pentru preaiubitul ei Agis, împărțind cu bucurie soarta lui, oricare ar fi ea. Cu astfel de pilde, gândea ea, cu asemenea virtuți arătate de femeile Spartei, patria nu putea să piară, orice s-ar fi întâmplat. Fiindcă patria lor, cetatea, era tot o oasă la urma urmelor, în care, dacă femeia se pricepe să-și vadă de rosturi cu chibzuință și măsură, toate se păstrează cheazășuite în buna rânduială a unei singure familii, viețuind în pace sub un singur acoperiș. Dar vai și amar de casele unde femeia, sau mama, greșește calea și o ia razna, oricât de bun ar fi bărbatul, atunci și tatăl și copiii se duc care încotro, iar casa se destramă.

Într-un târziu, la căderea serii, se iviră în zare și primele cete ale oștirii lui Agis, frânte de oboseala drumului. Încă de departe Agis văzu că soția lui îi ieșise în întâmpinare. Descălecă neîntârziat și alergă ca un copil să o sărute și să-și ia pruncul în brațe. Bucuria era atât de copleșitoare, încât, pentru o clipă, lumea întreagă pieri pentru Agis, de parcă nimeni n-ar mai fi fost pe întregul pământ decât ei trei, scutiți de orice griji și primejdii. Agiata nu-i tulbură bucuria primelor clipe, dar apoi îi istorisi cu de-amănuntul toate câte se petrecuseră în lipsa lui la Sparta. Amărăciunea tânărului rege nu poate fi zugrăvită în cuvinte. O întrebă despre prietenii săi credincioși Dimoharis, Ampharis, Arkesilaos, nădăjduind că ei, măcar, ținuseră steagul sus... Îi răspunse mai pe ocolite, temându-se să nu-l dezamăgească prea mult, cu atât mai mult cu cât oștirea oprită în loc începuse să dea semne de nerăbdare, oamenii dorind, cum era firesc, să ajungă cât mai repede acasă. Regina nu avea timp să lungească vorba, totul era să-i dea primele știri care să-i înlesnească luarea unei grabnice hotărâri. Cu sprijinul oastei, Agis trebuia să pornească neîntârziat la măturarea neorânduieiilor care domneau în cetate și care — spunea ea — îi puneau viața în primejdie. Dar Agis se împotrivi, căci nu voia să pornească el însuși, regele Spartei, război în propria lui țară, fie chiar și pentru a pedepsi. Stăruia în credința că vorba bună și înțeleaptă însoțită de darul convingerii erau de-ajuns pentru a curăți Sparta de netrebnici și a o readuce pe drumul cel bun. În zadar soția lui stăruia, arătându-i temerile. Agis rămânea neclintit într-ale lui.

Să fi întrezărit el, în adâncul sufletului său, că dincolo de o schimbare oarecare, Sparta avea nevoie de un martir și că aceasta, nu alta era ursita hărăzită lui de propria-i dreptate în credință? Ca un adevărat premergător, pași hotărât să deschidă drum viitorului îndepărtat: Agis își făcu intrarea în oraș în cel mai pașnic chip cu putință, cu pruncul în brațe, umăr la umăr cu soția sa încrezătoare.

De îndată ce ajunse la palat, îi ieșiră în întâmpinare mama și bunica lui care, cuprinse de cea mai mare neliniște, îl sfătuiră într-un glas să ridice oastea cât mai era timp, cât încă îi mai era supusă și asculta de poruncile lui, și astfel să aducă pacea și buna rânduială în mijlocul obștei. Căci prea multă îngăduință și stinghereală din partea lui s-ar fi răzbunat prin urmări cumplite chiar asupra lui. Agis încercă, deși fără rost, să le facă să înțeleagă că nu despre îngăduință era vorba, ci de cuvenita orânduială, potrivit căreia oștirea nu se cade să se amestece în treburile, dinlăuntru ale cetății, unde, singură și curată, voința poporului să domnească. Căci dacă din două părți aflate în confruntare, una vine să-și impună dreptul prin forța armelor, cealaltă se va socoti îndrituită să facă la fel, judecând că ideile frunțașilor ei sunt cele mai bune. Credința în dreptatea unei cauze nu dă dreptul la dobândirea întâietății cu sila. Pentru Agis era un singur caz când asemenea măsuri erau îndreptățite: dacă libertățile obștei ar fi fost înnăbușite de tiranie, într-un desăvârșit dispreț al înaltelor idealuri de dreptate. Doar atunci răzvrătirea e în firea lucrurilor și armele sunt sacre. Totuși nu se putea vorbi de despotism la Sparta în acel chip. Astfel credea Agis. El mai era convins de încă un lucru, cu toată buna credință: credea că votul poporului era de partea lui. Ceru deci să fie lăsate toate în voia lor pentru încă o zi, timp în care să-și poată trage răsuflarea împreună cu tovarășii săi Lysandros, Mandroklidas, Hippomedon, ca împreună cu ei să se poată înfățișa în agora și să ia cuvântul înaintea poporului. Consimțământul acestuia, de care nu se îndoia, avea să arate de partea cui era cauza câștigătoare. Și nu spre folosul său, ca bazileu, ci spre folosul și mai marele bine al Spartei.

Cu fruntea sus porni astfel din nou pe calea luptei sale drepte, fără vicleșuguri, dedesubturi și ocolișuri. A doua zi în zori, plecă de unul singur să-și aducă prinosul de închinare, ca orice cetățean umil, zeului Apollon, ocrotitorul Spartei. Ieși din templu, pășind stingher prin cetatea încă pustie, pașnică și liniștită,

netulburată încă de larma zilei, când, deodată, în urma lui auzi zgomot înăbușit de pași. Se întoarse și privi înapoi cu luare-aminte, o dată, de două ori, dar nu zări pe nimeni. O clipă i se păru a surprinde totuși umbrele a doi inși, care însă, trăgându-se după un colț, se făcură nevăzute. Intrând la bănuială, strigă după ei, dar nu primi nici un răspuns: cei doi păreau să fi intrat undeva la adăpost. Agis grăbi pasul văzându-și de drum mai departe, fără s-o ia totuși la picior, lucru nepotrivit cu vrednicia sa de rege; însă din clipa aceea nu își mai putu lua gândul de la temerile despre care îi vorbiseră soția, mama și bunica sa, atunci când stăruiseră asupra îngăduinței sale prea mari față de secăturile care puseseră mâna pe pârghiile puterii, punându-i acum, tot mai mult viața în mare primejdie. Își dădu seama cu întârziere că pașii înăbușiți pe care-i auzise în ulița pustie, cu bolți și intrânduri adânci între ziduri, nu puteau fi pași cinstiți, de vreme ce fețele acelor inși nu catadicseau să se arate la lumină: erau ale ucigașilor care-l urmăreau viclenește pândind să le sosească clipa. Nu peste mult l-ar fi ajuns din urmă, la prima cotitură, ca să-i împlânte cuțitul în coaste. Se întrebă ce-ar fi putut să facă. Mai era cale destul de lungă până să ajungă la drumul umblat. Și dintr-o dată, la un alt colț, zări pe alți doi care tocmai se trăgeau înapoi ca să se ascundă. Se opri și cuprins de tulburare, privi în jur. În stânga lui, deasupra zidurilor unei curți, printre coroanele măslinilor, întrezări frontonul alb al templului de aramă al zeiței Athena. Un gând anume îi străbătu fulgerător mintea și, în aceeași clipă un băiat ivit în mijlocul drumului îi strigă cu glas speriat:

— Ferește-te, bazileu al Spartei!

Dar o dată cu strigătul, o săgeată ucigașă lovi copilul, care se prăbuși răpus la pământ. Era un băiat frumos, să tot fi avut doisprezece ani, o nădejde de viitor a Spartei. Agis vru să se repeadă spre copilul lovit, dar își dădu seama că n-ar fi avut timp, căci era ținut de ucigași. Se strecură cotit într-o curte pe care o străbătu grăbit, frământat de neliniște, iar apoi pătrunse în templul pe care-l zărise cu o clipă mai înainte. Ajuns sub acoperișul lăcașului sfânt, se mai liniști, cu gândul că ucigașii aveau totuși să se împrăstie după un timp, și el însuși, atunci, ar fi putut ieși afară. Dar chiar scăpând teafăr de astă dată, ce avea să facă atunci când aceiași ucigași mișei, l-ar mai pândi în altă zi; și se întrebă cum i-ar sta lui, bărbatului viteaz, să iasă printre oameni cu paznici după el, ca și când poporul Spartei ar fi încetat să-l mai iubească. Căci el tocmai în această iubire își punea toată

nădejdea, în ea vedea toată ocrotirea. Se hotărî deci să rămână în templu ca „rugător“, ca poporul să se convingă că regele lui cinstit și nevinovat, care-și iubise cetatea cu adevărat, căzuse pe nedrept sub lovitura unor vrăjmași mișei: revărsându-și atunci mânia, ca valul de nestăvilit al mării, furtuna răzbunării obștei avea să-i alunge pe cei ce-l prigoneau. Se hotărî să ducă lupta cu mijloacele celui slab, să rămână flăcăruia de la care cei drepți și mulți să-și poată aprinde făcliile.

Destăinui acest gând al său unui om care, întâmplător, poposise și el în templu. Acesta, neputându-și stăpâni uimirea, alergă într-un suflet la palat vestind că Agis s-a adăpostit în templu, pândit de ucigași. De la palat vestea ajunsese îndată la prieteni și sprijinitori și mai departe, la eforii de curând aleși la imboldul grăbit al lui Leonidas. De la aceștia vestea se răspândi mai departe la Gerusia, în agora și întreaga cetate. În Sparta se stârni o zarvă uriașă. „Agis rugător!“, acest strigăt era pe toate buzele: oamenii nu conteneau să alerge cu știrea încoace și încolo, aducând-o la cunoștiința celor mai îndepărtate unghere ale Spartei și împrejurimilor ei. Mai mult decât toți se tulbură însă Leonidas, căci mișelia uneltirilor sale era dată în vileag. Cel mai mult ridicau glasul acei tineri care nu încetaseră o singură clipă să creadă în Agis și care acum își jurau să-l scape. Fu găsit și leșul băiatului pe care slugi plătite îl ucisese, de teamă să nu dea pe față urzelile lor mișelești. Copilul fu înmormântat cu mare alai și cinste ca un mucenic al Spartei, mulțimea aruncând ocară și răspunderea aceluia omor nedrept pe umerii nemernici ai lui Leonidas, pe tagma celor care-l înconjurau. Două zile Sparta întreagă fu în fierbere: de pretutindeni se ridicau vocile tinerimii sărace, glasuri de cetățeni cinstiți și plini de nădejde, apărând cu însuflețire ideile lui Agis, înfierând pe Leonidas ca cea mai mare piază rea a cetății și amenințând cu răscoala. Kleomene, fiul acestuia, aflat întâmplător la câteva întruniri se strecura nevăzut afară din mulțime, rușinat de propriul său tată. Deși un flăcău încă fraged, crescuse în înțelepciune văzând toate câte se întâmplau, înavuțirea unora și sărăcirea celor mulți, și începuse să cumpănească tot mai mult, trăgând către cauza sfântă a dreptății. Nu apucase încă să spună nici o vorbă de ocară tatălui său, sau despre el, altora. Desigur, cumințenia îi porunceă să se teamă de mânia și puterea părintelui său. Dar ochii și mintea lui vedeau și judecau prin cugetul tuturor acelor tineri de seama lui, cu care împărtășea aceleași păreri. Aceștia făceau parte din sufletul lui. Iată de ce Kleomene se rușina de tot ce auzea, nu-și

mai găsea locul nicăieri, s-ar fi ascuns oriunde, cât mai departe de tatăl său, spre a nu fi părtaș la vina și osânda lui. Fiorul răspunderii îi zguduia conștiința, îl îndemna să caute un suflet, un om căruia să i se poată destăinui. Gândi astfel, că singura ființă în stare să-l asculte era Agiata, care în acea clipă suferea cu siguranță mai mult decât el însuși pentru tatăl său. Își luă inima în dinți și îi bătu la ușă. Agiata îl primi cu inima liniștită și îi ascultă pasul. Kleomene îi mărturisi cât de mult îl chinuia rușinea și cât de necruțător, în adâneul sufletului său, înfiera purtarea mișelească și smintită a părintelui său. Nu venise cu gândul să se lungească, ci doar ca să-și destăinuie durerea și, nădăjduia el, în acest fel să i-o aline pe a ei, datorată propriului său părinte. Agiata însă vru să stea de vorbă pe îndelete. Petrecură astfel aproape două ceasuri, în care timp mai mult ea vorbi, învederând, chiar fără să-și dea seama, cât de mare era mândria sădită în inima ei de Agis. La despărțire, atunci când îl petrecu la ușă, Kleomene simți că, în sufletul său, Agiata izbutise să picure ceva dintr-al ei... Acel ceva care, cândva, avea să prindă chip precum un gând păstrat în nerostire multă vreme...

Capitolul IX

La palat, femeile țineau sfat fără istov. După întorsătura atât de neașteptată a lucrurilor, bunica, mama și soția lui Agis nu puteau sta cu mâinile în sân, ci căutau prin toate mijloacele să găsească o cale de ieșire din strâmtoare, un prilej de mântuire pentru tânărul rege. Nici una nu se amăgea cu gândul că a-i dori binele, sau a aduce zeilor prinos ar fi fost de-ajuns: trebuia pus mâna și înfăptuit ceva, trebuia găsită ieșirea din cumpănă. În nici un caz nu se putea purcede ca în acel basm cunoscut, în care un năier, după scufundarea corăbiei sale, văzând că se îneacă, se ruga întruna de zeița Athena ca să-l scape; dar un glas răsunând din ceruri îi spuse: „nu-i rău să te rogi Athenei, dar mai dă și tu din mâini!” Într-adevăr, vai de omul care-și așteaptă salvarea doar din mila zeilor. Chiar de și-ar ține toți urechile deschise la rugăciunile celor necăjiți, pe cine să sară să ajute mai întâi, dintre atâtea nenorociri și atâția nenorociți câți sunt pe lumea asta? Ca să nu mai spunem nimic de faptul că zeii iubesc și ajută mai ales pe cei ce-și poartă singuri de grijă.

Reginele așadar se frământau, întrebându-se cum să aducă desfășurările pornite atât de rău, pe un făgaș mai bun. Era într-adevăr o nenorocire faptul că nu se puteau bizui pe un bărbat destoinic care să țină hăturile în mână. Agesilaos, de la care purcesese tot răul, fusese izgonit; Hippomedon era sleit sufletește de puteri după toate cele prin care trecuse; Arhidamos, necopt încă la minte, care, plecat să iasă fratelui său în întâmpinare, rătăcise drumul. Și apoi, cum să-l îndemni acum să preia el această grea sarcină, lipsit de școala vieții cum era, mai senin și mai nepriceput încă decât fratele său?

Agiata era totuși de părere că s-ar fi putut găsi o cale pentru a-l scoate pe Agis din templu, fără a-l pune în primejdie, după pilda Hilonidei; așa că, luându-și copilul în brațe, fugi să se adăpostească în templu, alături de bărbatul ei. Agis o mustră spunându-i că astfel de dibăcii femeiești îl înjoseau ca bărbat și bazileu al Spartei, căci nu se cădea să fie ocrotit de femeia lui, ca și când i-ar fi fost teamă de dușmani. Își arată recunoștința pentru dovezile ei de credință, dar o rugă să plece în bună pace. Nu putea să nu recunoască că avea și ea, ca femeie, dreptate; dar Leonidas se lăsase înduplecat de Hilonida, pentru că Hilonida îi era fiică. Agiata însă nu-i era fiică, așa că de ce s-ar fi arătat mărinimos? Pentru el, Agiata nu era decât o ființă străină.

Dar această întorsătură nu-i era câtuși de puțin pe plac lui Leonidas, care avea din ce în ce mai multe pricini să se neliniștească. Faptul că un rege tânăr și cunoscut pentru scutirea lui de vicleșuguri și prihană, ajunsese să se adăpostească într-un templu, ca „rugător“, de teama tovarășului său de domnie, nu putea prevesti nimic bun pentru nici unul dintre cei doi bazilei. Fapta lui nu făcea decât să adune nori grei deasupra capului său, prevestind izbucnirea furtunii și căderea unor trăsnete care puteau lovi pe oricine, fără să aleagă. Oricine trece în timpul vijeliei prin pădure, se poate alege trăsnit de fulger, căci nici un cap nu-i mai la adăpost decât altul. Leonidas se temea așadar și ar fi făcut orice ca să-l scoată cât mai repede pe potrivnicul său din sălașul sacru. Îl luă mai întâi cu frumosul, folosind șiretlicul: se duse în carne și oase la templu și-l strigă de afară, cerându-i să se dezlipească de altar, să iasă de acolo, să intre în mijlocul oamenilor iarăși, să vină fără teamă să domnească amândoi, împreună ca mai înainte. Văzând că nu primește răspunsul, adăugă că Sparta îl ierta pentru tot ceea ce chipurile făcuse, căci era tânăr, lipsit încă de școala îndelungată a vieții și că, fără îndoială, fusese târât prin vicleșug de Agesilaos în toate

ponoasele. Dar Agis nu răspundea nimic și pe bună dreptate: căci nu recunoștea în nici un caz că ar fi adus vreun rău Spartei și nici nu putea avea vreo încredere în spusele lui. Bănuiala că i se întindea o cursă era pentru el limpede. În sinea lui, alegerea era făcută: mai bine să rămână mai departe „rugător”, așteptând ca mânia poporului dezlănțuită într-un sfârșit să se reverse, înecând mișelia tuturor celor nemernici. Leonidas, pe de altă parte nu se înșela în așteptările sale cu privire la primejdie și se grăbea să pună capăt cât mai grabnic acestei stări. Întăritat că nu-l putea păcăli prin șiretlicuri, începu să-l ia în zeflemea, încercând să-l rănească în demnitatea lui, arătându-i cât de mult se bucură de slăbiciunea lui. Dar Agis rămase mai departe tăcut, ceea ce îl oțărî pe Leonidas încă și mai mult, întărindu-i supărarea. Văzând că nu mai era nimic de făcut cu binele, nu mai stăruia, ci se retrase să pună la cale alte urzeli. Stătu de vorbă cu cei trei prieteni trădători — Dimoharis, Ampharis și Arkesilaos — pe care-i învăță ce să facă, căci ei singuri ar fi fost în stare să-l ajute. Să meargă la Agis în templu, spunea el, prefăcându-se pocăiți și mârniți de neînțelegerea ce se ivise: ei nu-și călcaseră cuvântul și credința, ci dimpotrivă. Le ceru să-l ia cu binișorul, aducându-i dovezi că tot timpul fuseseră cu trup și suflet alături de el. Dacă Ampharis promise să fie efor, o făcuse numai cu gândul ca Agis să aibă un sprijin și un apărător tănuit între cei cu această înaltă dregătorie. Leonidas îi pregăti în acest fel, iar ei, se învoiră, căci erau convinși că orice s-ar mai fi putut întâmpla, uciderea lui Agis avea să le aducă foloase.

Cei trei se înfățișară la templu arătând cât erau de mârniți și pocăiți, cât de rău le părea de toate. Începură prin a-i spune că împărtășeau cu totul hotărârea lui de a rămâne „rugător” în templu, dându-i, în aceasta, desăvârșită dreptate. Apoi, încetul cu încetul, din aproape în aproape, îl traseră pe sfoară. Veneau și plecau tot mai des, până ce îi câștigară cu totul încrederea. Îi vorbeau cu căldură, ca adevărați prieteni, hotărâți să-l sprijine. În cele din urmă îl convingeră să iasă din lăcaș și să facă împreună cu ei câțiva pași prin curtea interioară. De vreo două ori stătură chiar de pază în timp ce Agis își lua baia în grădina templului, la fântâna zeiței. Toate acestea era menite să-i adoarmă orice bănuială. Agiata însă nu știa nimic de toate acestea, fiind prinsă cu mintea și cugetul în cu totul altă parte: se străduia să țină trează conștiința tinerimii spartane. De-ar fi putut afla ce se urzea acolo, în umbra templului, s-ar fi sculat chiar de pe patul de moarte, să-l înștiințeze pe bărbatul ei cel

prea încrezător, să nu facă nebunia de a se da pe mâna ucigașilor săi, ci de a se păzi de ei ca de iad. Dar soarta, așa cum vom vedea, n-a fost de partea ei, iar ucigașii, în cele din urmă, își atinseră ținta.

Era într-o dimineață, îndată după ce tânărul bazileu ieșise din baie înviorat de apa curată. Îl luară cu vorba, ușor, trăgându-l pe nesimțite, cu câte un pas, și încă unul, în afară de ocolul sacru al templului, cât mai departe de poartă; apoi, pe neașteptate, lepădară sălbatec obrăzarele fățarniciei. Îi săriră în spate tăbărând pe el cu toată puterea, ca nu cumva să le scape și să intre din nou în templu. Agis sări să lupte împotriva, dar înțelese în fulgerul clipei ce greșeală fără de întoarcere săvârșise dându-le orbește încrederea. Cei trei trăgeau acum de el împingându-l fără milă spre un intrând dinainte pregătit, un fel de carceră scobită în stâncă. Agis se zbătea în mâinile lor, zbuciumându-se vitejește să scape din cursă, în timp ce Ampharis, ca să-l liniștească, îi striga ca să se potolească.

— Te ducem să te judece eforii, dacă n-ai nici o vină, de ce ți-e frică?

Firește că acum, după ce-și dăduseră cu toții arama pe față, vorbele nu mai puteau fi crezute. Dimoharis, cel mai voinic dintre ei, puternic și vânjos ca un taur, îi smulse dintr-o lovitură tunică, din care sfâșie o bucată, în timp ce Agis, neîngenuncheat, încerca mai departe să lupte cu unghiile și cu dinții. Fâșia ruptă fu făcută laț, petrecut la iuțeală după gâtul celui trădat; apoi începură să tragă sălbatec de ostatecul lor, care se împotriva năvăș, ca un cerb care mirosind fumul altarului și presimțindu-și jertfirea, se opintește îndărătnic, trăgând înapoi. Atât de puternic se înfipsea, proptit în picioare, atât de înverșunat se ținea lipit locului, încât l-ar fi sugrumat de bună seamă dacă, până la urmă, lovindu-l întruna, n-ar fi izbutit să-l împingă, în pofida îndărătniciei lui, pe la spate. Asemenea mârșăvie nu se mai pomenise vreodată. Trei mișei puternici ca niște bivoli, târau și loveau necruțător un tânăr vlăstar de viță regească care, deși bazileu al Spartei, îmbrăcase de bunăvoie veșmântul umil al omului de rând al cetății sale. Pe ulițele acelea pustii nu s-a găsit la acel ceas nici un drumeț care, întâmplându-se pe acolo, să-i poată sări în ajutor. Totul, într-adevăr, fusese pregătit cu de-amănuntul: alți haidamaci părtași la întinderea cursei, fuseseră puși să păzească trecerile, ca drumurile și răscrucile din preajmă să fie pustii. Astfel, încet, încet cei trei trădători de prieteni își

împliniră bicisnica faptă de mișelie, legându-l și azvârlindu-l în temniță pe tânărul rege fără vină.

Tot ce a urmat s-a desfășurat fulgerător. Ca din pământ se ivi la fața locului Leonidas, însoțit de o ceată de năimiți, care fuseseră anume ținuți în așteptare, să preîntâmpine urmările știrii că Agis încătușat, căzuse în mâinile partidei potrivnice. Leonidas într-adevăr se temea că tinerii și poporul ar fi putut da năvală spre a încerca să smulgă din lanțuri pe bazileul lor iubit: porunca fusese dată, să se înconjoare cu două rânduri de oameni locul întemnițării lui Agis. Mai înainte ca poporul să facă vreo mișcare, Leonidas își pregătise eforii care să se înființeze și să facă fără nici o întârziere o judecată sperjură. Iar ca nimic să nu lipsească, mai aduse și câțiva bătrâni dregători din Gerusia, oameni de-ai lui, speriați că vor fi confrunțați și cu martori. Înscenarea începu fără întârziere, potrivit urzelii dinainte pregătite. Îi porunciră să se apere și să se dezvinovățească pentru tot ceea ce făcuse. Atare neînchipuită cutezanță îl făcu pe tânărul bazileu nevinovat să zâmbească cu tristețe. Ampharis care-l pândea cu privirea, grăbit să se termine totul mai repede, se răsti la el cu asprime:

— Nu mai zâmbi așa fără obrazare, dacă nu vrei s-o pățești. Ai să te pomenești îngropat de propria ta obraznicie!

Dar asemenea cuvinte nu puteau șterge zâmbetul trist, care îi învedera de fapt bărbăția. Rușinându-se de atâta bicisnicie, unul din efori încearcă să-i vină în ajutor.

— Spune, îl îndemnă el, lămurește cum tot ceea ce ai săvârșit nu era de la tine, spune că te-ai lăsat târât fără de știința ta de tovarășii tăi mai în vârstă, de unchiul tău Agesilaos și de Lysandros.

Era ca o frânghie aruncată înecatului, ca apucând-o, să scape cu viață. Dar Agis neînfricat, zâmbea mai departe, căci n-avea de ce să se înjosească aruncând vina pe alții, după cum nu voia defel să se lepede de cinstirea care pe bună dreptate i se cuvenea pentru faptele sale, așa că, cu deplină răspundere și firească mândrie, răspunse:

— N-am fost târât de nimeni! Singurul meu îndrumător, cel pe care cu toții am învățat să-l cinstim, căci este întemeietorul Spartei, a fost și rămâne Lycurg. N-am vrut altceva decât să reîntemeiez rânduielile dreptății lui.

Răspunsul său atât de limpede, îi stingheri. Unii se făcură a nu înțelege. Și iarăși același efor, acum cuprins de remușcări, îl îndemnă cu glas tare spre a-i face martori să bage de seamă:

— Spune-ne că-ți pare rău, ca să putem încheia pe dată această judecată.

În acea clipă, Agis dovedi prin răspunsul său acea deplină bărbăție și vrednicie care îi și atrăsese osânda.

— Spunând așa ceva, m-aș pune singur de-a curmezișul acelor înfăptuiri la care am năzuit și năzuiesc. Nu este cu putință așa ceva. Țin mai departe la tot ceea ce am gândit, învinuirile și osânda pe care mi le pregătiți nu mă ating cu nimic.

Atare dovadă de bărbăție grăbi deznodământul acestei judecăți false care se încheie mult mai devreme decât gândiseră uneltitorii. Judecătorii rostiră așadar osânda dinainte pregătită: pedeapsa cu moartea.

Și porunciră neîntârziat câtorva sclavi să-l tragă deoparte ca pe un criminal, ca să-l ducă înlănțuit la Decada, cea mai fioroasă dintre temnițele vechii Sparte, unde osândiții la moarte erau uciși cu ștreangul. Dar nici unul nu îndrăznea să se apropie, socotind că atare faptă ar fi fost o neiertată pângărire; și nici năimiții lui Leonidas nu se clintiră din loc, așa că Dimoharis își ieși din fire și începu să-i suduie și să-i blesteme în fel și chip, căci se vedea silit să-l tragă chiar el. Începu iarăși să-l înghiontească, să-i dea brânci și să-l împingă cu picioarele. Ceilalți doi mișei, foștii săi prieteni, puseră mâna și ei ajutându-l să isprăvească cu această priveriște îngrozitoare, cât mai repede cu putință. Trebuia într-adevăr să câștige timp și să se grăbească, dacă vroiau s-o încheie cu bine, ducând săvârșirea la capăt. Căci ar fi fost vai și amar dacă prietenii și sprijinatorii lui Agis s-ar fi dezmeticit pornind să-l scape din mâinile lor. Mai întărâtați ca niciodată, ar fi căutat cea mai mare răzbunare cu putință, devenind ei înșiși călăi. Erau siliți prin urmare să încheie cât mai curând cu putință, ca, o dată cu moartea lui, să poată stinge și avântul celor ce le stăteau de-a curmezișul, punându-i odată pentru totdeauna la colț. Și începură să tragă de el, clipele părându-li-se o veșnicie, timp în care Agis îi privea cu amărăciune, cugetând la jосnicia și mișelia omenească.

Încătușarea și judecarea regelui nu ținuseră mai mult de un ceas. Totuși cumplita fărădelege se află repede, revărsându-se asupra cetății ca un puhoi care, rupând zăgazurile, ar fi năpădit Sparta din toate părțile. Prietenii și sprijinatorii lui care pierduseră vremea fără rost, porniră îndată încercând să-l scape din ghearele vrăjmașului. Lysandros alergă să răscoale hilotii, Mandroklidas porni să adune perieci, iar Hippomedon, ca rudă

bună și apropiată, sări la palat să le fie de ajutor femeilor, împreună cu soția sa Mnisareta.

La palat trebuiră să vorbească în șoaptă cu bătrâna și cu Agesistrata, căci în timpul nopții, Agiata leșinase de durere și, scuturată de friguri, dădea din sânul ei numai lapte otrăvit. Agiata tocmai ațipise. Mnisareta rămase s-o vegheze, gata să-i ascundă adevărul, în nădejdea că veștile aveau să fie, poate, mai bune. Toți ceilalți plecară în grabă să ajungă la locul faptei înainte de săvârșirea omorului. Pe drum se întâlniră cu Arhidamon, care bătea la ușile prietenilor credincioși, și socotiră că ar fi mai cu folos ca Hippomedon să rămână cu el, ca împreună să stârnească poporul, așa că cele două femei se îndreptară singure spre cumplita temniță a celor ce-și așteptau moartea. Și în timp ce alergau neputincioase, istovite de necazurile și neliniștile care le frământau sufletele de atâta amar de vreme, ochii lor puteau vedea o priveriște a Spartei cum nu mai pomenise nimeni niciodată. Toată cetatea se sculase, primejdia cea mai mare era să se prăbușească la picioare, la cheremul dușmanului ei celui mai necruțător. Femeile se repezeau pe la uși despletite, pe jumătate îmbrăcate și întrebau, vrând să afle cum și în ce fel fusese încătușat tânărul rege; de îndată ce aflau tristul adevăr, aprindeau opaițe și făclii deși era ziua în amiaza mare, după datina care cerea acest lucru în rarele împrejurări de răzvrătire a poporului. Femeile ce țineau partea lui Leonidas, închideau speriate ferestrele, ca și cum ar fi vrut să împiedice puhoiul să le intre în casă. Și era lesne de înțeles ce năpastă cumplită prevestea asemenea priveriște de înfruntări. Lumea alerga îngrijorată din toate părțile spre agora, toți dorind să stea de vorbă cu eforii și bătrânii dregători care fuseseră de față la judecată. Se răspândise totuși vestea că s-ar fi făcut nevăzuți unul câte unul de frică și rușine, căci într-adevăr, parcă-i înghițise pământul. Dar nici Agesistrata, nici Arhidamiei nu le păsa prea mult de ei în ceasul acela. Măcar de-ar fi scăpat Agis cu zile și teafăr, ar fi avut tot timpul să-i găsească și să-i treacă prin ciur. Acum, spaima lor cea mai mare era să nu fi fost gătit. Alergau cât puteau de repede, istovite, la capătul puterilor, apropiindu-se cu pași împleticiți de închisoarea cea groaznică.

Ajunseră în fața temniței sleite de puteri, într-o stare de plâns. Gratiile erau închise, dar aflând de la năimiții puși la intrare de strajă că Ampharis se află înăuntru împreună cu ceilalți, începură să strige cerând să se împiedice această

fărădelege, care ar fi rămas o pată de rușine pe ei și pe copiii lor. Se ivi un ins obraznic care le răspunse cu nerușinare:

— Și pe copiii copiilor lor, și pe ai noștri! Ba, pentru tot neamul nostru!

S-ar fi zis că după părerea lui, osândirea lui Agis era spre binele Spartei, iar Agis, vrednic de osândă. Femeile îl înfruntară fără să se sfiască:

— Dacă-l credeți vinovat, strigară ele, judecați-l în fața poporului! De ce vă temeți? Unde s-a mai auzit ca un bazileu să fie judecat și osândit fără să dea socoteala poporului său?

Dar zadarnic își arătau ele neînfricarea. În spatele zidurilor se pregătea moartea lui Agis. Osânditul fusese dus în fața ștreangului, sclavii legau lațul și pregăteau scăunelul pentru picioarele lui. Pe fețele lor se citea mâhnirea, cu toate că după săvârșirea acestei porunci li se făgăduise dezrobirea. Își dădeau seama că fapta lor era o neînchipuită fărădelege, și pe când pregăteau sculele morții, unul din ei vărsa lacrimi amare. Agis, care stătea în așteptare, mai mândru și mai frumos ca niciodată, îl dojeni cu blândețe:

— Taci, nu mă mai plânge că voi muri pe nedrept. Moartea asta nu mă atinge, căci ucigașii mei nu mă pot întina.

Și îi trecu prin minte chipul nevinovat al Iphigeniei răpită de zeița Artemis de pe altarul jertfirii, Iphigenia făcută nevăzută, neatinsă de moarte, căci jertfa ei era spre binele Eladei. Și nădăjdui la rândul lui că jertfa sa va fi spre bine: acesta era temeiul adânc al vorbelor lui către sclav. Iar sclavul, privindu-l drept în ochi, îi răspunse ca și când ar fi rostit o făgăduință:

— Știu bine, de asta mă aflui aici. Acesta-i rostul.

Deși sclav, acel biet hilot avea în suflet sămânța adevăratei nobleți. Agis îl privi lung și dintr-o dată își aminti că mai văzuse chipul lui o dată. Și-l recunoscuse: era unul din acei care-l omorâseră pe Teucros; îl cercetase ca rege în închisoare și apoi în colibecele acelea nenorocite. Agis îi surâse ușor, fără răutate, nu era acum timpul potrivit să-l învinuiască pentru uciderea lui Teucros. Îl avea mereu în gând pe prietenul său; petrecuseră doar, atâtea zile și atâtea nopți împreună în templu. Nu uitase nici acel nechezat cunoscut, duhul însuși al calului său drag, pe undeva pe aproape. Deseori, în clipa când îl fura somnul, nechezatul acesta ajungea să răsună cumva în urechile lui. Și în vis îi revenea mereu gândul la ce ar fi făcut, dacă ar fi trăit prietenul lui, străbătând împreună cu el atâtea clipe grele. Prietenia care îi lega ar fi rămas între ei ca aceea, în veci

neuitată, dintre Ahile și Patrocle. Dar nu era clipa potrivită pentru asemenea amintiri. Prietenul său dăinuia în sufletul lui ca un gând de neînlocuit. Iar de la însuși ucigașul său primea acum o oarecare mângâiere. Într-adevăr, când ucigașii și călăii ajung să verse lacrimi amare de pocăință, e semn că totul nu-i pierdut, că ceva a mai rămas vrednic de nădejde, o virtute care cu timpul poate încolți, totuși, poate crește prefăcând gândul avântat în faptă. Astfel, din chiar vorba de alinare a călăului său, Agis căpătă putere în suflet. Îl îmbrățișă în semn de recunoștință, apoi, el însuși îi puse funia în mână. Era parcă rândul lui să-i dea putere, era ca împlinirea unei făgăduințe de a împlini împreună jertfa așteptată, ca gândul să se poată preface în faptă, cândva. Sclav și rege păreau amândoi înfrățiți în acea clipă frumoasă. Iar când Agis, cu ștreangul de gât își dădu suflarea, călăul său spășit îi ridică trupul golit de viață spre a-l așeza cuviincios pe podea.

Ampharis care supraveghease desfășurarea execuției, părea să se fi liniștit. Credința lui era că o dată cu moartea lui Agis, avea să piară și cheful și rostul însuși al răzvrătirii. Cine și în numele cui ar fi putut, de-acum încolo, împinge gloata să lupte și să se ridice? Nimeni și nimic. Toate, credea el, aveau să moară împreună cu el. Și gândul acesta îl mai liniști. Păși afară în curte ca să bea apă, căci era însetat ca și când n-ar fi băut de zile întregi. Din dreptul fântânii îi ajunseră la urechi rugile fierbinți ale celor două femei, care se tânguiau dureros, dar totodată pline de îndrăzneală, în fața porților. Deznădejdea le dădea neînfricare și sfidau paznicii de strajă la porți. Strigătele lor schimbă gândul lui Ampharis care-și dădu seama dintr-o dată că primejdia nu trecuse cătuși de puțin, de vreme ce râvna lor era atât de stăruitoare și aprigă: în libertate fiind, aceste voci, ar fi putut scula poporul. Dacă acest lucru s-ar fi întâmplat, osândirea regelui la moarte s-ar fi dovedit a nu folosi la nimic. Se simți deodată amețit la gândul altor nimiciri. Să le omoare și pe cele două femei care strigau afară. Cu cât mai curând, cu atât mai bine. Mai înainte de-a apuca să-i scoale și să-i îmboldească și pe alții... Îi fulgeră prin minte să treacă neîntârziat la fapte, cât timp ștreangul atârna încă iar călăii se mai aflau pe acolo. Ieși deci în poarta temniței și le spuse, cu fățarnică cuviință:

— Nu vă necăjiți, Agis e foarte bine, n-aveți nici o grijă, n-o să i se întâmple nimic rău, vă asigur.

Femeile îl crezură, neputându-și închipui atâta ticăloșie. Dar cine altul, în locul lor, ar fi fost la adăpost de înșelare de vreme

ce nimeni nu se lasă de la sine covârșit de cel mai rău gând cu putință, ci toți încearcă, dintr-o pornire a firii, să-l izgonească. Agesistrata îi căzu la picioare, rugându-l fierbinte, ca de dragul prieteniei în care crezuseră și în numele a tot ceea ce și ea și Agis făcuseră cu atâta mărinimie pentru el, s-o lase să-l vadă. Ticălosul se prefăcu ca și când s-ar fi simțit cu adevărat recunoscător. Privi și spre bătrână, îmbiind-o parcă, de ce nu ar fi vrut și ea să-l vadă. Privirea lui o îmboldea să-i ceară, și bătrâna-i ceru. Îl rugă umilindu-se în fața lui, ea care se bucurase de atâta cinste și obștească prețuire, ca nimeni în Sparta. Prefăcându-se înduplecat de ruga lor, nu se mai împotrivi ci le pofti să intre; dar de îndată ce trecură pragul, zăvorî în urma lor poarta închisorii. Apoi le îndreptă spre o încăpere mică, poftindu-le să intre pe rând, căci regele cel tânăr se afla în altă încăpere, ceva mai încolo. Și o pofti astfel întâi pe bătrână. O luă și o călăuzi într-un cotlon întunecos, aducând-o în fața spânzurătorii și a nepotului ei al cărui trup zăcea pe jos neînsuflețit. Bătrână înlemni, dar mai înainte de a apuca să scoată un țipăt de durere și blestem, Ampharis mînuî la repezeală un ciomag și o izbi puternic în ceafă. Cu mâinile lui o ucise astfel dintr-o singură lovitură, sigur că nici unul dintre sclavi, nici chiar călăul cei mai neîndurător n-ar fi primit să omoare o regină bătrână și vrednică de toată cinstea, oricare i-ar fi fost răsplata. De-ar fi privit în jur în acea clipă s-ar fi convins că toți cei de față înghețaseră de groază la văzul celor pe care se dovedise în stare să le facă. Ampharis însă se grăbea să-și desăvârșească îngrozitoarea lucrare. Se întoarse spre Agesistrata și cu prefăcută blândețe îi spuse că putea să poftească și ea în odaia fiului ei, întrucât nici eforii nu mai aveau nimic împotriva. Astfel se lăsă dusă, nebănuitoare la rândul ei, doar din dorința de a schimba o vorbă cu băiatul ei. Dar zdrobită de spaimă, de îndată ce dădu cu ochii de cele două trupuri neînsuflețite, simți cum îi pierde dintr-o dată glasul. Rămase câteva clipe năucă, încremenită, cu brațele atârînd, mută de groază și durere. Apoi deschise gura și glasul îi ieși din gâtlee, mai întâi ca un fel de muget surd, nearticulat, care încetul cu încetul se încheagă în silabe, și apoi în vorbe.

— Copilul meu, copilul meu scump, gemu ea înnebunită și se aruncă peste el îmbrățișându-l, mângâindu-l, sărutându-l, stropindu-l cu lacrimi amare, deznădăjduită.

Ampharis o lăsă să-și verse toată durerea, bucurându-se ca de un triumf. Dar călăilor, dimpotrivă, li se făcu atâta milă de ea, încât le dădură lacrimile. Și ca să-i îndulcească durerea, îi

mărturisiră cât de mândru și de curajos primise Agis moartea. Iar ea, cuprinsă parcă de o remușcare, se aplecă asupra lui spunându-i ca și cum el ar mai fi putut s-o audă:

— Ce nobil și mărinimos erai tu, fiul meu, și ce târziu te-am înțeles...

Cuvintele ei îți rupeau inima.

— Dar tocmai această mărinimie ți-a adus moartea, iar celor care te-au iubit, o durere nemărginită și fără leac.

Ampharis începu să nu se mai simtă în apele lui. Ieși să vadă ce se întâmplă pe afară și auzind vuietul lumii învrăjbite ridicându-se în valuri crescânde, se grăbi să sfârșească și cu Agesistrata. Se întoarse și vrând parcă să arunce vina pe ea pentru toate urmările, îi strigă:

— Tot ceea ce spui dovedește că i-ai împărtășit gândurile, de aceea ai să pățești și tu la fel.

Și fără să mai stea pe gânduri, o trase cu sila îmbrâncind-o sub ștreang. În zadar îl rugă s-o mai cruțe pentru o singură clipă, s-o lase să sărute și pe bătrâna ei dragă. Apucat de nebunia ucigașilor îmbătați de sânge, mânat totodată de spaima că, întârziind puțin, întâmplări neprevăzute s-ar fi putut abate asupra lui, puse pe unul din călăi să-i tragă, fără prea multă vorbă, ștreangul de gât, în timp ce ea abia mai apuca să rostească ultimile cuvinte, dezvăluind neînfricarea și vrednicia unei adevărate regine:

— Fie ca toate acestea să slujească Spartei!

Acesta i-a fost sfârșitul.

Un mare val de lume răzvrătită ajunsese între timp în fața temniței. Oamenii băteau în poartă cerând paznicilor să deschidă. La început, aceștia încercară să se împotrivească, dar de teamă să nu urmeze și alte valuri mai aprige, mai greu încă de oprit, se dădură în lături lăsând gloata să pătrundă. Unii, mai prevăzători, se împrăștiaseră din timp aruncând armele cât colo și făcându-se nevăzuți mai înainte ca oamenii să vadă cu ochii lor pe tânărul și iubitul lor rege spânzurat. Abia apoi se află de cealaltă grozăvie, uciderea mamei și bunicii lui Agis, cândva preacinstite regine ale Spartei. Cei care năvăliseră primii, văzând cele trei trupuri neînsuflețite, ieșiră să dea de veste îngroziți; lumea învrăjbită începu să se îngrămădească și să se împingă, fiecare vrând să treacă cel dintâi pe poarta strâmtă a închisorii. Se găsiră din fericire, unii mai cu cap, care îi ținură pe loc, spre a preîntâmpina alte nenorociri între ziduri, cum ar fi fost întemnițarea multora de către paznici. Hotărâră deci să intre

numai câțiva oameni mai apropiați palatului și să aducă afară leșurile celor dragi. Intrară și nu peste mult ieșiră purtând trupurile cu evlavie pe umeri. Tăcură cu toții. Orice zgomot ar fi sunat ca o profanare și toate gurile amuțiseră. Era o tăcere care, pe nicovala ei încinsă, oțelea din durere și revoltă, tăria. Deschiseră drum de trecere, apoi porniră cu toții în urma lor, îndreptându-se spre palat. De prin ulițe și curți apăreau și alții care se alăturau tristului convoi. Mulți cereau să fie ridicate trupurile mai sus, o cinstire ce li se cuvenea, ca să-și amintească de ei până la bătrânețe. Înaintau cu toții tăcuți, și în liniștea care domnea, zgomotul pașilor lor părea un geamăt pornit din adâncurile pământului, purtat de vânt peste zărilor întregii cetăți, ca toată lumea să se împărtășească din aceeași durere, oriunde s-ar fi aflat. Așa ajunse mulțimea până aproape de palat, mai înainte ca tristul alai să apară de după cotitura străzii. Agiata auzind larma se înfioră și fu cuprinsă de o teamă nelămurită, mai ales că trezindu-se din scurta ei ațipeală, nu mai găsisese lângă ea pe cele două regine. Și chiar dacă ar fi presimțit ceva, mintea tot n-ar fi dus-o la asemenea grozăvie, pe care nici o altă femeie, oricât de ageră, nu și-ar fi putut-o închipui. În clipa când, cu geamătul gloatei în urechi, ieși să vadă ce se întâmplă, când văzu cu ochii ei poporul îndurerat purtând cele trei trupuri neînsuflăte, ridică mâinile într-un gest de apărare deznădăjduită, ca și cum s-ar fi împotrivit, aruncându-și privirile în altă parte, nevrând și neputând să-și creadă ochilor.

— Nu! răcni ea, ca din gură de șarpe, nu, nu-i adevărat, mă înșel!

Două femei din palat alergară îndată s-o țină de subsuori să nu cadă leșinată pe lespezile de piatră. Aduseră apă și-o stropiră ca să-și revină, pălmuindu-i obrazii. Dar nici ele și nimeni altcineva n-ar fi putut pricepe cum și cine fusese în stare să săvârșească întreita nelegiuire. Căci regii fuseseră respectați de toată lumea, întrucât ei reprezentau țara, și nimeni n-avea voie să se atingă de persoana lor. Chiar și în război, dușmanii nu-i omorau. Asemenea faptă era socotită drept cea mai mare fărădelege, un cumplit blestem. Deși Sparta purtase atâtea războaie în ultimii ani, doar un singur rege își găsisese moartea în luptă, lovit de o suliță, Kleombrotos, la Leuktra¹; cât despre Theopompos, despre care se auzise că fusese ucis de mesenieni, acesta fusese numai rănit în luptă. Asemenea infamie prin care

¹ În anul 577 î.e.n., în lupta cu tebanii, unde spartanii au fost învinși.

un rege al Spartei să piară ucis de mâna unui cetățean al Spartei, și încă cum, răpit adică de sub umbra ocrotitoare a templului, așa ceva nu se mai pomenise. Mai mult decât atât, împreună cu el, iată, fuseseră ucise mișelește și două regine. Rămâne doar ca istoria să poată ascuți mintea oamenilor muritori, pornind de la acestea toate, ajutându-i să tragă o învățătură adâncă: cei ce se lasă mânați de folosul lor îngust și de patimă, se coboară într-adevăr atât de jos, încât ajung mai răi și decât fiarele. Și toți cei ce cunoșteau adevărul se înfiorau la gândul că acel întreit omor fusese pus la cale de un ins temător să nu-și micșoreze averile. Doar Ampharis putea fi ucigașul, căci avea ce urmări cu gândul: să păstreze veșmintele scumpe și pocalele palatului împrumutate fiicei sale la nuntă. Murind cei ce le dăduseră cu împrumut, cine avea să i le mai ceară? Dar acestea toate erau o rușine pentru patrioții spartani, înspăimântați că faima rea s-ar fi putut întinde peste tot și că această cumplită nedreptate devenea din zi în zi tot mai mult piatra rea a Spartei, amenințând-o mai departe și cu alte neajunsuri, pedepse și nenorociri.

Nici Leonidas și cei din tagma lui nu se dovedeau mai puțin îngrijorați văzând cât de îndurerată era lumea. Își dădeau seama că trei omoruri dintr-o dată era lucru din cale afară; furia lui Ampharis îi puneă pe toți în primejdie, de vreme ce toți acum erau porniți împotriva lui. Tremurând de spaima unei răscoale și pentru a nu lăsa să le scape hăturile din mâini, se grăbiră să lovească sălbatec. Pedepsiră neîntârziat cu moartea pe cinci dintre năimiții pașnici care fugiseră din fața închisorii, ca și cum ar fi fugit de la luptă, arestară pe Mandroklidas și pe Lysandros în timpul înmormântării și răspândiră groaza în întreaga Sparta. Curând le reveniră puterile socotind că și câștigaseră războiul. Totuși, printre cei îndurerați mai erau și unii care nu renunțau la speranța din gândul lor. În primul rând, Agiata, nestrămutată în hotărârea ei, deși părând secerată de năpastă, nimicită pentru totdeauna, păstra în sufletul ei credința că ursita avea să se dovedească nepărtinitoare, îndreptând greșelile, o credință nesăbuită asemănătoare aproape unei credințe nebunești... Nu putea înțelege și recunoaște că povestea lor ajunsese la un capăt.

Capitolul X

Agiata, dincolo de toate suferințele, insuflă însă și celorlalți credința că, istoria, departe de a se încheia, avea un viitor înaintea. Ceilalți priveau neîncrezători, totuși, viitorul seminției regești a Euripontizilor, trunchi de neam a cărui ultimă mlădiță rămăsese tânărul Arhidamos. Nu erau lipsiți de orice nădejde, căci putea fi în viață, ascuns pe cine știe unde, așa cum se întâmplase de atâtea ori și în trecut cu moștenitorii prigoniți la ei acasă, în Sparta, și care fugiseră să scape cu zile, ca mai apoi, la timpul potrivit, ieșind la lumină, să se arate la fața, și să-și preia, ca bazei, tronul. Sămânța de vlăstar moștenitor, era ținta râvnită de ucigași mai departe, ca s-o poată stârpi fără cruțare. Nu alta era pricina pentru care Leonidas, în acea zi cumplită, îl căutase pe Arhidamos cu gând ascuns. Ascultând însă de sfaturile pline de chibzuință ale unor oameni cu scaun la cap din preajma palatului, băiatul, cu toată durerea lui nespusă, nu se înfățișă deloc la înmormântare. Și cu toții, din acea zi, îi pierdură urma. Începură să umble fel de fel de vorbe despre asta, cum că ar fi luat în piept urcușul neumblat al Taygetului, având drept paznic și călăuză un urs; că niște hiloți l-ar fi ajutat să-și schimbe hainele spre a nu fi recunoscut, și că astfel îmbrăcat s-ar fi îndreptat spre Gythion, cu gândul să urce, în cea mai mare taină la puntea unei corăbii plecând în depărtare. Leonidas tocmai de aceea poruncise scotocirea tuturor corăbiilor gata de plecare.

Dar Arhidamos se afla în siguranță, luat sub ocrotirea unui om de bine la Diros; acolo se afla o tainică săpată în stâncă, cu fața la mare, o văgăună din care se putea trece într-o peșteră ascunsă, de nimeni știută. Doar trei pescari știau intrarea ei și păstraseră cu strășnicie taina, căci din prima clipă când nimeriseră acolo, își dăduseră seama de o neasemuită măreție; aplecați peste luntrea lor, intraseră într-o lume de vis care-i uluise. Fiind săraci lipiți își puseseră în gând să nu șoptească nimănui, ca să se bucure ei singuri, în deplină taină, de atare bogăție. Peștera era atât de încăpătoare, încât palate ca cei de la Susa ori Apadana ar fi putut cu ușurință încăpea în el. Din tavanul bolților se lăsau înspre pământ stâlpi uriași, semănând cu niște brazi ninși, încăperea era podită toată cu luciul culorilor mării. Aci stătu ascuns Arhidamos, într-o luntre, vreme de trei zile, păzit de binefăcătorul său, care se temea să nu se îmbolnăvească de friguri datorită umezelii, sau să-și iasă din

minți ascultând răsunetul în bolți al vocilor de taină. După ce primejdia trecu, omul îl scoase la lumina mării largi și-i arătă calea spre mesenieni. Odată ajuns acolo, scăparea i-ar fi fost mai ușoară, căci trăgând la țarm, putea fie să ceară ocrotirea lui Aratos, fie intra vîslaș pe o corabie cu care să ajungă la elenii din Sicilia. Îi surâse mai curînd să meargă la Aratos, spre a fi mai aproape de Sparta. Aratos îl primi și-i dădu ocrotire adăpostindu-l în Ahaia, să nu prindă de veste dușmanii, stîrnind zăpăceală și sfadă cu oamenii lui Leonidas. Din cînd în cînd, Aratos mergea să stea de vorbă cu el, căci tînărul îi plăcea, cu atît mai mult cu cît, încetul cu încetul căpătase ceva din gingășia fratelui său, de care Aratos își amintea mereu cu încântare. Cît de cuviincioasă fusese purtarea lui, la vremea întîlnirii lor de la Isthmia, cu cîtă credință îi vorbise atunci, în cortul lui, despre nevoia de unire a tuturor elenilor! Arhidamos aducea și el vorba, destul de des, despre același lucru, urmînd parcă, firul de gîndire al fratelui său răposat. Chiar dacă nu avea același dar al cuvîntării frumoase, vorbirea lui nu era lipsită de farmec. Ori de cîte ori se vedeau, Aratos se arăta plin de bunăvoință.

Între timp, acasă în Lacedemonia, lucrurile mergeau din rău în mai rău. Ca să poată ține poporul în frâu, Leonidas și tovarășii săi întăriseră toate opreliștile, ținînd obștea toată într-un fel de robie. Pentru aceasta erau și îndreptățiri: temerea, chipurile, ca Sparta să fie păscută de primejdie din partea Confederației ahaice, cu atît mai mult cu cît poporul nu-și dovedise cumiștenia și înțelepciunea politică, căci trăsese prea tare să ceară drepturi, care ar fi dus cetatea de rîpă, dacă nu s-ar fi pus stavilă la timp și cu asprime. Astfel, la Sparta, pentru o bună bucată de vreme, fu oprită cu desăvîrșire orice cîrctire împotriva cîrmuirii, pînă în așteptarea timpului cînd poporul s-ar fi copt la minte; culmea neobrăzării lui Leonidas era de a-și înfățișa ocîrmuirea ca mîntuitoare pentru patrie. Dar lucrurile sunt întotdeauna legate, trăgându-se unul pe celălalt. Ca să poată ține poporul în hățuri, Leonidas fu nevoit să plătească lefuri tot mai mari năimiților puterii; iar pentru a avea de unde, trebui să pună biruri tot mai apăsătoare, ceea ce aduse secătuire, scumpete și lipsuri. Sparta ajunsese, într-un cuvînt, în sapă de lemn.

Totodată, și mai marilor Spartei începură să li se întîmple lucruri ciudate și îngrozitoare, astfel încît poporul era tot mai întărit în credința că pe undeva, dreptatea zeilor pedepsind

fărădelegea, începuse să se facă, după faptele vrednice de osândă și chin trimise de răzbunătoarele Erinii.

Începutul se petrecu astfel: la câteva luni de la cele trei omoruri săvârșite în temnița Decada, Ampharis dădu o petrecere, de bucurie că fiica îi născuse un băiat. Ca și cum ar fi fost vorba de falnicul urmaș al unui tron gata pregătit, Ampharis se înveșmântă cu o hlamidă de bazileu, pe care o ținuse la sine, de capul său, fără de știrea nimănui. Dar, în timpul ospățului, pe când tocmai da să bea, lui Ampharis îi scăpă pocalul din mână. Era un pahar scump, dintre cele luate cu împrumut de la palat. Săgetat pe neașteptate de o durere fulgerătoare, începu să tremure ca și când un val de foc i s-ar fi întins, mistuitor, în toate măduarele. Îl luară ca să-l întindă pe un pat, în nădejdea că nu era decât un junghi trecător. Dar durerile nu-l slăbiră o singură clipă, tot timpul cât ținu petrecerea și cât purta asupra-i veșmântul regesc. După plecarea oaspeților se dezbracă și se mai liniști. Surprinzător, același lucru i se mai întâmplă o dată, cu prilejul altei sărbători, când iarăși puse pe el aceeași hlamidă. Apoi iarăși, a treia oară curând după aceea, într-altă zi, fiind îmbrăcat cu aceleași straie. Îl apucau junghiurile dintr-o dată, din ce în ce mai rău, până ce se zbătea ca un ins atins de dambla. Dar întrucât doctorii nu găseau pricina răului, s-a lămurit singur punând totul pe seama hainelor blestemate care, ori de câte ori le îmbrăca, i se lipeau ca un pojar de piele. Ampharis nu se mai atinse de ele niciodată și de necaz le dădu foc. Numai că blestemăția începea să-l apuce fără nici o deosebire, de îndată ce îmbrăca alte haine, cu dureri din ce în ce mai cumplite. Orice îi atingea pielea, până și cearșaful cel mai subțire, îl făcea să ardă de durere. Și orice lucru încerca să țină în mână, scăpa îndată, la fel ca pocalul de aur la ospățul de naștere. Zadarnic chemă la căpătâiul lui vindecători și vraci de pretutindeni; zadarnic se duse la Epidaur, stând chiar o vreme în templul Asklepeion al lui Esculap, boala lui n-avea tămăduire. Treptat se apropia sfârșitul, căci ținuit patului se damblagi cu totul, măcinat de chinuri cumplite. Din sfârșitul acesta groaznic, arătând pedeapsa zeilor pentru ahtierea, furturile și nesațul lui fără margini, lumea pricepea că după faptă vine și răsplata și se bucură de săvârșirea dreptății.

Pe de altă parte, nici Arkesilaos nu avu o soartă mai bună.

Și moartea lui fu ca o lecție, o plată aspră pentru o lăcomie fără frâu. Timp de câteva zile îl căutară peste tot fără să-l

găsească. În a cincea zi, câțiva sclavi lucrând la udatul pământului, pe haturile soției lui de-a doua, tocmai se pregăteau să scoată apa din fântână, dar dând drumul găleții în jos, întâlneau o piedică. Se aplecară să vadă ce era, dar puțul fiind adânc, unul dintre ei trebui să coboare. Îngrozit, acesta scoase un țipăt, căci în fund descoperi leșul umflat al unui om. Îi aruncară neîntârziat frânghii cu care legă hoitul, ca să fie tras afară. Trupul era al lui Arkesilaos, greu de apă ca un burduf gata să crape, cu ochii holbați. Cum anume ajunsese în fundul fântânii nu s-a putut afla, dar putea foarte bine să fi fost la mijloc o pricină de răzbunare. Oricum, ceea ce se învedera era că pământul la care râvnise atât de mult, ajunsese să-i răpească sufletul, iar în cele din urmă trupul, făcându-l stricăciune și sporcând cu el izvorul apei curate din fântână. Se văzu astfel unde poate duce nesăbuița.

Era încă o învățătură pentru toți cei înțelepți, ca să priceapă tot omul că cine nu muncește cinstit, nu poate avea parte de un sfârșit bun. Căci nu poate fi tăgăduită o pronie, rânduind lucrurile în așa fel, încât ticăloșia, mișelia și neînfrânarea să se răzbune pe față împotriva făptuitorilor de fărădelege. Astfel de adevăruri deveniră mai presus de orice îndoială la Sparta, în toate cele ce urmau mai târziu.

Se spune îndeobște, că singură nenorocirea ne face să prețuim cum se cuvine firea adevărată a omului. Într-adevăr, atâta timp cât toate ne merg strună, nu-i greu nimănui să se arate cinstit și cumsecade. De îndată însă ce omul este pus la încercare, paraua calpă șincea adevărată încep să se deosebească; trecută prin foc, arama se dă pe față, iar aurul își dovedește toată trăinicia. Tot astfel, la restriște se cunoaște cel mai bine prețul unui om și câte parale cu adevărat face sufletul său. Acesta fu cazul Agiatei în nenorocirea ei.

Agiața rămăsese văduvă la o vârstă fragedă, singură în palat, lovită de nenorocire. Totuși, nici o clipă nu-și pierdu cumpătul și firea, arătându-se vrednică și chibzuită, ca o regină trecută îndelung prin școala vieții, plină de înțelepciune, ascultând de sfaturile câtorva oameni de încredere și cu scaun la cap. Grăitor era faptul că se înfrânase cu strășnicie de a-și jeli morții iubiți, de față cu lumea. Purta, e drept, rochia lungă de doliu, dar durerea și-o zăvorâse în adâncul sufletului, stăpână pe pacea ei lăuntrică. Despre cele întâmplăte, nu mai pomeni niciodată nici un singur cuvânt. Nu pentru că s-ar fi temut, ci ca

să-și poată cumpăni suferința în tăcere, și, la timpul cuvenit, să fie în măsură să vorbească scurt, dârz și cu miez. Firește însă, că la începutul acestor desfășurări dureroase, înspăimântați de sălbăticia potrivnicilor, toți amuțiseră, căci cine ar fi putut mișca un deget. Agiata însă era încrezătoare în steaua ursitei sale drepte, chiar dacă acest gând putea, atunci, să pară o nebunie.

La început nu părăsi palatul, rămânând închisă între ziduri, ca o preoteasă în templu. Mai târziu, în anumite zile, dar numai la ceasul amurgului, își îndrepta pașii spre mormintele celor dragi, ținând de fiecare dată sub vâlul ei cernit, un mănunchi de ciclame. Cu aceste flori simple și sărace împodobeia mormintele pe care le privea apoi îndelung, cugetând adânc, vorbind parcă, în tăcere, cu ființele ei dragi, răpuse. Cel mai mult poposea la mormântul soțului ei, uitând parcă de sine o vreme. Paznicul locului, cel care se îngrijea de cimitir ca de o frumoasă grădină, se apropia îndeobște plin de cuviință și îi puneă în vedere că era bine să plece, căci bezna era aproape. Câteodată ieșea la cimitir însoțită de Mnisareta, mereu lângă umărul ei ca o soră iubitoare. Mnisareta stătea însă îndeobște să-i păzească pruncul, senin și nevinovat, neștiutor de tragedia petrecută. Fata îl alinta cântându-i în șoaptă, potolindu-și astfel aleanul de-a nu avea parte și ea de bucuria unui prunc lângă sân.

Aceasta era trista singurătate în care își ducea zilele Agiata. Dar frumusețea ei, în schimb, rămăsese neatinsă de nenorocire, ca și când scutită de umbre, ar fi fost supusă altor legi: într-adevăr, Agiata se făcea parcă din zi în zi tot mai frumoasă. Durerea parcă îi dădea suflet și aripi. Ochii ei lucitori și umezi de atâtea lacrimi înfrânate, sclipeau măriți precum ochii de smalt ai statuilor de bronz ale lui Dontas¹; sub vâlul ei cernit, care-i cădea până sub genunchi, fața ei albă căpăta o și mai mare strălucire, și trupul mlădios părea mai înalt. Era ca o tânără și preafrumoasă zeiță întruchipând virtutea. Cu toate că își alesese să trăiască resemnată, îndărătul zidurilor, ascunsă în palatul ei, lumea nu contenea să vorbească de frumusețea ei. Nici nu apucase să treacă primul ei an de văduvie, ca la ușa Agiatei să bată pețitorii. Și din Sparta, și din prin alte locuri mai îndepărtate, unde era cunoscută, veneau să-i ceară mâna, bărbați cu stare, fiecare asigurând-o că o aștepta, alături de ei, o

¹ Sculptor grec din secolul al VI-lea î.e.n. — pe adevăratul său nume Medon — care a înzestrat cetăți ca Megara și Sparta cu statui vestite în întreaga antichitate.

viață fericită, fără griji; că aveau să-i aline durerea și s-o facă să uite. Agiata îi respingea cu blândețe pe toți, cerându-le să nu stăruie, oricât de bun le-ar fi gândul. Într-adevăr, nici prin cap nu-i trecea să se mărite. Socotea că a face un asemenea pas, ar fi însemnat o pângărire a legăturii cu răposatul ei soț, de care era legată prin amintiri de neșters, căci Agis, cândva bazileu al Spartei, îi împărtășise simțământul unei chemări fără pereche: nu putea într-adevăr să-și pună gândul într-o altă legătură prin căsătorie. Cum ar fi putut să îndrăgească pe un altul, oricât de bun, când cel pe care îl pierduse îi dăruise desăvârșirea, înălțându-i sufletul atât de sus? Oricare altul, ar fi fost nevrednic. Chiar dacă firul zilelor cu Agis fusese retezat atât de repede, traiul lor împreună fusese îndeajuns ca să-i umple viața și, ca atare, nu mai voia nimic. Era ca și când ar fi fost sorbită de un astru pe un crug ceresc, era ca și când ar fi văzut țăriile cerului. Ce farmec mai putea avea după aceasta, orice drum făcut pe jos, pe potecile pământului?... Astfel îi păstra amintirea și credința. Totuși, hotărârea ei nezdruncată, în loc de a-i muia, îi înverșuna mai mult încă pe unii dintre pețitori. Într-adevăr, purtarea ei puneă în lumină frumusețea unui suflet de care le-ar fi plăcut să se bucure.

Și iată că unul din ei izbuti în cele din urmă s-o facă să-și schimbe hotărârea, cu toate că cererea aceasta în căsătorie, nu era lipsită de amenințări. Ea venea din partea lui Leonidas, și-l avea în vedere pe fiul său. Hrăpăreț și dornic de putere cât mai mare, el socotea agoniselile de adunat de pe urma moștenirii tatălui său, Gylippos, dar și de pe urma familiei soțului ei. Analizând în acest fel ajunse la încheierea că n-ar fi găsit nicăieri în Sparta noră mai înstărită decât Agiata, pentru a-l căpătui pe Kleomene. Pe de altă parte, asemenea căsătorie ar mai fi avut și alt folos, unind pe totdeauna cele două palate ale Spartei, făcând ca pe tronurile cetății să domnească un singur bazileu. Agiata însă avea să se împotrivească. Toți se așteptau la aceasta aflând de gândul lui. Dar iată că Agiata primi, căci întrezărea întorsătura mult așteptată, când tăcerea ei îndelungă avea să ia sfârșit, clipa când ar fi putut vorbi.

Și își aduse aminte de acea clipă când Agis se adăpostise ca „rugător” în templu, și când Kleomene venise pe ascuns la ea, să-și destăinuie durerea pricinuită de nelegiuirile propriului său tată. Vedea parcă ochii lui scânteietori, privind-o în timp ce îi vorbea. De acești ochi avea să aibă acum nevoie, ca ei să vadă tot ceea ce păstrase în ea; de urechile lui avea să aibă nevoie, să

audă nerostirea ei; de sufletul lui curat, așa cum i-l arătase atunci, când venise să i se destăinuie. Și din el avea să facă adevărata putere. Una de neînvins. Căci rădăcinile ei s-ar fi aflat acolo unde nimeni nu putea să se pună de-a curmezișul. S-ar fi folosit de încrederea și credința lui, așa cum el însuși îi dăduse pildă. Agiata nu putea uita cinstirea pe care Agis i-o făcuse lui Leonidas, cerându-i să-l însoțească la depunerea jurământului, câtă încredere și mărinimie îi arătase prin asta... Dar în loc să prețuiască cum s-ar fi convenit darul mărinimiei lui, răspunzând cu aceeași noblețe, se dovedise atât de ticălos, încât se încumetase să-l momească și să-l tragă de sub pavăza ocrotitoare a templului, spre a-l trimite la nedreapta osândă a ștreangului. Încă din clipa când îl însoțea la gerusia, nu îl privea altfel decât ca pe un miel de înjunghiat, tras pe sfoară de prea mare-i încrederea. Agiata avea într-adevăr de unde dobândi învățătură, dar căsătorindu-se cu Kleomene i-ar fi căpătat încrederea, putând mai târziu, la rândul ei, să urzească chiar sub ochii lui, așa cum făcuse el însuși, lucrarea răzbunării și răsplătii, ducând-o până la capăt. Alături, așadar, de un asemenea soț, ar fi putut duce mai departe toate cele începute și gândite de Agis. Era singura cale de a dovedi că moartea nu-i fusese zadarnică, singurul chip de a-l smulge lui Hades. Iscodise, tocmai de aceea, pe îndelete, tot ce putuse despre firea tânărului Kleomene, și pe cât afla mai mult, cu atât creștea în ea nădejdea unor mari sorti de izbândă. Se convinsese că avea de-a face cu un tânăr curat la suflet, foarte puțin asemănător cu tatăl lui. Kleomene era, într-adevăr, deosebit de simțitor din fire, poate mai mult decât s-ar fi convenit unui tânăr spartan. Faptul se datora, poate, iubitului său îndrumător și dascăl, Xenaris, în grija căruia fusese predat de mic. Agiata știa, pe de altă parte, și de râvna cu care Kleomene urmărise prelegerile filozofului Sphairos Borysthenidis, ucenic spartan al lui Zenon Cipriotul. Agiata nu se îndoia că de la aceștia doi, Kleomene sorbise o zestre de învățătură sufletească de cel mai mare preț. Acestea toate le cumpănea în sinea ei Agiata. Dar fără a da nimic în vileag din gândurile sale, se prefăcu a primi bucuroasă cererea în căsătorie venită din partea lui Kleomene.

Tânărul era cu doi ani mai mic decât ea. Dar dincolo de asta, el avea înfățișarea crudă încă, a unui băiețandru lipsit de vlagă și puterea bărbăției. Nimeni la Sparta nu auzise de vreo ispravă iubeață de-a lui Kleomene, căci nu se apropiase încă de femei. Nu neapărat pentru că ele nu l-ar fi plăcut; chipeș și bine legat

și-ar fi putut oricând găsi perechea și nici o femeie nu ar fi zis nu, având norocul să devină aleasa lui. Numai că o sficiune cumva firească pentru vârsta lui, îi trăda de fapt fecioria și îl ținea încă departe de partea femeiască. Leonidas nu trecu cu vederea nimic din toate acestea, dar, mergând dincolo de pricini, voia să vadă, pentru el, folosul; pe un asemenea temei se ajunsese la încheierea căsătoriei. Leonidas se bucura așadar sincer, căci femeia pe care consimțise să i-o dea, era tânără și frumoasă, iar prin gingășia ei, nu încăpea îndoială că l-ar fi atras în chip fermecător în mrejele firești ale iubirii.

Agiata însă vedea lucrurile altfel. Fără îndoială se bucura că soțul ei este un suflet curat și neprihănit, numai bun de primit în plămadă și abia aștepta, precum o bună mamă, să facă din el un bărbat în toată firea, așa cum își dorise. Fiind pe deplin lămurită cu ceea ce avea de făcut, se puse pe treabă. Dar în ce fel să-l crească și cum să-l plămădească pe deplin ca bărbat? Agiata pofti pe Sphairos, filozoful, să vină cât mai des la palat, căci cuvântul său era plin de miez și ducea cu gândul la multe din spusele celui ce nu mai era. De Xenaris, în schimb, gândi că nu mai avea nevoie deosebită, întrucât, prin căsătorie, Kleomene trecuse în rândul bărbaților în toată firea. Instinctul ei de femeie o călăuzea fără greș. Agiata deveni astfel pentru el, mamă și soție. Căci de mamă adevărată Kleomene nu avusese parte, fiind lipsit de ea de mic copil: străina nu-și însoțise bărbatul, ci rămăsese legată de traiul ei îmbelșugat în Asia; Agiatei îi revenea acum pe drept cuvânt misiunea de a-i vorbi despre tot ceea ce el nu apucase să afle, cu privire la Sparta, la gânduri avântate și țeluri înalte. Și de bună seamă, alături de el fiind, Agiata se dovedi de la bun început o femeie vrednică de cea mai aprinsă dragoste. Dibace și focoasă, îl atrase cu totul spre ea. Devenea din zi în zi al ei tot mai mult, și cu cât îl ținea în mâini cu totul, plămădindu-l, netulburată în nici un fel de gândul că traiul ei cel nou ar fi putut însemna o trădare de credință față de vrednicul ei soț dintâi, cel ce o făcuse femeie deplină ca apoi să plece, credincios până la moarte idealurilor sale. Căci, într-adevăr, tot ce făcea, era săvârșit de fapt în numele Celuilalt, tocmai ca el să nu rămână doar o amintire, ci să trăiască mai departe, prin viața ei cea nouă dăruită Spartei. Visul lui Agis trăia astfel mai departe în chipuri noi și el nu mai putea fi socotit mort, ci viu se arăta neconținut în toate lucrările lor de bine. Era țelul călăuzitor al soției sale credincioase, cea care-i preluase

sarcina de suflet, arătându-și cinstea și devoțiunea în chiar înfăptuirea ei.

Kleomene, flăcău nevinovat și încrezător, slujea fără precupețire acestui țel, făcând Agiatei pe plac, prețuind-o și împărtășindu-i tot gândul și toată durerea. Agiata se purta astfel cu dreptate față de el, căci ce altă purtare ar fi putut fi mai nimerită decât aceasta închinată săvârșirii dreptății față de fapta lui Leonidas? N-ar fi fost oricum altă cale, căci a purcede cu stângăcie față de țelul avut în vedere, n-avea nici un rost. La fel era povățuită, în taina gândului ei, de umbra dragă a celor două regine răpite de moartea năpraznică. Într-adevăr, totul era bine chibzuit. Se dăruiea tocmai de aceea, cu trup și suflet acestui gând: a-l făuri pe Kleomene după chipul și asemănarea lui Agis. De la bun început presimțise că avea să vină o zi când pe amândoi avea să-i poarte în suflet, ca pe un singur om, având un singur chip, cel al dragostei de Sparta. Cu cât vorbea mai mult lui Kleomene despre țelurile lui Agis, despre felul său de a gândi, nepărtinitor, dreptatea pentru Sparta, și mai departe, visul unei Elade unite, biruitoare asupra dușmanilor săi, cu atât tânărul ei soț era atras cu mai multă putere de asemenea idei. Acest suflet curat precum cleștarul sorbea toate vorbele ei, așa cum un pământ secetos ar fi sorbit picăturile de ploaie. Era plin de râvnă și ar fi vrut să afle cât mai multe. Cerea stăruitor lui Xenaris să-i istorisească cât mai multe despre felul cum gândea și cum se purta Agis, cu toate amănuntele pe care nu le putuse cunoaște; ar fi dorit să-l aibă în față ca pe o pildă vie, căreia să-i poată semăna întocmai. Agiata înțelese că avea datoria de a-l feri de soarta rea care l-ar fi putut aștepta de pe urma unei bunătăți prea mari. Îl învăța ca la nevoie să fie aspru, spre a putea vedea încununată idealurile frumoase în care credea; îi pune în vedere să fie gata, la nevoie, să pedepsească fără milă pe cei necinstiți; și îi dădea ca pildă întâmplări cunoscute, când acel om bun și drept fusese trădat mișelește, târât cu sila de sub ocrotirea sfântă a templului și ucis.

Astfel făurea Agiata caracterul tânărului său soț, întărindu-l la flacăra arzătoare a sufletului ei. Dintr-un flăcău blând, făcu un bărbat puternic și neînduplecat, uimind pe cei care-l cunoscuseră mai înainte și care nu recunoșteau în el pe insul falnic și dârz însuflețit de voință și idei înalte. Dar mai surprins decât toți, și chiar îndurerat, fu tatăl său, Leonidas. Încă din primele luni simțise că ceva nu mergea așa cum își dorise, că se petrecea o schimbare cu fiul lui. Mai ales când îl vedea luând în brațe, cu

nespusă duioșie, pruncul orfan al bazileului ucis, bucurându-se de el ca și când ar fi fost propriul său copil, simțea o teamă mușcându-i inima ca un șarpe! Pe măsură ce treceau lunile, se adăugau altele și iarăși altele care nu-i plăceau. Într-una din zile, îl chemă la el să stea de vorbă între patru ochi și încercă să-l facă să vorbească, iscodindu-l, făcându-l să-și dea pe față gândul. Voia să afle, să vadă mai bine ce prefaceri se petrecuseră cu el și încotro se îndrepta. Dar în aceasta i-a fost în chip neprevăzut pedeapsa fără de cruțare. Îmboldit de părintele său, tânărul își dădu treptat drumul, și încet, încet, se puse să vorbească cu tot mai mult avânt și sinceritate, uitând parcă cine îl asculta, lămurind lucruri pe care Leonidas, cu suferință, le mai auzise și de la altul, acele lucruri tocmai care-i stârneau ura. Și nu numai că erau aceleași, dar Kleomene arăta atâta râvnă vorbind despre înfăptuirea lor, încât bătrânul fu cuprins de un tremur de spaimă și, nemaiputând îndura, scoase un urlet de deznădejde:

— Oprește-te!...

Într-adevăr, cuvintele fiului său îi arătau, o dată mai mult, nu numai zădărnicia tuturor nelegiuirilor pe care le pusese la cale pentru nimicirea lui Agis, dar și osânda care era gata să se înfăptuiască ca o dreptate cerească. Vru să mai scoată un strigăt să-l implore să înceteze; dar țipătul i se opri cu un nod în gât și începu să găfâie și să horcăie. În prima clipă, Kleomene nu își dădu seama de cele ce se petreceau cu tatăl său: se îndreptase spre fereastră și vorbea mai departe privind afară; părea un armăsar care legat prea multă vreme la stâlp și slobozit într-un sfârșit, se avânta fericit pe câmpia întinsă. Și cu cât el își dezvăluia gândul mai slobod, cu atât glasul îi suna mai de nerecunoscut în urechile bătrânului, acum întins pe pat; cu atât mai mult semăna cu glasul celui alt, al nevinovatului ucis pe nedrept. Era parcă Agis însuși, reînviat și vorbindu-i din nou. El era, în carne și oase ivit în odaia lui, așa părea Kleomene în ochii împăienjeniți ai lui Leonidas. Și se cutremura, simțind că mortul se întorsese să-și reîntregească gândul și să-și înfrângă dușmanii. Îl simțea alături de el și-i era teamă, îl trecură fiori de sudoare rece și înspăimântat, încercă să cheme după ajutor, dar în sfortărea lui deznădăjduită, înțepeni și-și dădu sufletul.

Când Kleomene surprins se întoarse de la fereastră, își dădu seama că murise. Nu zăbovi privind la ochii tatălui său ieșiți din orbite, se temea parcă să nu fie dus cu gândul în altă parte și se grăbi să-i închidă, ca tot ce-i despărțea să rămână ascuns în ei și

să uite; îl sărută mânărit, întocmai ca un fiu vrednic luându-și rămas-bun de la un tată iubitor. Apoi se grăbi să cheme oamenii palatului, poruncindu-le să poarte grijă înmormântării. Aceasta avea să fie simplă, modestă, fără prea multă lume și fără vâlvă. Era un fel de a încerca să fie așternută uitarea peste cruzimile lui și peste toate celelalte rele care zdruncinaseră țara.

Jurământul noului rege s-a făcut potrivit tuturor datinilor și rânduielilor spartane. Dar, mai înainte de aceasta, Kleomene deschise porțile temnițelor și scoase din lanțuri pe toți cei închiși pentru învinuirea de răzvrătire. Pentru a arăta că trece cu buretele peste orice alte greșeli ale trecutului, își chemă înapoi din surghiun sora și cumnatul, pe Hilonida și Kleombrotos, împreună cu copiii lor. Se cuvine spus că Hilonida, de îndată ce intră în Sparta, în loc de a se duce la palatul ce o aștepta, își îndreptă mai întâi pașii cu smerenie, spre mormântul tatălui său, unde se închină, dându-i iertarea ei, cerându-i totodată, parcă, iertare pentru tot ce se petrecuse între ei. Cât privește pe Kleomene, trimise neîntârziat un sol în Ahaia să-l readucă pe Arhidamos din surghiun. Cu acest prilej află Sparta cum, în zavera iscată de omorurile de la Decada, el fusese acela care ajutase pe Arhidamos să scape, încredințându-l hiloților, iar apoi, luntrașului care-l ascunsese trei zile în peștera de la țărmul mării. O dată cu schimbarea cumpenei, știind unde se afla, tot el, de bună seamă, era chemat să-l aducă înapoi în Sparta. Dar trimisul nu-l mai găsi acolo. Se zvonea de către unii că plecase în altă parte, iar de către alții că ar fi fost omorât la Messena de oamenii lui Leonidas, între timp încunoștințat că moștenitorul nu pierise. Dacă acesta ar fi fost adevărul, se gândi Kleomene, ar fi fost mai bine să treacă întâmplarea sub tăcere, pentru a nu adăuga și altă învinuire amintirii tatălui său.

Agiata însă se simți datoare să cerceteze cu de-amănuntul faptele. Arhidamos era doar fratele mai mic al soțului ei dintâi, la fel de scump ei... Nu se putea să nu afle ce se întâmplase cu el, trebuia cu orice preț să descopere prin ce peripeții trecuse, cu prilejul fugii sale. Agiata porunci să fie chemați toți martorii care ajutaseră la fuga lui Arhidamos pentru a-i răsplăti. Voi totodată să vadă cu ochii ei, unde se afla și cum arăta peștera tănuțită de la sânul mării. Dorea să intre și ea sub bolțile ei, să vadă și să simtă ca Arhidamos. Dacă Arhidamos ar fi murit, ar fi fost ca o închinare la mormântul lui, de vreme ce nu știau unde era îngropat. Împărtăși gândul ei lui Kleomene, și acesta, de aceeași

părere cu ea, îi făgădui s-o însoțească acolo. După ce își văzură mai întâi de treburile lor prin cetate, într-o dimineață porniră amândoi către Diros, unde se afla peștera tăinuită. Luară cu ei și copilul, care ajunsese la vârsta când începea să se mire de tot ce vedea în jurul lui. Pe drum, vorbiră îndelung despre căile de a scoate Sparta din ananghie, de a o smulge de la marginea prăpastiei către care fusese împinsă; gândul lor era la căile de viitor ale tuturor elenilor, la felul în care lumina se cuvenea să răsară asupra lor, asigurându-le supraviețuirea peste veacuri, în unire. Erau însuflețiți de credința că visele lor mărețe, prin sânguință și uitare de sine, sunt chemate să devină adevăruri. Atât de mult se asemena gândul lor rostit de buzele lor, încât părea că sunt un singur suflet. Era, poate, sufletul însuși nemuritor al celui plecat dintre cei vii, sălășluind acum în ei, glăsuiind prin gura lor.

Ajunși la Diros, același luntraș credincios îi călăuzi spre intrarea în peșteră. Rămaseră uimiți de cele ce li se arătară în fața ochilor, minunându-se de neînchipuita frumusețe a bolții de deasupra, a stâncii cioplite de care atârnavu uriașe stalactite. Și luându-se din nou cu vorba, despre aceleași și aceleași lucruri, ecoul le aducea curând înapoi, îngânate, parcă, de o nenumărată mulțime. Până și gânguritul copilului răsună înmulțit, ca și când gânguritul a mii și mii de prunci i-ar fi răspuns cu credință. Li se părea că în taina acelei peșteri nu erau singuri, după cum nu erau singuri nici afară, în lume. Erau și alții lângă ei, umăr la umăr, gata să prindă glas din glasurile lor și credință din credința lor. Luntrașul le puse în vedere că oricând un cutremur putea pecetlui intrarea peșterii cu un chepeng de stâncă; dar chiar de s-ar întâmpla așa ceva, nu putea fi pentru totdeauna. Un alt cutremur, o luntre purtată de valuri întâmplător în fața altei deschizături, ar fi scos din nou peștera la iveală, poate, mai târziu, în alte vremuri îndepărtate... Ecourile așteptau de-a pururi să fie regăsite de către cei ce aveau să vină din urmă.

Ca într-o peșteră — cum bine spunea un înțelept — se păstrează, în lumea noastră, glasul celor ce s-au dăruit unei idei mărețe, până când vine ziua, sună ceasul ca să-și găsească un răsunet nebănuit. Atunci reînvie și se bucură și martirii uciși. Învățătura fiind, pentru noi toți, că nimic nu poate pieri cu totul din cele ce s-au săvârșit pentru binele omenirii. Toate însă sosesc pe roata vremii, la timpul potrivit...

O astfel de încheiere e firească și pentru istorisirea noastră.

Cuprins

Capitolul I.....	4
Capitolul II.....	17
Capitolul III.....	28
Capitolul IV.....	40
Capitolul V.....	52
Capitolul VI.....	65
Capitolul VII.....	78
Capitolul VIII.....	90
Capitolul IX.....	103
Capitolul X.....	116

Lector: RUXANDRA VASILESCU - POTLOG
Tehnoredactor: V. E. UNGUREANU

Bun de tipar: 03.05.1983. Coli tipar: 9,5.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/135 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918”,
Str. Grigore Alexandrescu 89 — 97,
Bucureşti,
Republica Socialistă România

COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC UNIVERS

Lei 9

Romanul scriitorului grec contemporan,
Kostas Assimakopoulos, reînvie vremu-
rile de mult apuse ale unei Sparte fră-
mîntate de luptele interne pentru domnie.